

LEKSIKON

PODUNAVSKIH HRVATA – BUNJEVACA I ŠOKACA

4

Bu

HRVATSKO AKADEMSKO DRUŠTVO

Subotica, 2005.

UREDNIŠTVO
Slaven Bačić, Stevan Mačković,
Petar Vuković, Tomislav Žigmanov

GLAVNI UREDNIK
Slaven Bačić

IZVRŠNI UREDNIK
Tomislav Žigmanov

LEKTURA
Petar Vuković

KOREKTURA
Mirko Kopunović, Márta Mačković-Papp

GRAFIČKA PRIPREMA
Marija Prčić (prijelom)
Darko Ružinski (ilustracije)

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

929(=163.42) (497.113) (031)
930.85(=163.42) (497.113) (031)

LEKSIKON podunavskih Hrvata - Bunjevaca i Šokaca. [Knj.] 4,
Bu / [glavni urednik Slaven Bačić]. - Subotica : Hrvatsko aka-
demska društvo, 2005 (Subotica : Printex). - 74 str. : ilustr. ; 24 cm

Tekst štampan dvostubačno. - Tiraž 1.000.

ISBN 86-85103-03-7
ISBN 86-85103-06-1

a) Bunjevci - Leksikoni b) Šokci - Leksikoni

COBISS.SR-ID 210261767

ISBN 85-85103-06-1

SURADNICI NA ČETVRTOM SVESKU

Bačić, dr. sc. Slaven, odvjetnik, Subotica
Bačlija, Grgo, odvjetnik u mirovini, Subotica
Bara, Mario, student povijesti i sociologije, Filozofski fakultet, Zagreb
Bažant, Eva, knjižničarka u mirovini, Subotica
Beretić, mons. Stjepan, župnik Katedralne župe sv. Terezije Avilske, Subotica
Bušić, Krešimir, prof. sociologije i kroatologije, Institut društvenih znanosti
Ivo Pilar, Zagreb
Čeliković, Katarina, prof. komparativne književnosti, knjižničarka-bibliografkinja,
Gradska knjižnica, Subotica
Čota, Antonija, dipl. iur., tajnica Narodnog kazališta, Sombor
Čota, Zoran, dipl. iur, Sombor
Dumendžić, Josip, Bođani
Duranci, Bela, prof. povijesti umjetnosti u mirovini, Subotica
Đanić, mr. sc. Matija, prof. geografije u mirovini, Sombor
Firanj, Alojzije, Sombor
Grlica, Mirko, prof. povijesti, viši kustos Gradskog muzeja, Subotica
Hoško, dr. sc. Franjo Emanuel, izvanredni profesor Katoličkoga bogoslovnog
fakulteta u Zagrebu, Teologija u Rijeci
Hovány, mr. sc. Lajos, asistent, Građevinski fakultet u Subotici
Lončar, mr. sc. Đuro, stručni savjetnik Ekonomskog fakulteta u Subotici u
mirovini, Subotica
Mačković, Stevan, prof. povijesti, ravnatelj Historijskog arhiva, Subotica
Mandić, Živko, odgovorni urednik, *Nemzeti Tankönyvkiadó* Rt, Budimpešta
Rudinski, mr. sc. Ante, arhitekt, Zavod za urbanizam, Subotica
Sekelj, Vojislav, književnik, Subotica
Skenderović, Petar, Subotica
Skenderović, dr. sc. Robert, viši asistent, Hrvatski institut za povijest, Zagreb
Stantić, Alojzije, ekonomist u mirovini, Subotica
Stantić, Stipan, prof. geografije, OŠ *Ivana Milutinovića*, Subotica
Šeremešić, Marija, učiteljica u mirovini, Sombor
Štefković, Josip, župni vikar Župe imena Marijina, Novi Sad
Temunović, Josip, svećenik u mirovini, Subotica

Vujković Lamić, Ljudevit, službenik u mirovini, Subotica
Vuković, Ljubica, prof. povijesti i povijesti umjetnosti, Gradski muzej, Subotica
Vuković, Petar, znanstveni novak, Filozofski fakultet, Zagreb
Vuković, Tomislav, novinar, *Glas Koncila*, Zagreb
Zelić, Naco, dipl. iur. u mirovini, Zagreb
Žigmanov, Tomislav, prof. filozofije, Subotica

BUBLJA, 1. valjak od slame ili pljeve uvaljane u blato dug šezdesetak i promjera desetak centimetara. Služio je najčešće za zidanje tradicionalnih salašarskih peći, a katkad i za učvršćivanje većih dimnjaka u tavanicu te jačanje tavanice na salašu prije skladištenja pšenice. Radi produženja trajnosti u njih su se katkad miješale i svinjske dlake; 2. sir oblikovan u oveću plosnatu grudu, koji se mogao konzumirati ili dodatno prerađivati; 3. zamiješeno tijesto oblikovano u kalotu od kojega se, nakon što odstoji, izrađuju različite vrste tjestenine.

Lit.: A. Stantić, *Krux naš svagdanji*, Subotica, 2001.

A. Stantić

BUBREG, Angela Đurđica (Baja, 7. XII. 1969.), hrvatska društvena djelatnica i diplomatkinja. Nakon završene pučke škole u Gari i gimnazije u Baji upisala je 1988. studij hrvatskog jezika i književnosti te kulturologije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta *Janus Pannonius* u Pečuhu. Diplomirala je 1993. temom *Govor gar-skih Bunjevaca*. U svojstvu referentice za kulturu i školstvo djelovala je u Savezu Hrvata u Mađarskoj 1993. i 1994. U konzularnom odjelu hrvatskog veleposlanstva u Budimpešti radila je kao administrativna i viša stručna referentica 1994.-2001., a zatim u Ministarstvu vanjskih poslova i europskih integracija u Zagrebu u diplomatskom zvanju II. tajnika. Tijekom 2002. završila je jednogodišnji stručni diplomski studij na Diplomatskoj akademiji Ministarstva vanjskih poslova i europskih integracija Republike Hrvatske. Bavila se folk-

lorom u hrvatskim kulturnim društvima u Gari i Santovu, suosnivačica je KUD-a *Tanac* u Pečuhu.

N. Zelić

BUBUŠ, nadnaravno biće izmišljeno radi plašenja djece. Nevidljiv je, opak i zao, a živi u mraku, obično u nekoj zatvorenoj prostoriji. Odrasli ga često prizivaju kad žele zaplašiti djecu i navesti ih da se ponašaju na poželjan i prihvatljiv način. U bunjevačku tradiciju preuzet je iz mađarske.

Naziv toga nadnaravnog bića iskoristio je Ivan Ivković Ivandekić u svojem amaterskome kratkome igranom filmu *Bubuš*, koji je snimljen 2004. u privatnoj produkciji u okolici Subotice.

A. Stantić

BUČANSKI, Alojzije (Bučánský, Bučsánszky, Alajos) (Jegra, mađ. Eger, 1802. – Budimpešta, 13. II. 1883.), tiskar i nakladnik. U Bratislavu se preselio 1818., gdje je 1831. primljen među požunske građane te u ceh tamošnjih knjigoveža. Bavio se i knjižarstvom te izdavanjem knjiga, a 1847. nastanio se u Pešti.

Objavljivao je isprva školske i vjerske knjige te narodne kalendare, a od 1830-ih i dječje knjige. Izdaje ih u mekom uvezu i u velikoj nakladi, ali s vremenom počinje objavljivati i bogato ilustrirane skuplje knjige. Ilustracije su u njegovim knjigama rađene u drvotisku, a za taj je posao angažirao požunskog drvotiskara Mihalo- vića. Objavljivao je uglavnom knjige na

mađarskome, njemačkome i latinskom jeziku, u znatno manjem broju i na drugim jezicima kojima se govorilo u Ugarskoj.

Katolički koledar sa slikama, za просту godinu 1911, Budimpešta

U Pešti je 1862. tiskao dvije knjige na hrvatskome. Djelo *Petdeset i dvie Subote blažene Dievice Marie* bilo je rašireno i među pukom u, a prijevod s njemačkoga *Knjiga čudesah – sveta predavanja i pučke priče* osobit je zbog velika broja ilustracija. Tiskao je usto i hrvatske, slovačke i njemačke prijevode mađarskih narodnih kalendara, a u istoj tiskari tiskani su i nakon njegove smrti.

Lit.: *Pallas Nagy Lexikona*, 3, Budapest, 1893; I. Ivanić, *O Bunjevcima*, Subotica, 1894; M. Evetović, *Kultura povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* (rukopis); <http://www.mek.iif.hu/porta/szint/tarsad/konyvtar/tortenet/kalendar/html/04.htm>

S. Beretić

BUDANOVIĆ, Antun (Subotica, 6. VI. 1847. – Subotica, 7. IV. 1904.), učitelj i školski ravnatelj. Potkraj 1888. izabran je za ravnatelja svih subotičkih pučkih škola, a 1894. za pomoćnog nadzornika pučkih škola u Bačkoj. Iste godine izabran je i za člana sedmeročlanog odbora Školske stolice u Subotici, koji je trebao pronaći rješenje kako bunjevačkoj djeci omogućiti nastavu na materinskom jeziku. Kad je u siječnju 1896. Školska stolica glasovala o

prijedlogu Paje Kujundžića da bunjevačka djeca, sukladno ugarskim zakonima, najprije uče materinski jezik, više glasova dobio je prijedlog Mate Vojnića ml. da se bunjevačka djeca u pučkim školama u kojima su u većini poučavaju prema planu Antuna Budanovića, koji je odgovarao načelima Vilmosa Groša, poznatog pobornika mađarizacije nacionalnih manjina u pedagogiji. Kao ravnatelju i nadzorniku, od 1884. do 1897. ime mu se nalazi na desetak školskih izvješća na srpskom jeziku za subotičke srpske škole te na mađarskom jeziku za gradsku obrtničku i trgovačku školu. Bio je jedan od prvih suradnika gradonačelnika Lazara Mamužića. Zbog bolesti je umrovljen 1900.

Lit.: *Subotički glasnik*, Subotica, 9. VIII. 1873; *Neven*, Subotica, 11/1888, 7/1894, 11/1894; *Subotičke novine*, Subotica, 2. II. 1896; *Szabadkai Közlöny*, Szabadka, 10. VII. 1904; I. Szentgyörgyi, E. Bažant, *Subotička bibliografija 1870-1918*, Subotica, 1993.

M. Grlica

BUDANOVIĆ, Lajčo (Ljudevit) (Bajmok, 27. III. 1873. – Subotica, 16. III. 1958.), pisac, svećenik, biskup. Sin Albe, zemljoposjednika, i Đule, rođ. Dulić te unuk Đene Dulića, prvog predsjednika Pučke kasine. Osnovnu školu pohađao je u Bajmoku, a gimnaziju u Subotici i Kalači. Teologiju je završio u Kalači, nakon čega je 24. VI. 1897. zaređen za svećenika. Službovao je u Santovu, Kačmaru, Subotici, Novom Sadu, Somboru, Beregu i Baji, a župnikom središnje subotičke župe sv. Terezije imenovan je 12. I. 1920. Nakon što je Trianonskim mirovnim ugovorom veći dio Bačke pripao Kraljevini SHS, Budanović je 10. II. 1923. postao administratorom Bačke apostolske administrature, nove crkvene pokrajine izravno podvrgnute Vatikanu i osnovane u dijelu Kalačko-bačke nadbiskupije što se našao u novoj južnoslavenskoj državi. Za naslovnog biskupa cizamskoga imenovan je 28. II. 1927., a biskupsko posvećenje primio je 1. V. 1927. u Subotici u crkvi sv. Terezije Avilske.

U djelovanju Lajče Budanovića mogu se razlikovati dva razdoblja: svećeničko

1897.-1923. i administratorsko-biskupsko 1923.-58. U prvom razdoblju bavio se ponajprije pastoralno-duhovnim radom. God. 1902. sastavio je prvi veliki molitvenik *Velika slava Božja*, koji će u kratko vrijeme doživjeti nekoliko izdanja, a poslije će izdati i veći broj drugih molitvenika te nabožnih knjižica za potrebe puka. U Novom Sadu skrbio je za siromašne radnike, u Baji je osnovao Bajsku kršćansku čitaonicu, a u Beregu čitaonicu i udrugu *Kultura*. U svim mjestima u kojima je službovao poticao je vjernike da školuju djecu i materijalno im pomagao.

Lajčo Budanović

Nakon što je imenovan administratorom 1923., prva mu je briga bila postaviti temelje za odgoj svećenika. Već 1924. otvorio je mala sjemeništa u Baču i Senti, a njihovi su pitomci završne ispite polagali i u državnoj školi. Sjemeništa međutim nisu djelovala dugo te je Budanović svećeničke kandidate poslije slao u isusovačku klasičnu gimnaziju u Travniku. U zgradama svoje zaklade u Subotici utemeljio je 1938. malo sjemenište *Paulinum*, zapravo svojevrсни internat gdje su živjeli svećenički kandidati koji su pohađali državnu gimnaziju. Sjemenište je s vremenom trebalo prerasti u klasičnu gimnaziju, no tim je planovima na put stao rat 1941.

Budanović je intenzivno radio i na uređenju crkvene pokrajine kojoj je bio na čelu. Osnivao je crkvene općine koje su imale status pravnih osoba, a 1923. tiskao je pravilnik i poslovnik crkvenih općina te ustanovio njihov senat. Nakon toga pravno je i administrativno uredio Bačku apostolsku administraturu. S pomoću nekoliko crkveno-pravnih akata pripremio je biskupijsku sinodu 1936., a njezin je rad sažet u Bačkom zakoniku (*Codex Bačiensis*). Premda je Zakonik bio rezultat rada većeg broja pojedinaca, glavni mu je autor nesumnjivo Lajčo Budanović.

Budanović se brinuo i za crkvenu infrastrukturu te je kupovao zemljišne čestice i gradio nove crkve i župne urede. U Subotici je predvidio širenje grada te je podigao crkvene zgrade na izlazima iz grada prema Paliću i Kelebiji. U njima je, kao i u kape- li u Dudovoj šumi, što ju je dobio od Marije Vojnić-Tošinice, osnovao filijale, koje će nedugo poslije postati samostalnim župama. Nove crkve podigao je i u Maloj Bosni, Kelebiji, Đurđinu, Bačkom Petrovcu, Feketiću, Hajdukovu, Bačkim Vinogradima, Apatinu i drugdje, a na zapadnom rubu Subotice počeo je gradnju crkve Isusova uskrsnuća, koja je trebala postati katedralom. Zbog rata crkva nikad nije dovršena, a Budanović nije uspio ni u planiranom osnivanju bogoslovije. Kao administrator u međuraću je podupirao djelovanje redovničkih zajednica, osobito ženskih, a nakon Drugoga svjetskog rata u Suboticu je doveo dominikance.

U želji da osnuje katoličko-hrvatski dom kako bi se pod jednim krovom našle sve hrvatske katoličke udruge radi uspješnijeg upravljanja i koordiniranijeg djelovanja, počeo je kupovati pojedinačne zgrade u središtu Subotice. God. 1924. kupio je zgradu u Harambašićevoj ul. br. 7, a iduće godine i susjednu zgradu na br. 5. Vlastitim novcem 1933. kupio je zgradu Bunjevačke prosvjetne matice u ulici Paje Kujundžića te je ondje osnovao Subotičku maticu, koja je trebala postati središnjom kulturnom institucijom bunjevačkih Hrvata. Od crkvenih općina »katolika Slavena« osniva Humano-prosvjetni odbor, koji će

biti u vezi s ostalim udrugama unutar Katoličke crkve i s onima izvan nje. Odlukom Senata crkvenih općina u Subotici od 20. VII. 1933., koju je kao biskup i potvrdio, osniva i Zakladu biskupa Budanovića, čiji je konačni oblik i sadržaj bio određen Osnovnim listom iz 1941. i oporukom iz 1942. Imovinu Zaklade činile su zgrade kupljene 1937., zgrade u ulici Matije Gupca br. 8 i 10, 54 jutra zemlje u Bajmoku i 53 jutra u Lemešu. Svu tu imovinu stavio je pod upravu Subotičke matice.

Budanović je bio dobar poznavatelj crkvenoga i civilnog prava te je svoje ustanove nekoliko puta branio pred crkvenim i svjetovnim sudovima. Prvu je parnicu pokrenuo protiv općinstva grada Subotice 1922. tražeći da općina ispuní obveze koje je, kao patron, imala prema župi sv. Terezije, u kojoj je on tada bio župnik. Parnica je trajala sve do 1927., a Budanović je cijeli proces opisao u knjizi *Lukno ili kongrua*.

Njegov rad i planove prekinuo je Drugi svjetski rat. Nuncijatura u Budimpešti razriješila ga je naime nakon ulaska mađarske vojske u Bačku službe apostolskog administratora, a novim je administratorom 26. V. 1941. imenovan kalački nadbiskup grof Julije Zichy. Budanović je već 1. VI. 1941. interniran u dominikanski samostan u Budimpešti, a nešto poslije premješten je u franjevački samostan u Mátraverbélyu u Karpatima. Ondje je ostao do sredine 1943., kad se vratio u Suboticu. Potkraj rata, u prosincu 1944., imenovan je »generalnim vikarom za onaj dio nadbiskupije kojim se upravljalo kao administratora Bačke ponovno je preuzeo 13. VI. 1946. prema odluci nuncijature u Beogradu. Komunističke vlasti Crkvi su međutim oduzele gotovo svu imovinu, crkvene i nacionalne udruge bile su zabranjivane, a svećenici i istaknutiji kršćanski laici zatvarani i proganjani. I sam je Budanović bio fizički zlostavljan 1952., kad mu je onemogućeno krizmanje u Somboru nakon što je nasilno izvučen iz župnog stana i preko noći vraćen u Suboticu.

Bavio se i književnim radom, a priloge je objavljivao u onodobnoj periodici. Prvi

uradak objavio je u *Subotičkim novinama* još 1894., a poslije je pisao najviše za *Neven* i *Subotičku Danicu*. Osim djela vjerskoga i nabožnog karaktera, povremeno je objavljivao poučne novele, uglavnom rodoljubne i čudoredne naravi, putopise, crtice iz bunjevačke povijesti i kraće povijesne rasprave. Objavio je međutim i nekoliko članaka o pravopisu, rodoljubnih pjesama te prijevoda. Služio se pritom pseudonimima Veco Labudić, V. Labudić, V. L., Lovro Ratanski, Lošo R., L. Ratanski, Ano-Nimka i Ano-Nimko. Na nakladničkom je planu važno i djelovanje Katoličkoga književnog društva *Alfa*, koje je Budanović osnovao u Subotici 1923. Moralno i materijalno podupirao je usto *Subotičke novine*, *Subotičku Danicu* i *Klasje naših ravni* te hrvatske katoličke udruge u Subotici.

L. Budanović, *Slava Božja u molitvama i pismama*, Budimpešta, 1902.

Lajčo Budanović glavni dio svojih aktivnosti posvetio je potrebama Crkve, pri čemu je podjednako služio vjernicima Mađarima, Nijemcima i Hrvatima. Dobro je govorio sva tri jezika i u pastoralnom radu među njima nije pravio razlike, no kao pravi rodoljub i sljedbenik Ivana Antunovića, za svoj je narod napravio iznimno mnogo. Usprkos tomu, njegovo mjesto u povijesti bačkih Hrvata i Katoličke crkve u Bačkoj do danas nije primjereno vrednovano.

Djela: *Slava Božja u molitvama i pismama*, Budimpešta, [1902]; *Mala Slava Božja u molitvama i*

pismama, Budimpešta, 1907; *Velika Slava Božja u molitvama i pismama*, Budimpešta, 1908; *Pravilnik i poslovnik za rim. kat. crkvene općine*, Subotica, 1923; *Veliko jubilejsko proštenje god. 1926. u bačkoj biskupiji*, Subotica, 1926; *Krizmanje ili dolazak Duha Svetoga*, Subotica, 1927; *Budite svijesni katolici!*, Subotica, 1928; *Lukno ili kongrua*, Subotica, 1928; *Jubilarno hodočašće u Rim*, Subotica, 1929; *Codex Bačiensis*, Subotica, 1937; *Katolička akcija na području Bačke biskupije*, Subotica, 1938.

Lit.: M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* (rukopis); K. Bunić [I. Kujundžić], *Prilog kulturnoj povijesti bunjevačko-šokačkih Hrvata*, Subotica, 1946; I. Kujundžić, *Bunjevačko-šokačka bibliografija. Rad JAZU*, 355, Zagreb, 1969; A. Sekulić, Cjelovit lik Lajče Budanovića, *Subotička Danica. Kalendar za 1971. god.*, Subotica, 1970; T. Vereš, Jednostavni velikan. Subotički biskup Lajčo Budanović (1873-1958), *Danica 1979*, Zagreb, 1979; T. Vereš, Dopune o Lajči Budanoviću, *Marulić*, 4, Zagreb, 1979; I. Prčić, Ljudevit (Lajčo) Budanović (1873-1958.), *Subotička Danica. Kalendar za 1984. god.*, Bač, 1983; T. Vereš, Socijalni rad Lajče Budanovića, *Obnovljeni život*, 2, Subotica, 1984 (*Subotička Danica kalendar za 1985. god.*, Subotica, 1984; *Bunjevačko pitanje danas*, Subotica, 1987); A. Anišić, Marija kao uzor savršenog života u propovijedima biskupa Lajče Budanovića, *Subotička Danica. Kalendar za 1985. god.*, Subotica, 1984; L. I. Krmpotić, Lajčo Budanović kao pisac članaka i poučnih pripovijedaka, *Subotička Danica. Kalendar za 1985. god.*, Subotica, 1984; S. Kos, Pravni doprinos Lajče Budanovića uređenju apostolske administrature, *Subotička Danica. Kalendar za 1986. god.*, Subotica, 1985; *Hrvatski biografski leksikon*, 2, Zagreb, 1989; A. Sekulić, Lajčo Budanović kao duhovni pisac, *Subotička Danica. Kalendar za 1990. god.*, Subotica, 1989; A. Sekulić, *Hrvatska preporodna književnost u ugarskom Podunavlju do 1918.*, Zagreb, 1994; *Zvonik*, br. 41, Subotica, 1997; J. Temunović, *Zadužbina biskupa Budanovića*, Subotica, 2002; J. Temunović, *Subotička matica*, Subotica, 2002; *Subotička bibliografija*, sv. 3 (1918-1944), 1 dio, Subotica, 2003; *Zbornik radova o biskupu Lajči Budanoviću*, Subotica, 2004; www.zaduzbina-budanovic.org

J. Temunović

BUDIMAC, Matija (Baja, 18. II. 1822. – Čonoplja, 2. VI. 1901.), učitelj, kulturni djelatnik. Šest razreda gimnazije završio je u Subotici, preparandiju (učiteljsku školu) počeo je u Pečuhu, a nastavio u Kalači, gdje je, kao štićenik biskupa Ivana Antunovića, diplomirao 1857. Nakon rada u Bregu 1880. dolazi u Čonoplju, gdje je

učitelj bio sve do 1900., kad se zbog bolesti povukao u mirovinu. Radio je pretežito u školi u bunjevačkom kraju sela. Bio je član seoskoga školskog odbora. Širio je Antunovićeve *Bunjevačke i šokačke novine* te *Bunjevačku i šokačku vilu*, a surađivao je u somborskom listu *Bunjevac* te u *Nevenu* Mije Mandića.

Autor je pisma koje je 3. I. 1893. u ime »čonopljskih stanovnika – Dalmata ili Bunjevaca« na mađarskome uputio kalalačkom nadbiskupu zbog zapostavljanja »dalmatinskog jezika« u crkvi i školi: »Mi smo već više puta upozoravali bivšeg učitelja Božića i gospodina župnika da zašto se ne uče dalmatinska djeca dalmatinskom jeziku, jer otkad naša općina i škola postoje, uvijek se ovdje na mađarskome i na dalmatinskome poučavalo. Ali sad je sasvim zapostavljena dalmatinska obuka, pa čak i molitve u onoj jedinjoj učionici u kojoj župnik István Konkoly poučava... Mi se ne protivimo učenju državnoga mađarskog jezika, samo neka se našoj djeci ne brani u učionicama ni naš dalmatinski jezik. Zašto se kod Nijemaca, Židova, Slovaka, Srba i kod drugih poučava materinski jezik... samo baš kod nas Dalmatinaca ne?« Već 19. I. iste godine nadbiskupija je intervenirala kod mjesnog župnika i stanje se u školi i crkvi promijenilo, ali samo nakratko.

Lit.: M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* (rukopis); *Pravi bunjevački kalendar (sa slikama) za pristupnu godinu 1936*, Subotica, b. g.; I. Džinić, *Opis postanka, osnutka i razvitka Narodne osnovne škole u Čonoplji* (rukopis).

Đ. Lončar

BUDIMČEVIĆ, Šima (Sombor, 3. IV. 1928. – Sombor, 11. XII. 2001.), društveni i vjerski djelatnik. Sin Alberta i Kate, rođ. Bošnjak. Osnovnu školu završio je na Bezdanskim Salašima, a građansku u Somboru. U mladosti je pisao drame, uglavnom komedije, na teme iz pučkog života (*Luda kuća*, *Što je – tu je*, *Braća*, *Bono se ženi*, *Šepa*) i izvodio ih sa somborskom mladeži. Potkraj 1960-ih bio je jedan od inicijatora izgradnje crkve na Bezdanskoj cesti. Podignuta je 1971., a posvećena je prvomu

hrvatskom svecu sv. Nikoli Taveliću. Bio je aktivan član Katoličkog instituta za kulturu, povijest i duhovnost *Ivan Antunović* iz Subotice.

A. Firanj

Šima
Budimčević

BUDIMPEŠTA (mađ. Budapest), glavni grad Republike Mađarske, 2.000.000 stanovnika (2001.). Područje oko današnje Budimpešte naseljeno je još od neolita, a najstariji je dio grada Stari Budim. U I. st. Rimljani su ondje podigli svoj tabor i grad Aquincum, kojim su poslije vladali Huni, Langobardi, Avari i Slaveni. Slaveni su trag ostavili i u imenima dvaju gradova na suprotnim obalama Dunava – *Budim* se naime izvodi od osobnog imena Budimir ili Budivoj, a *Pešta* od staroslavenske imenice *pešt*, »peć«, prema pećima za gašenje vapna. U IX. st. doseljavaju se Mađari, a s razvojem trgovine Budim i Pešta postaju važnim središtima. God. 1241. Tataři su opustošili oba grada, a šest godina nakon toga Bela IV. podigao je budimsku tvrđavu. Pod njom se razvio velik grad, koji se poslije osamostalio od Starog Budima i doživio procvat za kralja Matije Korvina. I Pešta se u XV. st. utvrđuje s bedemima. U tursko doba 1541.-1686. u Budimu i Pešti zmiru obrt i trgovina, a kad su gradovi opet došli pod kršćansku vlast, u veliku se broju doseljavaju Nijemci i Slaveni. Pešta se isprva razvija brže od Budima, osobito za Leopolda I., no Budim je počinje dostizati za Karla III. Marija Terezija u njega je iz Trnave preselila sveučilište, a Josip II. iz Požuna Namjesničko vijeće i Državnu komoru. Od 1767. dva su grada povezana stalnim mostom. Potkraj XVIII. st. i Pešta dobiva sveučilište, a u prvoj polovici XIX. st. gospodarskim razvojem znatno nadmašuje Budim. U nju se

postupno sele tijela vlasti te 1848. postaje sjedištem ugarske vlade, umjesto dotadašnjeg Požuna. Za vrijeme nacionalnoga revolucionarnog pokreta 1848./49. Pešta je velikim dijelom bila razrušena. Nakon Austro-ugarske nagodbe počinje nov razvojni zamah, čemu je 1872. pridonijelo i ujedinjenje Budima, Starog Budima i Pešte u jedinstven grad pod imenom Budimpešta. Broj stanovnika neprestano se povećavao: 1880. bilo ih je 370.000; 1910. – 880.000; 1930. – 1.000.000; 1957. – 1.850.000; 1999. – 1.838.000.

Hrvati na području Budimpešte. Na području današnje Budimpešte Hrvati žive od XIII. st., i to u Budimu, na Čepelju i u Pešti. Bela IV. doveo je u Budim mnoge narodne prvake iz Huma i Dalmacije, a veći broj Hrvata doselio se i početkom XIV. st., u vrijeme kralja Žigmunda. Nakon prvih turskih napada na Bosnu 1381. selidbe Hrvata u Podunavlje postale su sve masovnije. U rano doba turske vlasti u Budim dolaze uglavnom dubrovački trgovci i obrtnici, ponajviše graditelji, a župe u tzv. turskoj Ugarskoj od XVI. st. sve češće preuzimaju bosanski franjevci. U Budimu i okolici franjevci su djelovali od 1541. Prema protokolima budimskog samostana, po dvojica franjevcu stalno su boravila u Pešti i Budimu, iz čega se može zaključiti da je ondje bilo trajno nastanjenih Hrvata. Budimski katolici, po narodnosti Hrvati (uglavnom Dubrovčani) i Talijani, a po zanimanju trgovci, grad su napustili 1595., nakon što su im Turci oduzeli jedinu preostalu crkvu, koju su od 1570. dijelili s uglavnom protestantskim Mađarima. Franjevci su međutim i dalje ostali u gradu te se početkom XVII. stoljeća spominju kao dušobrižnici Hrvata u Tabanu, naselju podno sjeverne strane budimske tvrđave. U to je doba zabilježeno veće doselj enje Hrvata, koje su u Budim doveli Turci kako bi obnovili razrušene zidine. Apostolski vizitator Filip Kamengradski posjetio je budimske Hrvate 1635., a 1649. biskup Marin Ibrišimović u Pešti je krizmao 2003 osobe. Njegov nasljednik Matija Benlić krizmao je 1664. u Budimu i Pešti ukupno 302 osobe, a pet godina poslije bilo je 817 krizmanika.

Tijekom oslobođanja Budima 1686. brojnost hrvatskog puka znatno je smanjena, jer su se mnogi sklonili na sigurnija mjesta. Taban je bio gotovo razrušen, a stanovništvo koje se vraćalo zbog obrambenih se razloga isprva moglo nastanjivati samo u Gornjem Vodenom Gradu, na prostoru današnje Hrvatske ulice. Ipak, već 1689. tabanski su katolici džamiju paše Mustafe preuredili u kapelu, a 1691. franjevcima je dopušteno da u Vodenom Gradu sagrade samostan i crkvu. U crkvi, koja je zbog neimaštine završena tek 1740., pokopani su, među ostalima, Grgur Čevapović, Petar Katančić i Marijan Jaić. God. 1695. u Tvrđavi, Gornjem Vodenom Gradu i Starom Budimu crkve su od franjevaca preuzeli isusovci, no bosanski su franjevci i dalje djelovali kao pomoćni svećenici u Vodenom Gradu i Starom Budimu, jer je ondje bilo mnogo Hrvata. O povezanosti hrvatskog puka i franjevaca svjedoči i molba tabanskih vjernika (*Romano Catholici Slavo-Illyrici*) caru iz 1696., u kojoj traže da im franjevci bosanske provincije i dalje budu dušobrižnici.

Na području današnje Budimpešte crkvene matične knjige najprije se počinju voditi u Pešti 1688., a u Tabanu i Vodenom Gradu od 1692. Te se župe nazivaju hrvatskima, tj. ilirskom (*Parochia Illyricae Nationis Budae in aequata ex antiquo*) i dalmatinskom (*Parochia Administratione Dalmatica*). Iz matica je razvidno da potkraj XVII. i u prvoj polovici XVIII. st. Hrvati, osim u peštanskoj tvrđavi, stanuju i u nekoliko dijelova Budima: u Tabanu, Gornjem i Donjem Vodenom Gradu, Državnoj cesti, Ulaku, Hrvatskoj ulici, Kristininu, na Čepelju te u još 40-ak obližnjih naselja. Matične knjige svjedoče o gotovo 3000 hrvatskih prezimena.

Popisom iz 1696. u Pešti je zabilježeno 230 kuća, od kojih 107 njemačkih, 55 »rackih« (među njima 13 katoličkih) te 52 mađarske. Za peštanske se Hrvate navodi da su podrijetlom iz Dalmacije i da žive unutar gradskih zidina. U većem broju Hrvati se u Peštu nastanjuju poslije 1710. Popisom iz 1696. u Tabanu je pak zabilježeno

615 »rackih« kućanstava, no bez određenja vjeroispovijedi. Popis 1702. bilježi posebno katolike i pravoslavce, pri čemu prvi imaju 250, a drugi 461 kućanstvo. Zanimljivo je znatno smanjenje stanovnika jer su se godinu dana prije toga 52 katoličke obitelji odselile u Turbal, Požegu, Šikloš, Erčin, Dudvar, Andzabeg i Baju.

Nakon odluke budimskoga gradskog vijeća 1697. da se pripadnicima pojedinih narodnosti u gradu osigura samouprava, Hrvati su dobili predstavnika pri gradskoj upravi i samostalnu općinu, a u njoj svojeg »birova«, prisežnika, vijećnike, bilježnike, tumače, pisare i vijećnicu. Unatoč tomu, nisu bili posve ravnopravni s Nijemcima jer sve do 1727. nisu mogli postati građanima Budima niti sudjelovati na izborima.

Za Rákóczyjeva ustanka Budim je bio često poprište krvavih okršaja jer su kuruci znatno češće napadali gradove s njemačkom upravom, a takvi su bili i Budim, Stari Budim i Pešta. Prigodom jednog upada u Budim 1705. kuruci su pobili 800 »Raca«. Na strani kuruca bili su međutim i neki Hrvati kao zapovjednici ratnih šajki na Dunavu.

Popisom iz 1711. zabilježeno je 116 kućanstava tabanskih Hrvata, a 1715. u cijelom Budimu ima 1539 domova: »rackih« 769, njemačkih 701, mađarskih 68, slovačkih 5. Taban je tada bio najnapučeniji dio Budima, a 90 % njegova stanovništva činili su »Raci«. Zemaljskim popisom iz 1720. Budim je podijeljen na Tvrđavu, Vodeni grad, Hrvatski Grad (*Suburbium croaticum* činili su Državna cesta i Hrvatska ulica) i Taban, pri čemu u Tabanu ima 1473 doma: 559 »rackih«, 851 njemačkih, 68 mađarskih i 5 slovačkih. Uz iznimku Tvrđave, cijeli je Budim do druge polovice XVIII. st. izgledao posve ruralno, a stanovništvo mu je u najvećoj mjeri bilo siromašno. Većina budimskih Hrvata bavila se ratarstvom, vinogradarstvom, obrtom i trgovinom, pri čemu mađarski autori često ističu divljenje »marnom narodu koji je u kratko vrijeme preobrazio i oplemenio zapuštenu budimsku okolicu«.

BUDIMPEŠTA

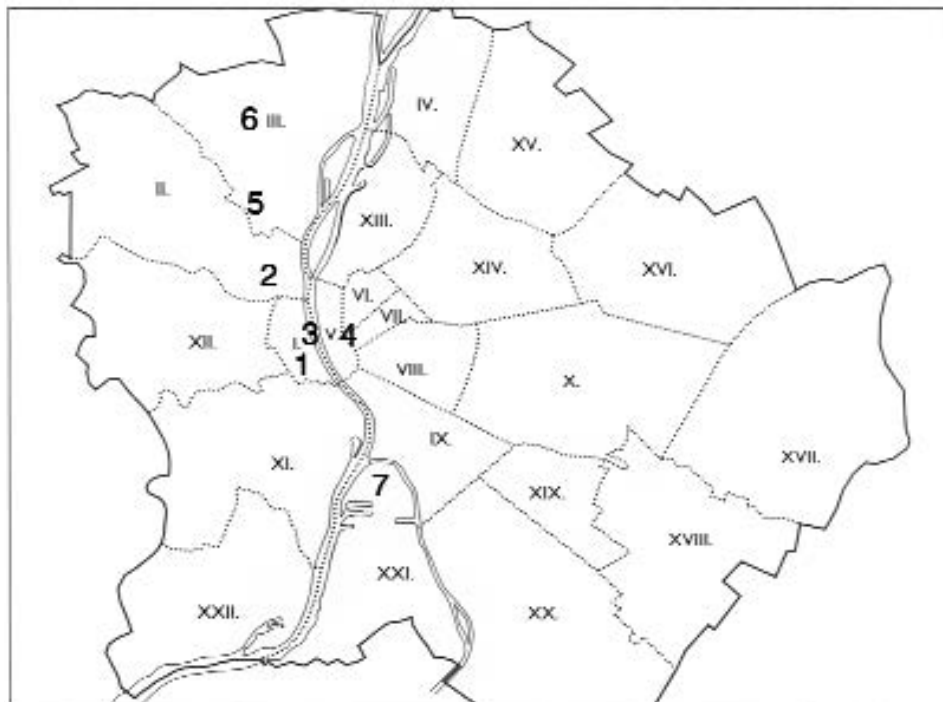
Ostrogonski je biskup 1712. ponovno opunomoćio franjevece za obavljanje dušobrižničke zadaće među budimskih Hrvata, obrazloživši to time što su i za turske vladavine bili dušobrižnici hrvatskih katolika (*Catholicurum Illyrici*) u Budimu i okolici te što su to mnogi i životom platili. U Tvrđavi se 1734. tako propovijedalo na tri jezika: njemačkome, mađarskome i hrvatskome. God. 1751. Tabanci ponovno traže da se franjevci trajno zadrže u Tabanu te će svjetovni svećenici župu u Tabanu preuzeti tek 1868. No i nakon toga jedan franjevac ondje ostaje kao kapelan. Iako nakon 1786. Nijemci u Tabanu brojem premašuju »Race«, tabanska se pučka škola i 1822. spominje kao hrvatska. God. 1821. zabilježeno je da se pola crkvenih obreda u tom dijelu Budima izvodi na hrvatskome, a pola na njemačkome.

Iako su Hrvati u doba Turaka činili većinu stanovništva i na Čepelju, pri oslobođanju Budima najveći je dio njih raseljen. Nakon što je princ Eugen Savojski

dopustio obnovu sela, u njemu je 1717. zabilježeno 12 hrvatskih i 7 njemačkih kmet-skih obitelji, no do 1752. Nijemci su brojnošću nadmašili Hrvate. Knezovi se biraju naizmjenično, pri čemu je doknez uvijek druge narodnosti od kneza, a i potkraj XVIII. st. Čepelj se spominje kao njemačko-»racko« selo

Neki su Hrvati iz bogatijih slojeva u Vodenom gradu bili visoki dužnosnici u gradskoj upravi: Ivan Margalić bio je budimski gradonačelnik 1790.-95., Ivan Pavijanović bio je budimski knez 1782.-86. i 1789., a Ladislav Paulović bio je budimski dogradonačelnik i kraljevski savjetnik 1859.-61. Među peštanskim knezovima i načelnicima spominju se više puta izabrani Ivan Papić i Ladislav Petrović.

Hrvatski puk u Budimu teško su pogadale i epidemije te elementarne nepogode. Za okružene stanovnike u Tabanu 1710. bila je izgrađena bolnica, a tijekom najveće epidemije 1738.-39. u Tabanu je umro 631 »Rac«, od toga 392 Hrvata.

Tradicionálni hrvatski dijelovi Budimpešte: 1. Taban; 2. Državna cesta; 3. Vodeni grad; 4. Pešta; 5. Stari Budim; 6. Ulak; 7. Čepelj.

God. 1712. Dunav je poplavo niže dijelove Budima, a velikih je poplava bilo i poslije. U Tabanu i Vodenom gradu buknulo je i nekoliko požara, od kojih su najveći bili 1723. i 1810.

Izvori iz XIX. st. pokazuju veliko opadanje broja hrvatskog stanovništva i potiskivanje hrvatskog jezika. S vremenom se hrvatski puk na području Budimpešte posve odnarodio, i to najprije u Starom Budimu, Ulaku, Državnoj cesti i Vodenom gradu, gdje je već u drugoj polovici XVIII. st. bio u manjini. Isprva se ponijemčio, a na početku XX. st. pomadžario. U Čepelju 1817. Hrvata ima 38 %, a Nijemaca 62 % te je kanonička vizita odredila da hrvatska propovijed bude svake treće nedjelje »jer Hrvati razumiju njemački, a Nijemci ne znaju hrvatski«. Iako su čepeljski Hrvati 1828. tražili učitelja koji zna i hrvatski, broj je Hrvata ovdje nastavio opadati. U Budimpešti je 1900. popisana 6201 osoba koja govori hrvatski. U Tabanu, gdje je hrvatski puk bio najbrojniji, isprva je bilo drukčije: neki Mađžari i gotovo svi Slovaci ondje su se pohrvatili. Većina tabanskih Hrvata, osobito žene, ni potkraj XIX. st. nije govorila mađžarski, iako su mnogi znali njemački. Svećenici su im zato gotovo bez iznimke bili Hrvati, odnosno Nijemci podrijetlom iz Bača, Čavolja ili Bače, koji su govorili hrvatski. U tamošnjoj školi hrvatski se učio do 1894., a hrvatsku su misu Tabanci imali do 1914. Taban je najviše stradao za Drugoga svjetskog rata, kad su mu stanovnike raselili po glavnom gradu. Hrvatska je ikavica u Tabanu tako potpuno utihnula 1960-ih godina, a na Čepelju se održala sve do 1990-ih.

Zahvaljujući ponajprije franjevcima, Budim je od kraja XVII. te tijekom XVIII. i XIX. stoljeća bio kulturnim središtem Hrvata u Ugarskoj, o čemu svjedoče i mnogobrojne hrvatske knjige koje su ondje objavljene. Od 1924. do 1939. u Budimpešti je djelovao Bunjevački i šokački narodni odbor, uređivane su i izdavane *Bunjevačke i šokačke novine* 1924. i godišnjaci *Kalendar za bunjevački i šokački narod* 1923.-24. te kalendar *Danica* 1924.-44. Od 1946. Budimpešta je političko i

kulturno središte Hrvata u Mađžarskoj. Te godine ondje počinje djelovati Demokratski savez Južnih Slavena u Mađžarskoj, a od 1990. Hrvatska državna samouprava. Ondje se uređuju tjednici *Sloboda*, *Naše novine*, *Narodne novine* i *Hrvatski glasnik* te godišnjak *Naš kalendar*, *Narodni kalendar* i *Hrvatski kalendar*. Od 1949. u nakladnom zavodu *Tankönyvkiadó* (poslije *Nemzeti Tankönyvkiadó*) uređuju se mnogobrojni hrvatski udžbenici, a do 1995. i beletristika. Od 1950. u Budimpešti djeluju hrvatsko-srpska učiteljska škola i gimnazija, koja 1993. postaje hrvatskom osnovnom školom i gimnazijom. Na budimpeštanskom Sveučilištu *Loránd Eötvös* postoji katedra za hrvatski jezik i književnost. Procjenjuje se da u Budimpešti danas živi oko 8000 Hrvata, koji potječu iz svih dijelova Mađžarske. Njihov kulturni rad organiziran je u deset okružnih hrvatskih samouprava, a u gradu djeluju i tri kulturno-umjetnička društva: osnovnoškolsko *Tamburica*, *Luč*, u kojem se okuplja mladež, te Hrvatska izvorna družina, u kojoj dominiraju stariji članovi.

Lit.: *Pesti Hírlap Könyvtár Lexikona*, Budapest, 1938; *Új magyar lexikon*, Budapest, 1991; M. Mandić, *Naša gimnazija*, Budimpešta, 1996; *Hrvatska enciklopedija*, 2, Zagreb, 2000; Ž. Mandić, Prilog povijesti budimskih i peštanskih Hrvata, u: *Hrvati u Budimu i Pešti*, Budimpešta, 2001; *10 godina HOŠIG-a 1993.-2003.*, Budimpešta, 2004.

Ž. Mandić

BUDIMSKI KULTURNI KRUG, kolektivna oznaka za veću skupinu hrvatskih franjevca čije je kulturno djelovanje bilo vezano za budimski samostan i tamošnje franjevačko generalno učilište od početka XVIII. do sredine XIX. st. Tu je oznaku prvi upotrijebio crkveni povjesničar Franjo Emanuel Hoško.

Skrbeći za duhovni život hrvatskog puka u srednjem dijelu ugarskog Podunavlja, do 1757. u okviru provincije Bosne Srebrene, a otad u provinciji sv. Ivana Kapistrana, franjevci svoje djelovanje nisu ograničili samo na uobičajene vjerske i crkvene poslove nego su važan trag ostavili i na području filozofije, prirodnih znano-

sti, historiografije, jezikoslovlja i književnosti. Odmah nakon protjerivanja Turaka uz budimski su samostan 1699. osnovali filozofsko učilište, a 1710. i visoku bogoslovnu školu s fakultetskim redom predavanja. Učilište je isprva bilo namijenjeno franjevcima provincije Bosne Srebrene, no 1722. dobilo je status »generalnog učilišta prvog razreda« te je postalo otvoreno svim pripadnicima franjevačkog reda. U budimskom samostanu ubrzo su se okupili naobrazbom vodeći članovi reda, koji su na generalnom učilištu predavali filozofiju i teologiju. Visoke franjevačke škole u Budimu svojim su kontinuiranim radom osiguravale ne samo okupljanja kvalitetna kadra iz ugarskog Podunavlja i iz cijele franjevačke provincije Bosne Srebrene nego su ujedno bile i »sigurni prenosioči stečenih kulturnih ostvarenja« (F. E. Hoško). Nakon što su 1783. u Habsburškoj Monarhiji u duhu jozefinizma ukinute biskupijske i redovničke visoke škole, Hrvati u Ugarskoj ostali su bez autentičnoga duhovnog vodstva i institucija koje su imale važnu ulogu u očuvanju nacionalne tradicije. To ih je učinilo znatno ranjivijima na asimilacijske pritiske kojima su ih najprije izložile austrijske, a ubrzo i ugarske vlasti.

Franjevački samostan u Budimu

Tijekom 84 godine kontinuirana rada budimskoga generalnog učilišta njegovi su profesori napisali velik broj filozofskih i

teoloških tekstova na latinskome koji u povijesti hrvatske, ponajprije skotističke, filozofije i teologije imaju istaknuto mjesto, a njihovi studentski priručnici na zaostaju za tadašnjim standardnim priručnicima tog tipa u Europi. Franjevci su bili aktivni i na planu vjerske prosvjete na narodnom jeziku te su za njih tipični i »prilagođivanje biblijskih tekstova za molitvene i liturgijske potrebe puka, traženje prikladnih homiletičkih sadržaja, promicanje franjevačke pučke duhovnosti, teološka kontroverzija na narodnom jeziku, propovjednička i katehitička literatura, rad na hrvatskom lecionaru, zanimanje za pitanja hrvatskog pravopisa i druge kulturne radnje« (F. E. Hoško). Rezultat su toga mnogobrojna tiskana i rukopisna djela koja su po širini svojih interesa gotovo enciklopedijske naravi. Aktivnosti franjevacu bile su izravna posljedica temeljna opredjeljenja njihova reda određenoga još načelima Tridentskog koncila, no u njihovu se kulturnom djelovanju s vremenom zamjećuje i utjecaj katoličkog shvaćanja prosvjetiteljstva. U kontekstu kulturnih stečevina Hrvata u srednjem dijelu ugarskog Podunavlja XVIII. st. nije najplodnije samo kad je riječ o broju i vrstama nastalih tekstova nego i kad je riječ o stupnju ukupnih kulturnih nastojanja.

Među pripadnicima budimskoga kulturnog kruga najvažniji su: Mihovil Radnić (Kalača, 1636. – Budim, 26. IX. 1707.), Stjepan Vilov (Budim, kraj XVII. st. – Budim, 5. XI. 1747.), Lovro Bračuljević (Budim, oko 1685. – Budim, 21. XI. 1737.), Nikola Kesić (Budim, 1709. – Taban, 10. VI. 1739.), Jerolim Lipovčić (Požega, 28. X. 1716. – Požega, 30. VI. 1766.), Emerik Pavić (Budim, 5. I. 1716. – Budim, 15. IV. 1780.), Dominik (Ignjat) Martinović (Pešta, 20. VII. 1755. – Pešta, 20. V. 1795.) i dr.

Lit.: F. E. Hoško, Prosvjetno i kulturno djelovanje bosanskih i hrvatskih franjevacu tijekom 18. stoljeća u Budimu, *Nova et vetera*, 1-2, Sarajevo, 1978; A. Sekulić, Filozofska baština hrvatskih podunavskih pisaca XVIII. stoljeća, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 7-8, Zagreb, 1978; T. Žigmanov, Skotistička filozofija u Hrvata u ugarskom Podunavlju, *Scopus*, 9-10, Zagreb, 1998.

T. Žigmanov

BUDINČEVIĆ, Akoš (Subotica, 10. IX. 1946.), odbojkaš. Sin Akoša i Kate, rođ. Sič. Osnovnu i srednju školu završio je u rodnom gradu. Veterinarski fakultet upisao je u Sarajevu 1971., a završio Zagrebu, gdje je obranio i magistarsku radnju *Specifičnosti deratizacije u mlinsko-pekarskoj industriji*. Odbojku je počeo igrati 1962. u subotičkom *Spartaku*. Za sarajevsku *Bosnu* nastupao je 1968.-71., a za *Mladost* iz Zagreba 1971.-73. U *Spartak* se vratio 1974. i u tom je klubu igrao do kraja svoje sportske karijere 1979. Bio je član ekipe koja je osvojila naslov državnog prvaka 1975. i treće mjesto u Kupu europskih prvaka 1976. Za državnu reprezentaciju počeo je nastupati kao junior 1966., a za seniorsku je nastupao 36 puta u razdoblju 1968.-71. Bio je trener ženske ekipe *Spartaka* 1975.-79. te savezni odbojkaški sudac 1979.-81. Živi i radi u Subotici.

S. Bačić

Ivan Budinčević
– Mukija

BUDINČEVIĆ, Ivan – Mukija (Subotica, 25. IV. 1874. – ?), pravnik, društveni djelatnik. Sin Roke i Petronele, rođ. Vidaković. S odličnim je uspjehom 1892. završio školovanje u subotičkoj gimnaziji i upisao studij prava u Budimpešti. Od 1896., kad je postao članom upravnog odbora Pokopnog društva sv. Ivana, počinje njegovo angažiranje u subotičkoj bunjevačkoj zajednici. Najzapaženije je bilo u Kolu mladeži ili Dobrovoljnoj tamburaškoj družini, nikad registriranoj udruzi, u kojoj je trebao postati prvim predsjednikom. S nekolicinom bunjevačkih

sveučilištaraca 12. IV. 1896. u dvorani subotičkog hotela *Pešta* organizirao je Veliko kolo, uz sudjelovanje Srpskoga pjevačkog društva, što je pobudilo reakcije

lokalnih i državnih vlasti. Idući slični zabavni skupovi zbog toga su zabranjivani ili su održavani u zatvorenom krugu uz prisмотрu policije, a Srpsko pjevačko društvo nije sudjelovalo na drugome Velikom kolu 1897. Registracija Kola mladeži odgađana je birokratskim putem, a Budinčević je potkraj 1898. imenovan pravnikom vježbenikom pri Kraljevskoj tabli u Budimpešti i tako je na neko vrijeme uklonjen iz Subotice. Školovanje je završio 1903. Radio je u odvjetničkom uredu Bene Sudarevića, vodio je Kršćansku veresijsku zadrugu, a 1913. subotički veliki župan imenovao ga je gradskim bilježnikom.

Lit.: *Neven*, Subotica, br. 7/1892, 12/1896, 3/1897, 1/1899, 6/1903, 6/1911, 7/1913; *Subotičke novine*, Subotica, 24. IV. 1897, 8. V. 1897; *Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar za prostu godinu 1898.*, Subotica, 1897.

M. Grlica

BUDINČEVIĆ, Ivan (Subotica, 27. I. 1955.), nogometaš. Sin Mihajla i Rozalije, rođ. Mesaroš. Odrastao je u Malom Bajmoku, pretežitro Hrvatima nastanjenom dijelu Subotice, te se i nogometom počeo baviti u tamošnjem klubu *Bačka*. U prestižniji subotički *Spartak* prešao je 1971. i nastupao za njega pet godina. Profesionalnim nogometašem postao je u splitskom *Hajduku*, čiji je vratar bio 1976.-81., kada je klub osvojio naslov prvaka države i jugoslavenski kup. Za reprezentaciju Jugoslavije nastupao je 1975. na Mediteranskim igrama u Alžiru. U ljubljansku *Olimpiju* otišao je 1981., a 1983. prešao je u vinkovački *Dinamo*. Za taj je klub branio do 1988., kad se zbog ozljede profesionalno prestao baviti nogometom. Tijekom devedesetih godina nastupao je za nekoliko lokalnih klubova (*Obilić* iz Novog Kneževca, *Zorka* iz Subotice, *Radnički* iz Bajmoka i *Aleksa Šantić* iz Aleksa Šantića). Trenirao je vratare u ekipi mladih u *Spartaku*, a danas u ONK *Tavankutu*. Živi u Bajmoku.

S. Bačić

BUDINČEVIĆ, Mirjana (udana Budinčević-Šljivac) (Subotica, 10. XII. 1947.), veslačica. Kći Akoša i Kate, rođ.

današnjeg sela. Nakon izlivanja Dunava 1750. na mjestu Crkvice 1,5 km od današnjeg naselja gradi se novo naselje, a nakon iduće katastrofe 1810. podignuto je i treće, na većoj nadmorskoj visini. To je naselje i urbanizirano. Godine 1971. iz Mladenova je izdvojeno Karađorđevo kao samostalno naselje.

Najstariji pisani dokument o mjestu potječe iz 1332. godine. Za turskog razdoblja Bukin je bio u sastavu Bačke nahije. Biskup Marin Ibršimović 1649. krizmao je vjernike i u Bukinu. Nakon protjerivanja Turaka do 1749. u naselju su živjeli Srbi, Hrvati i Mađari. Tad se iz Bavorske doseljavaju prve obitelji Nijemaca, a 1752. stiglo je još 200 njemačkih obitelji. Dvadeset hrvatskih obitelji naseljeno je 1763. Godine 1900. bilo je 3322 stanovnika, od toga 2914 Nijemaca, 212 Hrvata (Šokaca), 169 Mađžara, 21 Srbin i 6 Slovaka. Nakon Drugoga svjetskog rata u domove protjeranoga njemačkog stanovništva doseljava se 530 obitelji s 3778 osoba iz tadašnjih kotareva Kupres, Bosanska Krupa i Glamoč. Prema popisu stanovnika iz 2002. u naselju je bilo 3358 stanovnika, od toga 3171 Srbin, 63 Jugoslavena, 20 Hrvata, 16 Mađžara i 88 ostalih.

Od Hrvata koji su rodom iz ovog mjesta najznamenitiji je Josip Andrić.

Lit.: I. Iványi, *Bács-Bodrog vármegye földrajzi és történelmi helynévtára*, I, IV, Szabadka, 1909, ² 1907; N. Gašević, *Agrarna reforma i kolonizacija u Jugoslaviji 1945-1948*, Novi Sad, 1984; A. Hegediš, K. Čobanović, *Demografska i agrarna statistika Vojvodine 1767-1867*, Novi Sad, 1991; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; A. Sekulić, *Hrvatski bački mjestopisi*, Zagreb, 1994; *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 2002. 1. Nacionalna ili etnička pripadnost: podaci po naseljima*, Beograd, 2003.

S. Stantić

BUKINAC, Beato (Stjepan) (Bač, 31. VII. 1912. – Karlovac, ? 29. VI. 1945.), franjevac, povjesničar, profesor. Rodom je iz poljodjelske obitelji Grge i Marije, rođ. Vorgić. Osnovnu je školu završio u Baču, a u franjevački je red stupio 1928. na Trsatu te je dobio redovničko ime Beato. Franjevačku klasičnu gimnaziju završio je u

Varaždinu 1932., a iste se godine upisao na Teološki fakultet u Zagrebu. Nakon prve godine studij je nastavio u Rimu na *Antonianumu*, franjevačkoj visokoškolskoj ustanovi, a završio ga je 1937. U Rimu je položio svečane zavjete 1935., a tu je zaređen i za svećenika 1936. Mladu misu služio je 9. VIII. 1936. u Baču. Poslije ređenja nastavlja studij na *Antonianumu* te je ondje 1939. i doktorirao obranivši disertaciju posvećenu djelovanju franjevaca u seobama Hrvata u Podunavlje u XVI. i XVII. stoljeću. Dio disertacije objavio je poslije kao knjigu. Nakon povratka iz Rima predavao je vjeronauk u gimnazijama u Karlovcu 1940.-45. Partizanske su ga vlasti nakon zauzimanja Karlovca uhitile i prema kratkom postupku osudile na smrt pod optužbom da je prijavljivao učenike koji su simpatizirali s partizanskim pokretom. Jedan je od prvih bačkih Hrvata koji su znanstveno obrađivali povijest Hrvata u ugarskom Podunavlju.

Djelo: *De activitate Franciscanorum in migrationibus populi croatici saeculis XVI et XVII*, Zagreb, 1940.

Lit.: *Subotičke novine*, posebni broj, 15. VIII. 1936; *Schematismus provinciae Croatiae S. S. Cyrilli et Methodii*, Zagreb, 1940; *Schematismus provinciae Croatiae S. S. Cyrilli et Methodii*, Zagreb, 1950; I. Kujundžić, *Bunjevačko-šokačka bibliografija*. Rad JAZU, 355, Zagreb, 1969; A. Sekulić, *Drevni Bač*, Split, 1978; *Hrvatski biografski leksikon*, 2, Zagreb, 1989; A. Sekulić, *Književnost podunavskih Hrvata u XX. stoljeću*, Zagreb, 1996; I. Damiš, *Franjevci Hrvatske franjevačke provin-*

Beato
Bukinac

cije sv. Cirila i Metoda, žrtve drugog svjetskog rata, porača i jugokomunizma, Zagreb, 2000.

S. Beretić i T. Vuković

Bukovac

BUKOVAC, somborsko prigradsko salaško naselje, oko 6 km južno od središta grada. Naziva se još i Bukovačkim Salašima. Područje je i u prošlosti obilovalo šumom, jamačno bukovom, pa je po njoj naselje dobilo i ime. Najprije je pripadalo Prigrevici, a 1720. kao pustara pripojeno je somborskom ataru. Na područje Bukovca 1728. prisilno su nastanjeni somborski vojni graničari pa je 1746. zabilježeno da salaše ondje ima 50 graničarskih obitelji. Tri godine poslije Bukovac se spominje među 11 pustara koje su pripale području slobodnoga kraljevskoga grada Sombora, a oko 1760. na njemu je bilo 924 jutra obradivog zemljišta. Tada počinje i plansko pošumljavanje slavonskim hrastom, čije je sjeme donio somborski senator i glavni sudac Josip Marković, doseljeni slavonski plemić i nekadašnji podžupan Požeške županije. Ubrzo je u vlasništvu somborskog magistrata bilo oko 960 jutara hrastove šume, od kojih je 100 jutara, skupa s jednim salašom, dodijeljeno upravitelju rimokatoličke osnovne škole u Somboru Ivanu Ambrozoviću. Na prijelazu iz XIX. u XX. st. te su šume posječene.

Prema predaji iz XX. st. na bukovačkom je području bilo nekoliko vrela koja su smatrana kulturnim mjestima, a naj-

znamenitije je bilo vrelo na lijevoj obali Mostonge, na koje su hodočastili katolici. Danas se u meandru Mostonge nalazi »vodica« na koju hodočaste pravoslavni, a uz nju je 1928. izgrađena pravoslavna kapelica sv. Ilije. Od sakralnih objekata na području Bukovačkih Salaša nalaze se još dva pravoslavna i jedan katolički križ.

Na bukovačkom području 1815. počela je raditi srpska osnovna škola, jer su tad već većinu stanovnika činili Srbi, potomci vojnih graničara. Prema popisu pučanstva iz 2002. u Bukovcu su živjele 842 osobe, većinom srpske narodnosti. Dvije trećine stanovnika bave se poljodjelstvom.

Lit.: I. Iványi, *Bács-Bodrog vármegye földrajzi és történelmi helynévtára*, I, Szabadka, 1909²; M. Beljanski, *Somborski salaši*, Sombor, 1970; M. Beljanski, *Ponovo o somborskim salašima*, Sombor, 1979; A. Sekulić, *Hrvatski bački mjestopisi*, Zagreb, 1994; A. Hegediš, *Slobodan kraljevski grad Sombor (1749-1848)*, *Dometi*, 100-103, Sombor, 2000.

M. Đanić

Grb porodice Bukvić

BUKVIĆ, plemićka porodica. Četvorica sinova Ivana Bukvića sudjelovala su 1686. u ratu protiv Turaka kao vojni graničari, a dvojica su od njih i poginula. Zbog ratnih zasluga jednomu njegovu sinu, Iliji, plemićki list i grbovnica uručeni su u Požunu 28. X. 1741., a ujedno i Ilijinoj ženi Mariji Francišković i sinu Luki. Plemstvo je proglašeno na velikoj skupštini Bačke županije 20. IV. 1742. u Baji. God. 1743. Ilija je postao članom prvoga subotičkog magistrata, a Luka izabranoga građanstva. Ogranci porodice danas žive u Subotici.

Lit.: Gy. Dudás, A bácskai nemes családok, *Bács-Bodrogh megyei Történelmi Társulat évkönyve*, Zombor, 1893; I. Iványi, Bunyevác nemességünk, *Bács-Bodrogh megyei Történelmi Társulat évkönyve*, Zombor, 1/1896; V. Duišin, Plemičke porodice II, u: *Vojvodina*, II, [Novi Sad, 1941]; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; M. Szluha, *Bács-Bodrog vármegye nemes családjai*, Budapest, 2002.

S. Bačić

BUKVIĆ, Ivan (? – ?), redarstveni povjerenik u Subotici. Autor je *Upute za stražu sigurnosti grada Subotice*, koju je 1920. izdala subotička redarstvena kapetanija. Primjerak čuva Knjižnica Matice srpske u Novom Sadu.

Djelo: *Uputa za stražu sigurnosti grada Subotice*, Subotica, 1920.

Lit.: G. Kiss, E. Bažant, K. Čeliković, *Subotička bibliografija*, sv. 3, 1918-1944, 1. dio, Subotica, 2003.

S. Bačić

BULAJIĆ, Marko (? – Našice, 17. II. 1718.), franjevac, provincijal. Bio je redovnik Bosne Srebrene. Od 1685. do 1690. župnik je u Erčinu, u ugarskom Podunavlju, zatim gvardijan u Budimu 1694.-96., a u tri navrata i u Našicama (1703.-05., 1709.-12., 1717./18.). Bio je tajnik dvojice provincijala, Franje Travičanina 1699.-1702. i Grgura Gabrića 1702.-05., kojega je u službi provincijala i naslijedio te ju je obavljao 1705.-08. Generalni vizitator u provinciji sv. Ladislava bio je 1711., a 1714. i u vlastitoj provinciji. Još kao Gabrićev tajnik pribavio je pismo zaštite franjevačkih pastoralnih prava u Slavoniji i Podunavlju od ugarskog primasa kardinala Leopolda Kolonića te slična pisma od gradskih vlasti u Slavanskom Brodu, Požegi i Budimu, od zapovjedništva Vojne krajine u Petrovaradinu i civilnog upravitelja Slavonije, a kao provincijal dobio je i diplomu cara Josipa I. istog sadržaja. Sve te dokumente dao je tiskati 1709. u Veneciji. Kao provincijal 1707. zapovjedio je članovima provincije na župama da vjeri ne poučavaju samo djecu nego i odrasle. Sam je pri kanonskoj vizitaciji provjeravao župnike u katekizamskom gradivu. Želeći da se mladi franjevci Bosne Srebrene školuju u vlastitim visokim

školama, osnovao je za njih prva dva filozofska učilišta u Slavoniji – u Požegi 1705. i Osijeku 1707. Pri kraju obnašanja službe provincijala 1708. utemeljio je učilišta moralnog bogoslovlja u Velikoj, Našicama, Zaostrogu, Visokome i na Visovcu. Kako su to bile niže teološke škole, obvezao je 1708. upravno vodstvo Bosne Srebrene da pripravi sve za otvaranje četverogodišnje bogoslovne škole u Budimu. To je ostvareno 1710., u vrijeme kad više nije bio provincijal, ali su se njegovim zauzimanjem za nastavu u toj školi pripremili prvi profesori Augustin Pjanić i Ivan Srijemac. Umro je u Našicama, ali ondje nije pokopan.

Djelo: *Protectionales litterae (incipit)*, Venetiis, 1709.

Lit.: E. Fermeždin, Chronicon observantis provinciae Bosnae Argentinae, *Starine JAZU*, 22, Zagreb, 1890; D. Mandić, *Franjevačka Bosna*, Rim, 1968; F. E. Hoško, *Franjevci i poslanje Crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb, 2001; Isti, *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb, 2002.

F. E. Hoško

BULJOVČIĆ, Ilija (Subotica, 15. II. 1908. – Sarajevo, 14. II. 1994.), kolekcionar. Između dvaju svjetskih ratova u Subotici se bavio uramljivanjem slika. U poslijeratnim godinama odselio se u Sarajevo, gdje je nastavio raditi u istom obrtu te je sa suprugom Julijanom počeo skupljati umjetnine. Do kraja 1970-ih prikupili su bogatu kolekciju znatne umjetničke, kulturno-povijesne i znanstvene vrijednosti. Ta je kolekcija, pod nazivom *Zbirka Ilije i Julijane Buljovčić*, 1979. otvorena za javnost u njihovom stanu u Sarajevu, a zatvorena je nakon Ilijine pogibije tijekom opsade Sarajeva 1994.

Osim velike numizmatičke i filatelističke kolekcije, knjižnice, nakita, plaketa, odlikovanja i drugih predmeta, zbirka sadržava i 161 ikonu s područja Bosne i Hercegovine, više kopija ikona te 557 slika, među kojima je stotinjak portreta iz XVIII. i XIX. st., više radova mađarskih i austrijskih slikara te djela južnoslavenskih umjetnika XX. st. Najviše su zastupljeni umjetnici iz Bosne i Hercegovine. Počet-

kom 1970-ih vođeni su neuspješni pregovori o tome da kolekcija pripadne Subotici. Zbirka se pod patronatom HKD-a *Napredak* iz Sarajeva čuva u zgradi Vrhbosanske bogoslovije u Sarajevu, a pet rariteta iz zbirke pohranjeno je u bankovni trezor.

Lit.: *Likovna enciklopedija Jugoslavije*, 1, Zagreb, 1984; *Stećak*, br. 3, Sarajevo, 1994.

N. Zelić i B. Duranci

Ivan
Buljovčić

BULJOVČIĆ, Ivan (Subotica, 27. XIII. 1936. – Novi Sad, 10. I. 2004.), šahist i glazbenik. Sin Stipana i Veronike, rođ. Horvat. Školovao se u rodnom gradu i u Beogradu. Kao profesor glazbe radio je u glazbenim školama u Somboru, Bačkoj Palanci i Novom Sadu te na Muzičkoj akademiji u Novom Sadu, a neko je vrijeme bio ravnatelj opere u novosadskome Srpskome narodnom kazalištu.

Šah je počeo igrati u subotičkom *Spartaku*, u kojem kao srednjoškolac prvi put postao seniorski prvak Vojvodine. Taj je uspjeh poslije ponovio još devet puta. U šahovskoj karijeri dugoj više od pola stoljeća pobjeđivao je na mnogim međunarodnim i domaćim turnirima. Osim za *Spartak*, nastupao je i za Novosadski šahovski klub, Somborski šahovski klub te za još nekoliko manjih klubova. Naslov majstora osvojio je na Državnom prvenstvu u Novom Sadu 1965., a za međunarodnog majstora proglašen je 1974. Zbog obveza na radnome mjestu nikad se nije posve posvetio šahu te nije uspio osvojiti titulu velemajestora. Nastupao je više puta za državnu reprezentaciju, s kojom je osvojio drugo mjesto i srebrnu medalju na europskom prvenstvu u Hamburgu 1965.

Umro je u Novom Sadu, u kojem je živio gotovo 30 godina, a pokopan je u Subotici.

Lit.: *Dnevnik*, Novi Sad, 14. I. 2004.

Z. Čota

BULJOVČIĆ, Josip (Subotica, 17. I. 1932. – Subotica, 2. XII. 2001.), jezikoslovac, profesor, prevoditelj, kulturni djelatnik. Rodio se u građanskoj obitelji od oca Gustava i majke Marije, rođene Vojnić. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u rodnom gradu, nakon čega se upisao na studij južnoslavenskih jezika i književnosti na beogradskome Filozofskom fakultetu. Iako je studij 1955. završio s izvanrednim uspjehom i unatoč potpori profesora i dijalektologa Ivana Popovića, zbog podrijetla i tadašnje politike odabira asistentata nije mogao nastaviti karijeru na sveučilištu. Znatno poslije upisao se na posljediplomski studij jezikoslovlja na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, gdje je 1980. stekao zvanje magistra obranivši radnju *Udio »Bunjevačkih i šokačkih novina« u razvitku pisanog jezika kod bačkih Bunjevaca u drugoj polovici XIX. stoljeća*.

Nakon diplomiranja vratio se u Suboticu, gdje je živio i radio, uz kratki prekid, do kraja života. Najprije je radio u nekoliko osnovnih i srednjih škola, među ostalim i u gimnaziji, u kojoj je kratko bio i ravnatelj. Poslije je lektor, dramaturg i ravnatelj drame na srpsko-hrvatskom jeziku subotičkoga Narodnog kazališta 1959.-65., a zatim kratko i ravnatelj cijeloga kazališta. To ga je potaknulo da počne pisati teatrološke radove. Bio je gostujući lektor za srpsko-hrvatski jezik na sveučilištu u Varšavi 1965.-67. Od 1968. predavač je, a od 1973. profesor na Višoj pedagoškoj školi u Subotici, na kojoj je predavao srpsko-hrvatski jezik s elementima jezične povijesti te uvod u jezikoslovlje. Od jeseni 1978., kad je škola prestala raditi, prosvjetni je savjetnik za srpsko-hrvatski jezik u Prosvjetno-pedagoškom zavodu u Subotici. Pri kraju svojega profesionalnog života na Višoj školi za obrazovanje odgojitelja u Subotici predavao je srpsko-hrvatski kao jezik društvene sredine s metodom.

Njegov znanstveni interes bio je usredotočen ponajprije na problematiku učenja jezika društvene sredine te na kontrastivna istraživanja mađarskoga s jedne strane te srpskoga i hrvatskoga s druge. S tih je područja objavio nekoliko priručnika, a predmete vezane uz njih predavao je na subotičkim višim školama. Cijeli niz radova, među ostalim i svoj magistarski rad, posvetio je međutim i problemima koji su više ili manje vezani za problematiku književnog jezika u bunjevačkih Hrvata u Bačkoj. U kontekstu tradicije bavljenja jezičnom problematikom bačkih Bunjevaca, ti su radovi svojom metodologijom i spoznajama do kojih se u njima došlo značili golem napredak.

Josip Buljovčić

Bio je suradnik *Enciklopedije Jugoslavije* Jugoslavenskoga leksikografskog zavoda, u kojoj je objavio nekoliko natuknica iz zavičajne povijesti podunavskih Hrvata. Suradivao je i na započetom projektu *Enciklopedije Vojvodine* 1980-ih godina, za koju je sudjelovao u izradi abecedarija te dostavio određene natuknice. Više od 40 godina pisao je o kazalištu, najčešće subotičkome, a potkraj 1990-ih nakladniku NIU *Subotičke novine* predao je rukopis knjige kazališnih ogleda i kritika. Prevodio je s mađarskoga stručnu, poglavito jezikoslovnu literaturu te prozu mađarskih književnika iz Vojvodine, a s poljskoga esejistiku. Sudjelovao je na znanstvenim

skupovima u zemlji i inozemstvu, a radove je objavljivao u mnogobrojnim zbornicima i časopisima: *Radovi Instituta za jezik i književnost*, *Godišnjak Saveza društava za primijenjenu lingvistiku Jugoslavije* (Sarajevo), *Književnost i jezik* (Beograd), *Typographia Universitatis Hungaricae Budae* (Budimpešta), *Škola i društvo*, *Pedagoška stvarnost*, *Kopča*, *Scena* (Novi Sad) te *Oktatás és Nevelés*, *Pro memoria*, *Rukovet* i *Klasje naših ravni* (Subotica). Bio je član uredništva *Rukoveti* i *Almanaha pozorišta Vojvodine*. Od strukovnih organizacija bio je član Društva hrvatskih književnika u Zagrebu te Društva za srpsko-hrvatski jezik i Društva za primijenjenu lingvistiku u Novom Sadu.

U nekoliko navrata bio je delegat Skupštine Subotičkoga kotara, u jednome mandatu zastupnik u Skupštini Socijalističke Autonomne Pokrajine Vojvodine, a nekolicina je puta biran u stručna, uglavnom prosvjetna i kulturna vijeća u gradu, kotaru i pokrajini. Jedan je od osnivača Hrvatskoga kulturno-umjetničkog društva *Bunjevačko kolo* i njegov prvi dopredsjednik 1970.-72. Potkraj 1960-ih bio je aktivan i kao jezični savjetnik u pokretanju programa na srpsko-hrvatskom jeziku Radio Subotice. Zbog njegova angažmana i stajališta onemogućeno mu je sudjelovanje u javnom životu nakon sloma hrvatskog proljeća u Subotici 1973. Početkom 1990-ih ponovno je aktivan – član je Upravnog odbora Kulturno-umjetničkog društva (poslije Hrvatskoga kulturnog centra) *Bunjevačko kolo*, Vijeća Hrvatskoga narodnog saveza, Hrvatskoga akademskog društva, a ujedno je i jezični savjetnik Uredništva na hrvatskom jeziku Radio Subotice 1998.-2001. Godine 1999. dodijeljeno mu je zvanje Počasni građanin Subotice kao priznanje za doprinos u razvoju grada.

Djela: *Od raspevanih slova do marsovaca: izbor iz stvaralaštva za decu*, Novi Sad, 1979 (1982², 1984³); *Mala školska pozornica: izbor pozorišnih komada*, Novi Sad, 1979; *Srpskohrvatski-hrvatskosrpski jezik kao jezik društvene sredine: za III razred osnovne škole* (skupa s Magdolnom Elek), Novi Sad, 1987; *Srpskohrvatski-hrvatskosrpski jezik kao jezik društvene sredine: za II razred srednjeg obrazovanja i vaspitanja* (skupa sa Zla-

tom Jukić), Novi Sad, 1988; *Srpski kao nematernji jezik: za III razred osnovne škole* (skupa s Magdolnom Elek), Beograd, 1996 (1998², 2000³, 2002⁴, 2003⁵); *Srpski kao nematernji jezik: za II razred srednje škole* (skupa sa Zlatom Jukić), Beograd, 1996; *Srpski jezik kao nematernji jezik: za I razred srednje škole* (skupa sa Zlatom Jukić i Radomirom Babinom), Beograd, 1995; *Filološki ogledi*, Subotica, 1996.

Lit.: J. Buljovčić, *Biografija* (rukopis); *Dodela zvanja »Počasni građanin opštine Subotica« i priznanja »Pro urbe«*, Subotica, 1999; *Zvonik*, Subotica, 12/2001.

T. Žigmanov

BULJOVČIĆ, Lozika – Seka, rođ. **Bogešić** (Subotica, 17. XII. 1903. – Subotica, 10. VI. 1983.), vezilja. Kći Paje i Janje, rođ. Vojnić. Poznata kao Seka Rodačka, od najranije mladosti pa sve do bolesti 1980. bavila se vezom: »bilim«, tj. izradom šlinga, polikromnim, a posebno zlatovezom. Izvezla je mnogobrojne ukrase na bunjevačkim djevojačkim nošnjama, monogramme i druge vezove na posteljini i drugome uporabnom tekstilu te misnice, oltarnike i druge crkvene uporabne tekstilne predmete. Ujesen 1944. izvezla je zlatovezom prvu ratnu zastavu VIII. vojvođanske brigade, a tu je zastavu ponovo izvezla u povodu 25. obljetnice osnivanja te brigade za proslavu dužijance 1969.

Lit.: Proneta zastava VIII vojvođanske brigade, *Subotičke novine*, Subotica, 32/1969.

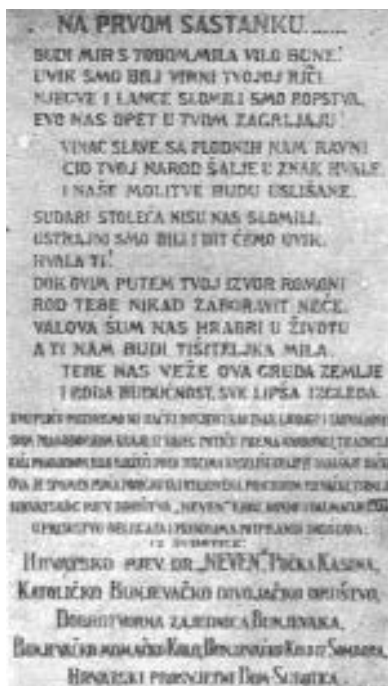
N. Zelić

BULJOVČIĆ, Petar (? , prije 1870. – ?, nakon 1907.), slikar. Slikanju ga je poučavao Lajos Solymosi, a kako se pokazalo da je talentiran, subotičko gradsko vijeće dodijelilo mu je 1884. stipendiju, koju će primati iduće dvije godine. Nije poznato gdje je učio slikanje, ali malobrojne sačuvane slike, koje se stilski mogu svrstati u kasnu romantiku, svjedoče o dobroj tehnici i crtačkoj vještini. Slikao je ponajprije religijske teme te portrete prema narudžbi. Od slikarstva nije mogao živjeti te se izdržavao soboslikarstvom, a ime mu je navedeno i u adresaru soboslikara Maluševe iz 1906. Nekoliko se njegovih slika čuva u subotičkome Gradskom muzeju i u

privatnim zbirkama, a poznato je da je poslije smrti Boze Šarčevića 1900. naslikao njegov portret prema narudžbi Pučke kasine.

Lit.: S. Malusev, *Szabadka sz. kir. város cím—és névjegyzeke*, Szabadka, 1906; *Kalendar Hrvatske riječi*, Subotica, 1952; T. Gajdos, *Szabadka képzőművészete*, Subotica, 1995; A. Sekulić, *Umjetnost i graditeljstvo bačkih Hrvata*, Zagreb, 1998; *Sacra conversatione* (katalog izložbe djela sakralne, mitološke i alegorijske tematike iz likovne zbirke Gradskog muzeja), Subotica, 2001.

Lj. Vuković

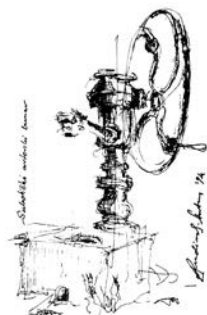
Spomen-ploča s prvog pohoda bačkih Bunjevaca na rijeku Bunu

BUNA, 1. kratka, ali brza rijeka, lijevi pritok Neretve. Izvire u blizini Blagaja, a njezino je vrelo hidrološka rijetkost i turistički objekt. Na samom vrelu nalazi se tekija – derviška kuća. Duga je 8 km, a nastavak je Zalomske rijeke u Nevesinjskom polju. U Neretvu se ulijeva oko 15 km nizvodno od Mostara, kod sela Buna. Jedini joj je pritok rijeka Bunica, duga 6 km. U narodnoj je tradiciji bačkih Bunjevaca najživlja predaja o tome da Bunjevci potječu s rijeke Bune, prema kojoj su dobili i ime: »Didovi nam izdaleka, ondud gdi je

Buna rika«. Pučka je predaja došla do izražaja i pri prvom pohodu Bunjevaca na rijeku Bunu 1933., prigodom proslave 250. obljetnice doseljenja Bunjevaca u Bačku, kad su u veliku subotičku manifestaciju bili uključeni i hercegovački Hrvati, te pri proslavi 300. obljetnice doseljenja, kad su bunjevački Hrvati opet posjetili vrelo Bune. I danas mnogi Bunjevci iz Bačke rado hodočaste na vrelo Bune, održavajući tako živom pučku tradiciju; 2. selo na ušću rijeke Bune u Neretvu. Do rata 1990-ih godina bilo je depopulacijsko naselje, 1006 st. (1981.), od čega 581 Hrvata, 252 Muslimana, 63 Srba. U ratu je etnička struktura sela iz osnove promijenjena te je danas naseljeno gotovo isključivo hrvatskim stanovništvom, koje je izbjeglo iz okolnih krajeva. Kako je obližnji Blagaj, u kojem se nalazi i zapuštena katolička crkva sa spomen-pločom iz doba prvoga pohoda bačkih Bunjevaca na rijeku Bunu, pod upravom Bošnjaka, u selu Buna, koje je pod upravom hrvatskih vlasti, podignuta je katolička crkva posvećena bl. Alojziju Stepinu.

Lit.: P. Pekić, *Spomenica pohoda Bunjevaca u svoju staru postojbinu*, Subotica, [1933]; *Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar (sa slikama) za prostu godinu 1935.*, Subotica, 1934; *Klasje naših ravni*, 4, Subotica, 1936; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* (rukopis); *Kulturni i narodni preporod Hrvata u Bačkoj, Klasje naših ravni*, 1, Zagreb, 1943; *Enciklopedija Jugoslavije*, 1, Zagreb, 1982; J. Marković, *Enciklopedijski geografski leksikon Jugoslavije*, Sarajevo, 1990; L. I. Krmpotić, *125 godina osnutka Pučke kasine 1878-2003*, Subotica, 2003.

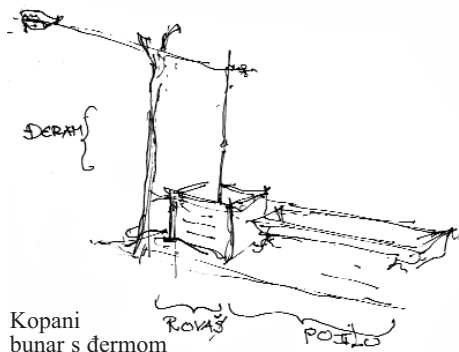
S. Stantić

Arteški bunar

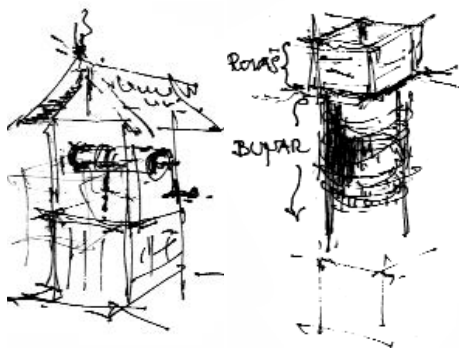
BUNAR (tur. bunar, punar), iskopana duboka jama za pitku vodu, zdenac. Na sjeveru Bačke razlikuju se tri vrste bunara: a) bušeni ili arteški bunari izrađivani su bušenjem do vodonosnog sloja na dubini 50-80 m. Nastajali su potkraj XIX. i počet-

kom XX. st., kad u naseljima još nije bilo vodovodne mreže. Danas su uglavnom izvan funkcije. Na području grada Subotice od oko 140 takvih bunara 21 je ispravan, ali nijedan se ne koristi; b) kišni bunari bili su česti u središtima naselja, u unut-

Kopani bunar s đermom

rašnosti dvorišta pri tipičnoj atrijskoj gradnji visokoprizemnih objekata. Bili su u obliku valjka, ukopani pokraj objekta, a punili su se uz pomoć sustava oluka vodom s krovišta objekta. Voda iz tih bunara nije služila za piće, nego za pranje; c) kopani bunari nastajali su kopanjem do prvoga vodonosnog sloja na dubini 4-12 m. Valjkastog su oblika i obzidani opekom. Najstariji je tip s đermom, zastupljen podjednako u naseljima i na salašima, pokraj kojega je stajalo pojilo za stoku (alov).

Kopani bunar

Drugi je tip uobičajen u naseljima: nad zaštitnom drvenom ogradom (rovašem) bio je postavljen valjak s namotanim lancem na čijem je kraju bio pričvršćen kabao za izvlačenje vode. Često je bio natkriven

dvostrešnim krovom. Treći se tip, s ručnom pumpom izrađenom od livenog željeza, pojavljuje na prijelomu XIX. i XX. st., osobito u gradskim kućama i na javnim mjestima. Voda iz prvoga vodonosnog sloja u prošlosti je bila ekološki čista, no u novije su doba mnogi od tih bunara pretvoreni su u septičke jame te je danas onečišćena.

A. Rudinski

Bunarić

BUNARIĆ, marijansko svetište i hodočasničko mjesto, 5 km jugoistočno od Subotice. Jedino je ekumensko hodočasničko mjesto na području današnje Srbije i Crne Gore, na kojem se okupljaju i katolici i pravoslavci. Povijest mu je nedovoljno istražena. Područje oko svetišta bilo je naseljeno još u prapovijesno brončano doba, o čemu svjedoče arheološke iskopine. Prema pisanju subotičkog lista *Szabadság* iz 1883., pokraj Senčanske ceste, na istočnom rubu šandorskih pašnjaka, bilo je nekoliko izvora vode. Novinar je predložio uređenje okolice dvaju izvora koje je puk smatrao ljekovitima. Predaja o ljekovitosti vode bila je i razlog za okupljanja vjernika na tome mjestu barem od polovice XIX. st., a ujedno je i odredila naziv svetišta: mađarski Szentkút, hrvatski Bunarić i srpski Vodica.

God. 1893. podignuti su katolički križ i kapelica, a od 1953. mise na svetištu služe se od svibnja do rujna prvom subotom u mjesecu i na Malu Gospu. God. 1968. u svetište je donesena kopija lika Majke Božje iz talijanske Siracuse (Gospa od suza), koji je otada u središtu štovanja. Glavno proštenje održava se posljednje nedjelje u kolovozu. Svetište na godinu posjeti oko 20.000 vjernika. God. 2003. katolički dio svetišta potpuno je preuređen u stilu palčke secesije. U pravoslavnom dijelu dominira impozantna crkvice u bizantskom stilu, koja se nalazi na mjestu prijašnje kapele iz XIX. st.

Lit.: *Szabadság*, Szabadka, 12. VIII. 1883; A. Sekulić, *Marijanske pobožnosti podunavskih Hrvata*, Zagreb, 1985; Isti, *Hrvatski bački mjestopisi*, Zagreb, 1994; P. Lubina, *Marijanska Hrvatska*, Split, 1995; L. Hovány, *A Palicsi-tó és környéke*, Kanizsa, 1997; *Zvonik*, Subotica, 9/2003; Hrvatska riječ, br. 133, Subotica, 2005; <http://www.gradskimuzej.subotica.co.yu/Gradskimuzej/Arheologija/arheologija.htm>

J. Štefković i L. Hovány

BUNDEVA, 1. *Cucurbita pepo*, jednogodišnja biljka iz porodice bundeva (*Cucurbitaceae*). Gaji se radi prehrane ljudi i stoke u tropskim i umjerenim krajevima, pa tako i u Podunavlju. U Bačkoj se tradicionalno sadi na oranicama zasađenima kukuruzom i u vrtovima oko salaša. Plodovi su različita oblika, veličine i boje. Mogu biti teški i više od 10 kg. Na bunjevačkim se salašima pekla u krušnim pećima, a posluživala se kao predjelo, glavno jelo i slastica. Kolač od bundeve (»bundevara«) spremao se kao savijača od tijesta s kvascem (»pogača«, »ukiselo«) ili od lisnatog tijesta. Usto se pekla u tepsiji, koristila za pekmez, zimnicu i sl. Upotrebljavale su se i sjemenke, osušene i pečene. Posljednjih se desetljeća tradicionalne vrste rijetko sade. Manje vrste bundeva koriste se i kao ukras te u likovnoj umjetnosti; 2. boja u mađarskim kartama (»tikva«), slikovno predstavljena bundevom; 3. u Bunjevaca pogrdni naziv za glavu (»mučni malo sotom tvojom bundevom«).

Lit.: M. Peić, G. Bačlija, *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad – Subotica, 1990; *Hrvatska enciklopedija*, 2, Zagreb, 2000; *Hrvatska riječ*, br. 91, Subotica, 2004; *Subotičke novine*, Subotica, 43/2005.

G. Bačlija i A. Stantić

BUNIC, Krešimir → Kujundžić, Ivan

BUNJA (*tal.* bugna: koš, košarica; bugno: košnica), **1.** manja građevina od kamena kružnog tlocrta i kupastoga krova, izvedena suhozidno, bez veznog sredstva. Ta prastara graditeljska forma bila je uobičajena na ogoljenom krasu u Dalmaciji, ali i u Istri, gdje je poznata pod imenom kažun. Služila je kao sklonište, spremište, odmorište ili prenočište. U Podunavlju se od priručnoga građevnog materijala – žute zemlje i ječmene slame – u jednakom obliku grade kokošinjci i krušne peći, a u kući tzv. paorske ili banja-peći. Neki autori s bunjom povezuju i etimologiju imena Bunjevac, tumačeći to time što su bunje bile uobičajene nastambe drevnih Bunjevaca; **2.** u bačkih Bunjevaca riječ ima nekoliko značenja: a) na salašima naziv za pseću kućicu, najčešće napravljenu od pletena vrbova pruća ožbukana blatom i pokrivena trskom. Slične su se improvizirane manje građevine podizale i za druge domaće životinje; b) udubljenje za psa u slami, sijenu, pljevi i sl.; c) lagano udubljen ležaj u zemlji prekriven slamom i namijenjen privremenom smještaju ljudi.

Bunja u Dalmaciji

Lit.: A. Freudenreich, *Narod gradi na ogoljenom krasu*, Zagreb – Beograd, 1962; M. Peić, G. Bačlija, *Rečnik bačkih Bunjevaca*, Novi Sad – Subotica, 1990; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991.

A. Rudinski i A. Stantić

BUNJEVAC, nekadašnja župa na području Kalačke nadbiskupije pod turskom vlašću. Prvi se put spominje 1622. u molbi bosanskog franjevca Šimuna Matkovića Sv. Stolicu da mu se dodijeli župa tog imena. Iako ne postoji slaganje o tome je li riječ o samo jednoj od bunjevačkih župa ili o župi za sve bačke Bunjevce, najvjerodostojnijom se čini pretpostavka B. Bukinca da je to oznaka šire zajednice u kojoj je Š. Matković djelovao, a ne naselja. Teritorij župe u svakom je slučaju bio u gornjoj Bačkoj, a živio je u njoj bunjevački puk, poglavito oko franjevačkih samostana.

Osim što svjedoči o nazočnosti hrvatskog puka u Bačkoj u prvoj polovici XVII. stoljeća te o duhovnoj skrbi koju su u tom puku vodili bosanski franjevci, podatak iz 1622. važan je i zbog toga jer je to u povišnim izvorima prva poznata uporaba naziva Bunjevac kao oznake etničke zajednice (turski defter iz 1550. navodi samo ime pojedinca – kmeta Mártona Bunavácsa iz baranjskog sela Mároka, danas Gajića, koji je kao Martin Bunivacz, zabilježen i 1561. u obližnjem selu Izsép, danas Topolje). Spominjanje župe Bunjevci 1622. neki autori dovode u vezu i s većom seobom oko 3000 Vlaha iz Kliškog sandžaka u Hrvatsko primorje iz iste godine. Smatraju naime da su neki od njih tijekom te seobe, kao uostalom i tijekom seoba iz prijašnjih desetljeća, došli sve do Podunavlja.

Lit.: E. Fermendžin, *Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestis: ab anno 925 usque ad annum 1752*, Zagrabiae, 1892; J. Erdeljanović, *O poreklu Bunjevaca*, Beograd, 1930; B. Bukinac, *De activitate Franciscanorum in migrationibus populi croatici saeculis XVI et XVII*, Zagreb, 1940; Ž. Mandić, *Povijesna antroponimija bunjevačkih Hrvata u Mađarskoj*, Budimpešta, 1987; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991.

Lj. Vuković

BUNJEVAC, tjedni »list opće naobrazbe i napridka« koji je tijekom 1882. izlazio Somboru. Prvi je broj objavljen 1. I. 1882., a zadnji, 39. broj 21. IX. iste godine. Tiskan je u somborskoj tiskari Ferdinanda Bittermanna, a izlazio je svakog petka na četiri nepaginirane stranice. Na poticaj mađžarske vlade, pokrenuo ga je i uređivao svećenik Ivan Bátori (Burnać), u suradnji s monoštorskim župnikom Ivanom Palićem. Osim njih, u listu su priloge objavljivali i Ivan Antunović, Matija Budimac, Katica Fehér, udovica Gabora Mirkovića, Josip Garay, Šime Ivić, Robert Kauk, Pero Knézy, Ljudevit Kuzmić, Mijo Mandić, Bariša Matković, Bono Mihaljević, Viljem Rácz, Solo Stantić, Mijo Špoljar, Antun Vidaković, Stipan Vujević, Božidar Vujić i dr.

Svrha je lista bilo njegovanje materinskog jezika i prosvjećivanje bunjevačko-šokačkog puka te je u njemu objavljen velik broj rodoljubnih članaka. Znakovito je i to što se u listu Bunjevci i Šokci izrije kom nazivaju ugarskim Hrvatima. Usprkos tomu, u povijesti bačkih Bunjevaca i Šokaca list je ostao obilježen kao mađžaronski, ali glavni uzrok tomu nisu razmjerno malobrojni politički indiferentni članci ili oni koji odišu ljubavlju prema mađžarskoj domovini, već Burnačeva prevelika kritičnost prema Antunovićevoj *Razpravi*. Kako je ugled biskupa Antunovića među nacionalno svjesnim Bunjevcima bio iznimno velik, mnogi su suradnici i pretplatnici otkazali suradnju i potporu te je list ubrzo prestao izlaziti.

U Narodnoj knjižnici *Karlo Bijelicki* u Somboru, u Gradskoj knjižnici u Subotici te u Knjižnici Matice srpske u Novom Sadu sačuvano je samo nekoliko originalnih primjeraka zadnjih brojeva lista, dok se u budimpeštanskoj Državnoj knjižnici *Szécsényi* na mikrofilmu nalaze svi primjerci novina, osim zadnjega.

Lit.: *Bácska*, Zombor, 54/1881; M. Mandić, Kako su postale bunjevačke novine i bunjevački kalendari?, *Pravi bunjevački kalendar za godinu 1934.*, Subotica, b. g.; Seljanin [M. Mandić], Uspomene iz života Biskupa Ivana Antunovića, *Pravi Bunjevački Kalendar za просту godinu 1935 (sa slikama)*, Subotica, b. g.; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* (rukopis); I. Kujundžić, *Bunjevačko-šokačka bibliografija*. *Rad JAZU*, 355, Zagreb, 1969; I. Kovač, Novine štampane ikavicom u Somboru, *Miroљjub*, Sombor, 2/1998.

E. Bažant

BUNJEVAC, pseudonim različitih autora koji su pisali o bačkih Hrvatima. 1. Među prvim važnijim piscima koji su se koristili tim pseudonimom bio je svećenik Stipan Vujević (1837.-1905.), koji se tako potpisivao u novinama *Neven*; 2. Nepoznati se autor tim pseudonimom koristio za više priloga u kalendaru *Subotička Danica* do Prvoga svjetskog rata, od kojih su najvrjedniji nekrolozi i životopisi; 3. Pseudonim Kate Prčić, unitaristički orijentirane političke i književne aktivistice između dvaju svjetskih ratova. Pod tim je pseudonimom u Subotici objavila dvije knjižice:

U Zomboru, 1882. 25-og Augusta. 35. Broj.

BUNJEVAC.

LIST OPĆE NAOBRABE I NAPRIDKA.

PRIDPLATA: Na celu godinu . . . 4 ft. Na pol godinu . . . 2 ft. Na 3 mjesec . . . 1 ft. Članovi i djetlić halje se uzredniko, a pridplata izdavačalju lica.	CINA OGLASE: od jednog petst redka 10 mori pri opstovanju jednog. — Cina vremenom mija, ali se pripisano je 10 mori. Kod svakog oglasa bilježi se plaća se 30 mori. Oglase prima izdavačalji i uređnik. Imena se ne biju saopć.	Cina jednog broja je 10 kr. Izlazi svakog petka. Cina jednog broja je 10 kr.
---	--	--

Kadgod i sad.

Kekućeg mjesca 20-ti dan je i država i S. M. Crkva svečila. Ovo je dan S. Stipana prvog kralja mađžarskoga, kad se slavni ute

više pati; a tećivo, obća imovina omanj kava.

U ovakima tužnima okolnostima rodi se S. Stipan, ovaj slavni Mojeia naroda svog, koji zvač blaše: da svoj puk izvede iz propasti, u koju bi ga

Onda se ni su bojali takih škola, u kojima se vira učila — kao što se sad boje dikeje obitelji. Onda su kršćanske obitelji sve jednog misla bile, i bogoljubno odgojivanje su držale za temelj državnog postojanja: sad kad

Bunjevac, Sombor, 25. VIII. 1882.

Bunjevačke pripovitke 1923. i *Bunjevci i Šokci* 1940.; 4. Pseudonim autora prvog dijela kompilacijske knjižice *Bunjevci* objavljene u Subotici u rujnu 1991. Drugi dio dosad nije izašao. U knjizi se navodi da je »ime i prezime autora poznato Bunjevačkoj i šokačkoj stranci«. Vjerojatni je autor Mijo Mandić ml.

Lit.: M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* (rukopis); I. Kujundžić, *Izvori za povijest bunjevačko-šokačkih Hrvata*, Zagreb, 1968; I. Szentgyörgyi, E. Bažant, *Subotička bibliografija 1870-1918*, II, Subotica, 1993; G. Kiss, E. Bažant, K. Čeliković, *Subotička bibliografija*, sv. 3, 1918-1944, 1. dio, Subotica, 2003.

Lj. Vuković

Službena kuverta
Bunjevačke banke i mjenjačnice

BUNJEVAČKA BANKA I MJENJAČNICA (*Bunjevac Bank és Pénzváltóüzlet*), bankarska i novčarska organizacija utemeljena 1922. sa sjedištem u Budimpešti. Njezino djelovanje nije istraženo, poznato je samo da je djelovala i za vrijeme Drugoga svjetskog rata.

Lj. Vuković Lamić

BUNJEVAČKA ČITAONICA → Bunjevačka kasina

BUNJEVAČKA I ŠOKAČKA DANICA (*Bunjevačka Danica*), kalendar čije je objavljivanje nekoliko puta najavljeno tijekom 1874. U Antunovićevoj *Bunjevačkoj i šokačkoj vili* od 2. VII. 1874. oglašava se kako će Ivan Burnać za iduću godinu u Baji tiskati kalendar *Bunjevačka i šokačka danica*. U *Subotičkom glasniku* od 14. XI. 1874. piše pak: »Sa više strana zapitani smo za Kalendar »Bunjevačka danica« od

g. I. Burnaća, da li se već može dobiti. Mi još nismo isti kalendar dobili, ali se nadamo da će nam se za kratko vrijeme poslati, jer je već ispod tiska izašao. Samo još na uvez čeka«. Nije poznato kako je planirani pot-hvat završen, no u literaturi se ne spominje da je kalendar uistinu objavljen, a nema ni sačuvanih primjeraka.

Lit.: *Bunjevačka i šokačka vila*, Kalača, 14/1874; *Subotički glasnik*, Subotica, 46/1874; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* (rukopis).

Đ. Lončar

BUNJEVAČKA I ŠOKAČKA STRANKA, politička organizacija bačkih Bunjevaca koji se ne smatraju Hrvatima. Osnovana je 23. III. 1991. u Subotici, a kao svoj cilj ističe »očuvanje identiteta, kulture, veroispovesti i autentičnosti Bunjevaca kroz političko delovanje [...] da se stvori savremena država koja nama Bunjevcima predstavlja matičnu državu sa svim potrebnim institucijama i kompletnom infrastrukturom«. Bila je članica subotičke Patriotske fronte za Jugoslaviju, osnovane u srpnju 1991., čiji su ciljevi, među ostalim, bili »da razobličava secesionističke tendencije, da širi smisao žrtvovanja za slobodu i otadžbinu, da se bori i osuđuje sve pojave odbijanja i opstrukcije poziva za mobilizaciju«. U političkom djelovanju tijekom 1990-ih oslanjala se na Socijalističku partiju Srbije Slobodana Miloševića, Jugoslavensku udruženu ljevicu Mirjane Marković te Srpsku radikalnu stranku Vojislava Šešelja, no izborni su joj rezultati bili slabi te nije uspijevala osvojiti dovoljan broj glasova za predstavnika u subotičkoj općinskoj skupštini. Nije bila članica Demokratske oporbe Srbije, koja je, na čelu sa Zoranom Đinđićem, 2000. svrgnula s vlasti Slobodana Miloševića, već je na savezним izborima poduprla »one velike stranke koje se zalažu za afirmaciju Bunjevaca i priznaju njihovo postojanje«, a za predsjednika države »one kandidate koji će raditi na dobrobit naše otadžbine«. Danas se uglavnom oslanja na Demokratsku stranku Srbije Vojislava Koštunice. U Subotici je, kao i stranke koje je podupiru, u

oporbi lokalnim vlastima, čiju okosnicu čine stranke mađarske i hrvatske nacionalne manjine te Đinđićevi, odnosno Tađićevi demokrati. Njezini su pristaše koncentrirani ponajprije u Tavankutu i Subotici, dok među šokačkim Hrvatima nije naišla ni kakav prijam. Zbog toga je na 5. izornoj skupštini stranke u Subotici 2003. iz njezina imena izbačen pridjev *šokačka* te joj je otad naziv Bunjevačka stranka.

Lit.: *Glas ravnice*, br. 6, 8, 9, 35, Subotica, 1991, 1993; Z. Perušić, »Ako treba, i pušku u ruke«, *Subotičke novine*, br. 29, Subotica, 1991; *Bunjevačke i šokačke novine*, br. 1, 5, Subotica, 1994; *Žig*, br. 11, Subotica, 1994; *Subotičke novine*, br. 35, Subotica, 2000; *Bunjevački kalendar za prostu 2001.*, Subotica, 2000; *Bunjevački kalendar za pristupnu 2004.*, Subotica – Novi Sad, 2003; Z. Romić, Jedan ili dva naroda, Vikend Danas, *Danas*, Beograd, 16.-17. VII. 2005.

S. Bačić

BUNJEVAČKA I ŠOKAČKA VILA, isprva kulturni prilog *Bunjevačkih i šokačkih novina*, a nakon njihova gašenja samostalni tjednik, koji je međutim već nakon 8. broja postao dvotjednikom. Samostalno je izlazila od 2. I. 1973. do 18. IX. 1876., najprije u Kalači, a od 10. XI. 1875., nakon stanke duge 7 mjeseci, u Baji. Urednik joj je bio Ivan Antunović, a od studenoga 1875. Blaž Modrošić. Objavljeno je osamdesetak brojeva na po četiri stranice maloga četvrtinskog formata.

Sadržajno se *Vila* nastavlja na *Novine*. Objavljuje se u njoj poezija, najčešće rodoljubne budnice, zatim povijesne pripovijetke, koje čitatelje poučavaju o dubokoj

ukorijenjenosti njihove »vjere, narodnosti i jezika« na području na kojem žive, te komentari aktualnih društvenih pitanja, poput modernog odgoja djece, građanskog braka, odvojenosti države i crkve. Stalne su rubrike savjeti poljodjalcima, kratke vijesti iz Monarhije i svijeta, cijene poljoprivrednih i stočarskih proizvoda u različitim ugarskim krajevima te književne novosti, a povremeno se pojavljuju i svojevrsne reportaže iz inozemstva i iz domaćih krajeva, primjerice, opsežno izvješće o životu Hrvata kajkavaca u jugoistočnom Banatu. U *Vili* je međutim inzistiranje na političkim pravima Bunjevaca i Šokaca slabije nego što je bilo u *Novinama*. Vidi se to i u samodefiniciji, u kojoj se *Vila* određuje uglavnom kao »list za pouku, zabavu i gazdinstvo«, a samo u nekoliko brojeva i »za politiku«. Većina priloga pisana je hrvatskim književnim jezikom druge polovice XIX. stoljeća, tj. jezikom Zagrebačke filološke škole.

Vilu su pratile jednake teškoće s kakvima su se susretale i *Novine* prije nje: nedovoljan broj suradnika, premalen broj pretplatnika, nerazumijevanje državnih i crkvenih autoriteta, ali i samog naroda kojemu je bila namijenjena. Nakon što je Antunović ozbiljnije obolio, njezino je izdavanje prekinuto u ožujku 1875., a nakon obnove u studenome iste godine, s novim urednikom Blažem Modrošićem na čelu, izlazila je još nepunih godinu dana.

Lit.: M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* (rukopis); A. Sekulić, *Hrvatska preporodna književnost u ugarskom Podunavlju do 1918.*, Zagreb, 1994.

P. Vuković

Pridplata na čitlu god 1 fr. na pol. god. 50 n. Za stranu zemlju 1 fr. 25 nov. Izlazi svake druge nedjelje u četvrtak.	BUNJEVAČKA I ŠOKAČKA VILA. List za politiku pouku, zabavu i gazdinstvo.	Oglas se prima- je po navadnoj cijeni. Rukopisi ne- će se šalju na plaćenom pismu. Dopisi bez podpi- sa se neprimaju. Dopisi se nevr- ćaju.
--	---	--

God. IV. U Kalači.

U Četvrtak 1. Sijnja. 1874.

Broj 1.

1 8 7 4.

Bunjevačka i šokačka vila,
Kalača,
1. I. 1874.

Žarka sunca ljubi kruna
Devet južnih pokrajinah,
A trinajest milijuna
Viju kolo od Slovinah.

Iza duge, mrkile noći
Bunjevac i Šokac bdije,
A „Vila“ mu ljubi oči
I u vianac pjesme vije.

Ereogovec, Bugarina
Tog Slavencu davna brata,
Koj Slovincem od starina
U složno se kolo hvata!

Bunjevca i Šokea, Bože!
Moju braću, Slave sine,
U prosvjeti da se složje
S neba danas dai visine!

Ah! jedanajst posestrica'
K vedru suncu nova goda
Obraćaju s molbom lica
Za spasenje ovog roda!

Idu carstva i stoleća
Hitrim korakom vječnoj tami, —
Ko kopljica odkopneća
U bezkrajno morie. — s nami.

BUNJEVAČKA KASINA

BUNJEVAČKA KASINA, društvo bunjevačkih Hrvata u Čonoplji. Osnovano je potkraj prosinca 1920. kao Bunjevačka čitaonica na poticaj Ilije Džinića, tadašnjeg upravitelja osnovne škole u Čonoplji. Prvi je predsjednik bio Lazo Burnać, a tajnik Ilija Džinić. Društvo je ubrzo dobilo drugi naziv – Bunjevačka kasina.

Bunjevačka čitaonica iz Čonoplje bila je članica Društva sv. Jeronima iz Zagreba

Odmah nakon osnivanja prikazani su prvi igrokazi, a 2. II. 1921. organizirano je i prvo bunjevačko prelo, koje se »na Marin« nastavilo održavati svake godine sve do rata. Društvo se početkom 1922. učlaniilo u Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima u Zagrebu, od kojega je do 1941. dobivalo vrijedne donacije knjiga i časopisa. U sklopu društva djelovale su folklorna skupina i pjevački zbor, a organizirane su i kazališne predstave, predavanja i dužijanica. Kazališne su predstave prikazivane svake godine, a osim kratkih jednočinki, pripremani su i zahtjevniji igrokazi, poput *Muke Isusove* Josepha Aloisa Daisenbergera, *Šokice* Ilije Okrugića, *Graničara* Josipa Freudenreicha, *Sumnjivog lica* Branislava Nušića i dr. U razdoblju do 1941. okosnica društva bio je Ilija Džinić. Funkciju predsjednika obnašali su još Antuš Petković i Franjo Burnać, a tajnik je bio Dano Probočević.

Tijekom Drugoga svjetskog rata, na inicijativu mađarskih vlasti, društvo je registrirano, postojala je i uprava, ali nije zabilježena gotovo nikakva djelatnost. Vlasti su Iliju Džinića poslale u mirovinu, nakon čega se preselio u Sombor. Već u drugoj polovici 1945. obnovljen je rad Bunjevačke kasine te 2. II. 1946. ona ponovno organizira bunjevačko prelo. U izmijenjenim društvenim uvjetima i s novim ljudima, društvo je 1946. promijenilo naziv u Hrvatsko kulturno društvo *Čonoplja*, poslije u Hrvatsko kulturno društvo *August Šenoa*, ali ga je puk i dalje nazivao starim imenom.

Lit.: *Neven*, 12. II. 1921, Subotica; *Subotičke novine*, 18. II. 1922, 17. II. 1923, Subotica; *Hrvatske novine*, Subotica, 9. II. 1924; *Subotička Danica* ili *bunjevačko-šokački kalendar za просту godinu 1931.*, Subotica, 1930; *Danica*, Sombor, 22. III. 1934; *Subotička Danica* ili *bunjevačko-šokački kalendar za просту godinu 1935.*, Subotica, 1934; *Subotička Danica* ili *bunjevačko-šokački kalendar za преступnu godinu 1940.*, Subotica, 1939; *Naš kalendar za Bunjevce-Šokce-Hrvate za преступnu godinu 1944.*, Zombor, 1943; I. Džinić, *Zbornik štampanih vlastitih članaka, pisanih radova, rukopisa, kao i članaka koji se bavi mojim radom* (rukopis); *Subotička Danica. Kalendar za 1971. god.*, Subotica, 1970; M. Beljanski, *Šest vekova Čonoplje (1339-1987)*, Sombor, 1996; *Subotička Danica (nova). Kalendar za 2002. godinu*, Subotica, 2001.

Đ. Lončar

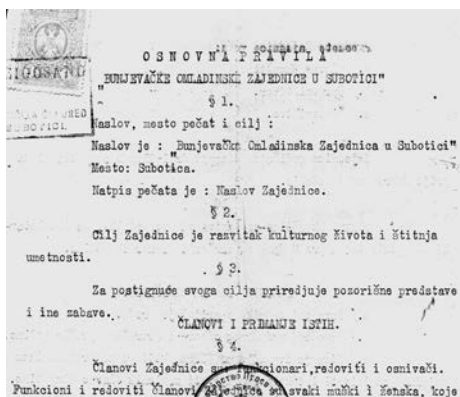
BUNJEVAČKA MATICA → Matica hrvatska Subotica

BUNJEVAČKA MATICA, kulturna udruga bačkih Bunjevaca koji se ne smatraju Hrvatima. Uz potporu režima Slobodana Miloševića, osnovana je 10. IX. 1995. u Subotici pod imenom Obnoviteljska bunjevačka matica, a od 1999. naziv joj je Bunjevačka matica. Njezini su je osnivači označili za »sljednicu Bunjevačke matice, osnovane 1934. u Subotici«, iako nikakva udruga pod tim imenom tada nije bila utemeljena. Prvi joj je predsjednik bio Marko Peić, drugi kratko Franjo Ilovac, a nakon njega tu funkciju do danas obnaša Karlo Blesić. Među statutarnim ciljevima Bunjevačke matice ističe se »očuvanje nacionalnog identiteta Bunjeva-

ca u SR Jugoslaviji, posebno u oblasti obrazovanja, nauke, kulture, umetnosti i informisanja», a prema riječima njezina prvog predsjednika, Bunjevačka matica »radi na ubeđivanju vlasti da su Bunjevci narod te na utvrđivanju prava na nacionalno ime onih Bunjevaca koji se osećaju samo Bunjevcima i nikako drukčije«. U suradnji s Bunjevačkim kulturnim centrom, Bunjevačka matica izdaje *Bunjevački kalendar*, bila je izdavač *Bunjevačkih novina* 1998.-2004., a objavila je i desetak knjiga, neke s beletrističkim, a druge sa znanstvenim ambicijama. Među njima je i srpski prijevod knjige Bernardina Unyija, Horthyjeva ideologa za Bunjevce i Šokce.

Lit.: *Bunjevački kalendar za pristupnu 1996.*, Subotica, 1995; *Bunjevačke novine*, Subotica, 7/1998, 12/1999, 5-12/2001; *Bunjevački kalendar za prostu 1999.*, Subotica 1998; J. Temunović, *Subotička matica*, Subotica, 2002; S. Bačić, *Nespretni pokušaj stvaranja znanstvene zbrke, Klasje naših ravni*, 1-2, Subotica, 2002; *Hrvatska riječ*, br. 69, Subotica, 2004; *Bunjevačke novine*, Subotica, 3/2005.

S. Bačić

Pravila Bunjevačke omladinske zajednice

BUNJEVAČKA OMLADINSKA ZAJEDNICA, udruga unitaristički opredijeljenih subotičkih Bunjevaca utemeljena 1923. U njezinim *Pravilima* kao cilj djelovanja naveden je »razvitak kulturnog života i štitnja umetnosti«, a potpisnici su *Pravila* Stipan Pap kao predsjednik, Nikola Gabrić kao bilježnik te Antun Stipić i Lajčo Skenderović kao članovi. Osnivanje

Zajednice potaknuli su članovi radikalne Zemljodilske kasine. Njihov rad međutim nije imao veći utjecaj na kulturna zbivanja u gradu te je ta organizacija mladeži brzo prestala postojati.

Izvor: Historijski arhiv Subotica, F: 47, Grado-načelnički ured 881/1923.

Lit: *Zemljodilski kalendar (sa slikama) za pristupnu godinu 1924.*, Subotica, b. g.;

S. Mačković i K. Bušić

BUNJEVAČKA PROSVETNA MATICA, međuratna kulturna institucija subotičkih Bunjevaca unitarističkog usmjerenja. Akciju oko njezina osnivanja pokrenuli su 1924. lokalni bunjevački političari okupljeni oko Marka Jurića, mjesnog dužnosnika Radikalne stranke, te Šandora Rajčića i Antuna Vidakovića. Stvarno je djelovanje počela iduće godine, a formalno je osnovana 1926. Na poticaj Marka Jurića gradske su vlasti kao materijalnu potporu za osnivanje toj prorežimskoj prosvjetno-kulturnoj organizaciji ustupile 70 lanaca zemlje.

U povodu useljavanja u novosagrađenu zgradu (danas kino *Zvijezda*) 1. I. 1927. održana je i prva skupština Matice, na kojoj je za predsjednika izabran Marko Jurić, za dopredsjednike Antun Vidaković i Mara Đorđević-Malagurska, a za tajnika Matija Evetović, tada dogradonačelnik. Posvetu novih prostorija obavio je kapelan župe sv. Terezije Ljudevit Nača, nakon što se Blaško Rajić i biskup Lajčo Budanović nisu odazvali zbog neslaganja s Matičinim usmjerenjem. Ona je naime trebala spriječiti nastavak procesa integracije Bunjevaca u hrvatski narodni korpus te poticati zbližavanje Bunjevaca i Srba, pri čemu je prešutno ili izrijeком prihvaćeno stajalište srpskih radikala da su Bunjevci zapravo katolički Srbi. Tako je, primjerice, tadašnji prvi tajnik Bunjevačke prosvetne matice Alba M. Kuntić 1930. objavio propagandnu knjižicu *Bunjevac – Bunjevcima o Bunjevcima*, u kojoj negira hrvatstvo Bunjevaca te zastupa tezu da su Bunjevce pokatoličili franjevci.

Nakon što je ostala bez agilne potpredsjednice Mare Đorđević-Malagurske, koja

BUNJEVAČKA PROSVETNA MATICA

se s mužem Dragoslavom Đorđevićem preselila u Beograd poslije njegove smjene s položaja gradonačelnika, Matica se sve više bavi unutarnjim sukobima, a sve manje kulturnim radom. Tridesetih godina njezin rad prate mnogobrojne afere jer su se vodeći članovi imovinom udruge koristili u privatne svrhe. Kritike na njihov račun nisu dolazile samo iz radova hrvatski orijentiranih Bunjevaca nego i iz prosrpske bunjevačke elite, ponajprije iz pera novinara Jose Šokčića.

Zgrada Bunjevačke prosvetne matice u Subotici (danas kino *Zvezda*)

U vrijeme velike gospodarske krize vodstvo Bunjevačke prosvetne matice, zbog nemogućnosti daljnjeg financiranja rada te institucije, svu je pokretnu i nepokretnu imovinu 1933. prodalo biskupu Lajču Budanoviću. U kupljenoj zgradi Budanović je osnovao Subotičku maticu, instituciju čiji je program bio obilježen jasnom hrvatskom i katoličkom orijentacijom i koja je ubrzo postala središnjom kulturnom, prosvjetnom i društvenom organizacijom bačkih Hrvata. Sukladno dogovoru Lajče Budanovića i Marka Jurića, Bunjevačkoj prosvetnoj matici u zgradi je ostavljena jedna soba na korištenje do 1938. Iako je formalno postojala sve do početka Drugoga svjetskog rata, članstvo Bunjevačke prosvetne matice tijekom 1930-ih bilo u stalnu opadanju, a zadnji joj je predsjednik bio dr. Babijan Malagurski. Budući da je pri kraju svojeg postojanja posve zanemarila kulturni rad te se orijentirala na demagoško širenje proročinskih političkih ideja, stvarni utjecaj na bunjevačku zajednicu u tom razdoblju imala je samo Subotička matica s Blaškom Rajićem na čelu.

Lit.: *Zemljodilski kalendar (sa slikama) za prostu godinu 1927.*, Subotica, 1926; M. Knežević, *O Bunjevcima*, Subotica, 1927; A. Kuntić, *Bunjevac – Bunjevcima o Bunjevcima*, Subotica, 1930; *Subotičke novine*, Subotica, 37/1932; *Pravi bunjevački kalendar za prostu godinu 1935.*, Subotica, b. g.; *Neven*, Subotica, 5/1935; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* (rukopis); J. Temunović, *Subotička matica*, Subotica, 2002; J. Temunović, *Zadužbina biskupa Budanovića.*, Subotica, 2002.

K. Bušić

BUNJEVAČKA STRANKA → Bunjevačka i šokačka stranka

BUNJEVAČKA ŠKOLSKA ZADRUGA U SUBOTICI, nikad aktivirana ustanova na čijem je utemeljenju prije samoga Prvoga svjetskog rata radio svećenik i školski vjeroučitelj Pajo Kujundžić. Akciju osnivanja institucije koja bi podupirala podizanje i financiranje bunjevačkih škola u Subotici pokrenuo je nakon dugogodišnje neuspješne borbe za školsku nastavu na materinskom jeziku. Prvotni joj je naziv trebao biti Prva školska zadruga u Subotici, no poslije je odlučeno da se nazivu doda i atribut *bunjevački*. Privremeni odbor za osnivanje zadruge utemeljen je 1. IX. 1913., a njegovi su članovi bili: Pajo Kujundžić, dr. Mirko Ivković Ivandekić, Blaško Rajić, dr. Babijan Malagurski, Mijo Mandić, dr. Stipan Matijević, Mate Dulić, dr. Stipan Vojnić Tunić, Nikola Matković, dr. Josip Prčić i Bašo Vukmanov Šimokov. Ubrzo nakon toga tiskan je potpisni arak na dvije folije velikog formata u koji se moglo upisati 58 imena. Svaki je arak imao naveden broj i vlasnika te novčani iznos koji se zadrugi daruje. Trebalo je prikupiti 200 članova za osnivanje zadruge, a velik broj araka poslan je novinama i udrugama u Hrvatskoj, i to posredovanjem *Hrvatske straže*, časopisa za kršćansku prosvjetu koji je aktivno skrbio za škole na materinskom jeziku u Hrvatskoj i susjednim područjima gdje je živio hrvatski puk. Prikupljeno je ukupno 1155 potpisa, mnogi od njih u Hrvatskoj, a Pajo Kujundžić uspostavio je pritom suradnju sa zagrebačkim nadbiskupom Antunom Bauerom i s mađarskim liberalnim poli-

tičarom Oszkárom Jászijem. Potporu je obećala i Hrvatska zemaljska banka iz Osijeka, i to stipendiranjem jednog Bunjevca na školovanju u Osijeku, no u subotičkoj podružnici te banke Kujundžić je na kraju odbijen s obrazloženjem da isticanje bunjevštine, iako je pozitivno, ipak nije jasno nacionalno opredjeljenje. Osnivačka skupština održana je 29. III. 1914. u velikoj sali kavane *Hungaria* (današnja zgrada disko-kluba *Lifka*), a na njoj su donesena i *Pravila*. U Pučkoj je kasini barun Šandor Vojnić odbio molbu Mije Mandića da se zauzme za školsku zadrugu pod izgovorom da se ta stvar politizira, a u tome ga je podupro i Staniša Neorčić. Molbu za osnivanje zadruge gradske su vlasti proslijedile u Budimpeštu, no Ministarstvo unutarnjih poslova o njoj se, zbog izbijanja rata, nikad nije očitovalo. Kako je i Pajo Kujundžić već iduće godine umro, zadruga nikad nije počela raditi.

Pravila „Bunjevačke Školske Zadruga u Subotici.“

1. §. *Ime* : „Bunjevačka Školska Zadruga u Subotici.“

2. §. *Pečat*, Bunjevački : „Bunjevačka Školska Zadruga u Subotici.“ Magjarski : „Bunjevac Iskola-Egyesület Szabadkán.“

3. §. *Cilj* zadruge je širiti domaću prosvjetu sa podizavanjem i uzdržavanjem bunjevačkih škola i drugim kulturnim sredstvima. Izričito sa njegovanjem bunjevačkog odnosno hrvatsko-srpskog jezika — kao materinskog jezika naroda — kako to državni zakoni dopuštaju u okviru škole.

4. §. *Sredstva*. Za postizavanje cilja zadruge služe ova novčana sredstva :

- a) Po članovima uplaćane članarine.
- b) Kamati društvenih zaklada (fundacija).
- c) Darovi ubrani putem sakupljanja i prosvjetnim zabavama.

Pravila Bunjevačke školske zadruge u Subotici

Izvor: Arhiva Bunjevačke školske zadruge, Arhiva Katoličkog instituta za kulturu, povijest i duhovnost *Ivan Antunović*, Subotica.

Lit.: *Neven*, Subotica, br. 35-37/1913, 2, 12, 17, 19, 26-28/1914; *Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar (sa slikama) za prostu godinu 1914.*, Subotica, b. g.; P. Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, Zagreb, 1930.

J. Temunović i M. Grlica

BUNJEVAČKE GAZDINSKE NOVINE → Subotički glasnik

BUNJEVAČKE I ŠOKAČKE NOVINE, »od stranaka nezavisni« politički tjednik koji je u Kalači pokrenuo tamošnji kanonik Ivan Antunović. Izlazio je od 21. III. 1870. do kraja 1872., a izdavač i urednik bio je sam Antunović. Objavljeno je ukupno 146 brojeva na po 4 stranice maloga četvrtinskog formata. Tjednik je imao i kulturni prilog, u početku *Nadometak*, a od 1871. *Bunjevačku i šokačku vilu*. Nakon gašenja *Novina*, *Vila* je do kolovoza 1876. izlazila samostalno.

Na pokretanje političkog tjednika Ivan Antunović odlučio se nakon što je 1868. u Ugarskoj donesen Zakon o narodnostima, koji je nacionalnim manjinama omogućio, među ostalim, i izdavanje novina na materinskom jeziku. Već 1869. objavio je u Kalači *Poziv Bunjevacah, Šokacah i Bošnjakah na utemeljenje jednog pučkog lista*, a početkom 1870. i *Poziv na predplatu za bunjevačke i šokačke novine*. Od prvog broja *Novine* nose obilježja tipičnoga preporodnoga glasila, kakva su od početka XIX. st. izlazila diljem slavenskih krajeva u Habsburškoj Monarhiji. Antunovićev su uzor pritom bile poglavito hrvatske tiskovine. Tematika lista, osobito u prvoj godini izlaženja, svodila se na buđenje nacionalne svijesti i poticanje želje za prosvjetom, no pisalo se i o uređenju županija, gradova i općina, o radu Zemaljskog sabora u Budimpešti i Hrvatskog sabora, a stalne su rubrike bile *Gazdaluk*, u kojoj su objavljivani savjeti za poljodjelce, *Vilajet*, u kojoj se informiralo o događajima u svijetu, *Novosti*, koja je bila posvećena događajima u Ugarskoj, *Trgovina i obrtnost* i dr.

Oko novina se okupio znatan broj suradnika, ponajprije svećenika, učitelja, pravnika i činovnika, a pismima su se iz raznih krajeva javljali i slabije obrazovani pojedinci, ponajprije poljodjelci i obrtnici. Najvažniji suradnici bili su Baranjac Blaž Modrošić i Bačvani Ambrozije Šarčević, Stipan Grgić Krunoslav i Stipan Vujević, no objavljivani su i tekstovi autora iz dru-

Pridplata na cijlu god 3 for., na pol god 1 for. 50 nov., na četvrt 75 nov.
 Za Srbiju 30, 15, 7 1/2 groša. Iznaj svake Nedjelje jedanaest.

Pisma srakoverstva prečista molimo na uređništvo uputiti.
 Stjepan naprman.

God. I. U Kalači

u Sridu 8. Lipnja 1870.

Broj 13.

P O Z I V

na Pridplatu Bunjevački i Šokački Novina.

Pervi četvrt godine po našem računu iztiče 18. Lipnja, radi toga počastno pozivljemo svu onu vele-poštovanu Gospodu : kojisu samo na ovaj četvrt pridplatili, neka izvole što brže izjaviti : dali je Njeva volja : da jim se Novine i na slideći četvrt na Njevo poštovano ime odpravljaju. U načelima povodom prva Poziva izjasnjenima ni dlake nećemo prominiti. A što se tiče prostora naši novina — o tom će okolnosti odlučiti.

Bunjevačke i šokačke novine, Kalača, 8. VI. 1870.

gih krajeva, primjerice, ličkog Bunjevca Stipana Pavelića. Antunović je time demonstrirao svoju želju da *Novine* prijeđu regionalne i »plemenske« granice te da posreduju u povezivanju ugarskih Bunjevaca i Šokaca s Hrvatima iz drugih krajeva, u manjoj mjeri i s ugarskim Srbima.

Iako se među suradnicima vodila polemika o tome kakvim jezikom Bunjevci i Šokci trebaju pisati te je i na stranicama *Novina* sačuvano svjedočanstvo o sukobu između regionalista i dalekovidnijih zastupnika nadregionalnoga cjelohrvatskoga književnog jezika, inače uobičajenome i među Hrvatima u mnogim drugima krajevima, zastupnik ikavice Ambrozije Šarčević ostao je u manjini te je većina tekstova bila objavljivana jekavštinom, tj. jezikom Zagrebačke filološke škole. *Bunjevačke i šokačke novine*, skupa s drugim projektima Ivana Antunovića, bile su zato i zbog jezičnog pitanja važan korak u integraciji

ugarskih Bunjevaca i Šokaca u modernu hrvatsku naciju, koja se upravo u to doba oblikovala.

Nakladničko djelovanje Ivana Antunovića imalo je ipak vrlo ograničenu recepciju. Bunjevačka elita, izvrsno integrirana u ugarsko društvo, *Bunjevačkim i šokačkim novinama* nije pružila gotovo nikakvu potporu niti je za njih pokazivala veće zanimanje, a i odjek koji su *Novine* doživjele među pukom bio je puno manji nego što je Antunović očekivao — najveći dio naklade odlazio je zapravo pretplatnicima u Hrvatsku. Suradnika je k tomu često nedostajalo, a pritisci državnih i crkvenih vlasti, kojima je Antunović bio izložen već od pojave prvog broja, s vremenom su na njegovoj ustrajnosti ostavljali sve više traga. Nadajući se da će pritisci na njega popustiti ako prestane izdavati politički list, Antunović je potkraj 1872. objavio zadnji broj *Bunjevačkih i šokačkih novina* te je nastala

vio izdavati tek na kulturu i književnost orijentiranu *Bunjevačku i šokačku vilu*. Ona će nakon toga izlaziti još nepune četiri godine.

Lit.: M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* (rukopis); A. Sekulić, *Hrvatska preporodna književnost u ugarskom Podunavlju do 1918.*, Zagreb, 1994; J. Buljovčić, Udeo »Bunjevačkih i šokačkih novina« u razvitku pisanog jezika kod bačkih Bunjevaca u drugoj polovini XIX. veka, u: *Filološki ogledi*, Subotica, 1996.

P. Vuković

BUNJEVAČKE I ŠOKAČKE NOVINE, mjesečnik, »društveni i gospodarstveni list za narod«. Izdavao ga je u Budimpešti Bunjevački i šokački narodni odbor, a izlazio je od 1. I. do 1. XII. 1924. Urednik mu je bio Josip Magdalenić, a glavni suradnici dr. Ivan Paštrović, odvjetnik u Budimpešti, dr. Mišo Jelić, odvjetnik iz Baje, dr. Ivan Evetović, odvjetnik iz Bačkog Aljmaša, i dr. Toma Prakatur, odvjetnik iz Mohača. Predsjednik Odbora Ivan Petreš, inače župnik u Čavolju, izložio je svrhu izlaženja u uvodniku prvog broja: »Dolazimo, kao blaga kiša iza duge suše, da na vašim lipim jeziku otvorimo prid vami čarobno blago prosvite i znanja! (...) da li pa naša bunjevačka i šokačka grana ne zasuši«. Na četiri stranice list donosi rodoljubnim i kršćanskim duhom prožete napise, aktualne vijesti iz zemlje i svijeta, pri-povijesti i stihove te oglase, a zanimljiva je i rubrika *Slike iz bunjevačkih i šokačkih krajeva*. Premda je list bio jeftin (»na cilu godinu 10 kila žita«), imao je razmjerno malo pretplatnika, a i državna su tijela otežavala njegovo izlaženje. O tome svjedoči i potpredsjednik Odbora Mišo Jelić: »Ljudi koji su na čelu naše države želu da ostanemo neučevan puk, koji samo zemlju

radi i hrani gospodu, na naš put napritka rušu debele rastove i već u pupoljku siću našu prosvitu, zato i ove novine, koje smo tako složno pisali i slali našima – morale su izdanit«. U kalendaru *Danica* za 1925. godinu izdavač je oglosio da će novine ubuduće izlaziti pod imenom *Novine za u Ugarskoj živeće Bunjevce, Šokce, Hrvate, Bošnjake, Race i Dalmatince* te da će biti namijenjene svim »granama jugoslavenskog naroda katoličke vire«, ali uz upozorenje »ako narod ne bude dosta žrtvovao za svoj materinski jezik, odmah ćemo obustaviti i novine i sav naš daljni rad za narod«. U Madžarskoj državnoj knjižnici *Széchenyi* sačuvani su samo 1., 3. i 4. broj *Bunjevačkih i šokačkih novina*.

Izvor: Pismo odvjetnika dr. Miše Jelića Santovcu Marinu Jeliću iz prosinca 1924., privatna zbirka Živka Mandića.

Lit.: *Danica ili Kalendar za u Ugarskoj živeće Bunjevce, Šokce, Hrvate, Bošnjake, Race i Dalmatince: 1925. prosta godina*, Budimpešta, b. g.; M. Knežević, *O Bunjevcima*, Subotica, 1927; P. Vujević, *Bunjevačke i šokačke novine, Subotičke novine*, Subotica, 8/1938.; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* (rukopis); I. Kujundžić, *Bunjevačko-šokačka bibliografija. Rad JAZU*, 355, Zagreb, 1969.

Ž. Mandić

BUNJEVAČKE I ŠOKAČKE NOVINE, subotički mjesečnik koji je zastupao ideje Bunjevačke i šokačke stranke iz 1990-ih. Prvi broj pojavio se 16. XII. 1993. Isprva je izdavač bila Bunjevačka i šokačka stranka, a poslije se ona navodi kao osnivač, a kao izdavač tvrtka *Arh-veda* u vlasništvu Mije Mandića ml., člana uredništva. Nominalni je glavni urednik bio Nikola Babić. Zadnji, 16. broj novina datiran je 23. VI. 1995. Članci su pisani uglavnom srp-

Godina 1. Broj 2.		BUDAPEST		1. Vojtača, 1924.	
BUNJEVAČKE I ŠOKAČKE NOVINE					
DRUŠTVENI I GOSPODARSTVENI LIST ZA NAROD					
PRIPLATA:		IZDAJ:		UREDNIŠTVO I IZDAJELSTVO:	
Na cilu godinu 10 kila žita		BUNJEVAČKI I ŠOKAČKI		Budapest, VIII., Főherceg Sándor-utca 28.	
Na pol godinu 5 kila žita		NARODNI ODBOR		Oglasi po pogodbi.	
Pojedini broj: 800 kruna.					

Bunjevačke i šokačke novine, Budimpešta, 1. II. 1924.

Bunjevačke i šokačke novine, Subotica, 16. III. 1994.

skim književnim jezikom, rjeđe i usiljenom ikavicom. Povijesni i etnografski članci upitne su znanstvene vrijednosti, a teze se preuzimaju iz uradaka prijašnjih pobornika iste političke opcije te se propagira ideja da Bunjevci nisu Hrvati. Zbog materijalnih, organizacijskih i kadrovskih teškoća list je prestao izlaziti nakon nešto više od godinu dana.

Lit.: *Glas ravnice*, br. 37, Subotica, 1994.

S. Bačić

BUNJEVAČKE NOVINE, subotičko radikalno glasilo koje je izlazilo 1924.-27. Novine su obilježene snažnom prosrpskom orijentacijom i nastavljajući se ideja koje je zastupao list *Zemljodilac*. Prilozi su objavljivani na srpskom jeziku latinicom. Prvi je broj izašao 10. V. 1924. List je isprva izlazio svake subote, poslije dvaput na tjedan (petkom i ponedjeljkom), a nakon toga opet je tjednik. Tiskan je u subotičkoj tiskari *Fischer i Kraus*, a poslije u Gradskoj tiskari. Urednici su bili: Mićo Skenderović 1924., Antun Šokčić 1925., Dionisije J. Šokčić [Joso Šokčić] 1925., Nikola Matković 1926., Pere Stipić 1926., Stipan Gurinović 1926.-27. i Tome Skenderović 1927. List koji se isprva deklarirao kao »organ zemljodilske i radikalne stranke« bio je usmjeren ponajprije protiv »klerikalaca« i njihova glasila *Hrvatskih novina* te

»radićevaca« okupljenih oko *Nevena*. Narodni zastupnik Marko Jurić imao je izravan utjecaj na uređivačku politiku novina i u objavljivanim tekstovima jasno su se održavala njegova shvaćanja. Zadnji broj izašao je 29. IV. 1927., a već od 13. V. iste godine pojavljuje se nov list iste orijentacije *Subotičke novine* pod uredništvom Marka Stipića.

Lit.: I. Kujundžić, *Bunjevačko-šokačka bibliografija*, *Rad JAZU*, 355, Zagreb, 1969; T. Kolozsi, *Szabadkai sajtó (1919-1945)*, Ujvidék, 1979; D. Popov, *Srpska štampa u Vojvodini 1918-1941*, Novi Sad, 1983.

S. Mačković

Bunjevačke novine, Subotica, 17. V. 1924.

BUNJEVAČKE NOVINE, subotički tjednik koji je izlazio 1940.-41. Tiskan je latinicom, isprva u tiskari braće Fischer, a poslije u Gradskoj tiskari u Subotici. Tekstovi su objavljivani ikavicom. Smatrao se nasljednikom i nastavljacem istoimenih novina ugašenih 1927. List se deklarirao kao »organ nezavisnih Bunjevaca« i zauzimao se za obranu bunjevačkog imena. Vlasnik i glavni urednik dr. Ivan Poljako- vić u svojim je člancima zastupao ideju da Bunjevci nisu i ne žele biti Hrvati, već »ponosni sinovi bunjevačke nane«, te da im je najpotrebnija sloga s »braćom Hrvatima i Srbima«. Negirajući hrvatstvo Bunjevaca, list je zapravo nastojao promovirati stajalište o Bunjetcima i Šokcima kao četvrtom narodu u Kraljevini Jugoslaviji. Bio je u sukobu sa *Subotičkim novinama* urednika Blaška Rajića. Posljednji sačuvani broj lista nosi datum 28. II. 1941.

Lit.: I. Kujundžić, *Bunjevačko-šokačka bibliografija*, *Rad JAZU*, 355, Zagreb, 1969; T. Kolozsi,

Bunjevačke novine

ORGAN NEZAVISNIH BUNJEVACA

GODINA III. — BROJ: 1

SUBOTICA, petak 23 februara 1940

IZLAZI SVAKOG PETKA
Priprema: petkopolje 24. godine od dana
izdavanja / 13 NOVEMBRA 1924. BROJ

Šta hoćemo a šta nećemo

Hoćemo da ostanemo Bunjevci!

Hoćemo mir, slogu i ljubav sa braćom Hrvatima i Srbima, a nećemo prkos, inat i mržnju među nama, jer nam je sloga danas potrebnija nego ikada.

Hoćemo da čuvamo našu lipu kršćansku vjru koja nas uči da volimo sve ljude ovoga svijeta, a nećemo mržnju među braćom, makar nas mržnja učila i s križom u ruc!

Hoćemo da čuvamo naše čestito bunjevačko ime, koje smo kroz vijekove i pod tuđinom očuvali, a nećemo da se stidimo svoga bunjevačkog imena ni za čiji volji, interes i prkos.

Mi nismo protiv Hrvata, ali smo protiv prkos—Hrvata, protiv t. zv. Bunjevačkih Hrvata i veštački stvorenog bunjevačkog hrvatstva, koji se stidi Bunjevštine i koji hoće da Bunjevci služe tuđim interesima.

Mi želimo da nova hrvatska banovina živi i naprudi, jer je to na korist i cilje države, ali bez nas Bunjevaca, jer nikav naš bunjevački interes nije da se protiv prirodno pripojimo toj banovini.

Mi hoćemo da se borimo za prave bunjevačke interese i baš zato ćemo da raskinkamo mnoge, koji nisu Bunjevci i koji pod firmom borbe za bunjevačke interese služe tuđem gospodarstvu.

nas je to pitanje riješeno davno, pre dvadeset godina, a pre svega:

na solunskom frontu, na kome je srpska vojska tako porazila austrijsku, nemačku i bugarsku vojsku, da je odmah poslao toga vojničkog kralja nastao i kralj Austro-madžarske države. Da je srpska vojska poslala nadžovčanskih napora bila potučena na solunskom frontu, i da su Austro-Madžari, Nijemci i Bugari konačno ostali u dotle okupiranoj Srbiji, nit bi došlo do naših „prevrata“, nit bi se Austro-Madžarska država raspala, nit bi 100 glavu smio dći ni u Hrvatskoj, a kamo li ovdje, kod nas u Subotici, a mi bi i danas bili „hidžs Bunyó“ „Egyebek“ i prezreno robije, koje i ne govori ljudski, „nego laje raki.“

Za nas su to pitanje rešili 10.000 Bu-

Bunjevačke novine, Subotica, 23. II. 1940.

Szabadkai sajtó (1919-1945), Ujvidék, 1979; D. Popov, Srpska štampa u Vojvodini 1918-1941, Novi Sad, 1983.

S. Mačković

BUNJEVAČKE NOVINE, nominalni subotički mjesečnik s kraja XX. i početka XXI. st. Političkom orijentacijom nastavlja se na prijašnje *Bunjevačke i šokačke novine*, a isti su im i suradnici. Prvi je broj izašao 2. IV. 1998. Osnivač i izdavač bila je Obnoviteljska bunjevačka matica, poslije preimenovana u Bunjevačku maticu. Urednici su bili Tomislav Ilanković, Slobodan Vujković, Ladislav Kovačić i Josko Poljaković. Osnovane i financirane u doba snažne državne represije prema političkim i drugim neistomišljenicima, novine su imale istu svrhu kao i njihov prethodnik: oslabiti hrvatsku zajednicu na sjeveru Bačke inzistiranjem na regionalnom imenu. Kako ta politička opcija nije imala uspjeha kod šokačkih Hrvata, njihovo je ime u nazivu lista izostavljeno. Novinski su tekstovi uglavnom na srpskome književnom jeziku i usiljenoj ikavici, a među suradnicima su bili i novinari lokalnih srpskih listova *Dani* i *Subotičke novine*. Nakon petolistopadskih promjena 2000. državna je potpora projektu dijeljenja bačkih Hrvata neko vrijeme bila bitno smanjena te je list u tom razdoblju izlazio

samo jedanput ili dvaput na godinu. Kako su se često objavljivali dvobroji, trobroji, pa i godišnjaci, ukupno je izašlo 39 pojedinih brojeva. Zadnji broj, kao dvanaestobroj, izašao je 23. XII. 2004.

S. Bačić

BUNJEVAČKE NOVINE, »informativno-političko glasilo bunjevačke nacionalne manjine« u Srbiji pokrenuto 2005. godine. Konceptijom se nastavljaju na istoimeni list pokrenut u vrijeme vladavine Slobodana Miloševića, a isti su im i suradnici. Osnovna je politička ideja koju glasilo propagira da Bunjevci nisu Hrvati. Prvi broj tog mjesečnika izašao je u srpnju 2005., izdavač je NIU Bunjevački informativni centar, a urednica Vesna Vidaković, koja je od druge polovice 1990-ih bila dopisnica novosadskog lista *Dnevnik*. Pojava lista rezultat je obnavljanja državne potpore oblikovanju samostalne bunjevačke etničke skupine njezinim izdavanjem iz hrvatskog korpusa, nakon silaska s vlasti Demokratske oporbe Srbije početkom 2004. godine.

S. Bačić

BUNJEVAČKI I ŠOKAČKI NARODNI ODBOR, peteročlana hrvatska organizacija sa sjedištem u Budimpešti, koja je djelovala od ljeta 1924. do kraja 1939. Glavna

BUNJEVAČKI I ŠOKAČKI NARODNI ODBOR

joj je zadaća bilo pripremanje za tisak hrvatskih časopisa i novina. Odbor je izdavao *Bunjevačke i šokačke novine* od 1. I. do 1. XII. 1924. te kalendar *Danicu* od 1924., koji je izlazio sve do 1944. Sadržaji tih izdanja, napose kalendara, bili su strogo cenzurirani, a većinu tema i slikovnu građu određivale su vlasti.

Danica ili Kalendar za u Ugarskoj živeće Bunjevce, Šokce, Hrvate, Bošnjake, Race i Dalmatince 1925. prosta godina, Budimpešta, b. g.

Do 1931. predsjednik Odbora bio je dr. Ivan Paštrović, odvjetnik rodom iz Baje, a poslije dr. Mišo Jelić, odvjetnik rodom iz Santova. Za vrijeme njegova djelovanja članovi Odbora bili su još: Ivan Petreš, župnik u Čavolju, dr. Mijo Kokić, budimpeštanski odvjetnik rodom iz Andzabega, Josip Magdalenić, Pere Agić iz Tukulje, Mate Bilić iz Erčina, Tono Benković iz Senandrije, Janko Pajvanović, učitelj iz Budima, te Stipan Jakšić, inženjer rodom iz Mohača. Zbog bujanja mađarskog nacionalizma rad je Odbora prekinut.

Izvor: Kazivanje dr. Miše Jelića Stjepanu Velinu (rukopis), privatna zbirka Ž. Mandića.

Ž. Mandić

BUNJEVAČKI I ŠOKAČKI KALENDAR, prvi kalendar bačkih Bunjevaca, nastao kao rezultat preporodnih gibanja što ih je potaknuo biskup Antunović. U prvom godištu objavljen je rodoljubni *Poziv Pričestnoga i Visokorodnoga Gospodina*

Ivana Antunovića Kanonika kalačkoga, kojim poziva Bunjevce, Šokce i Bošnjake na utemeljenje jednih pučkih novinah iz 1869. Izlazio je u Subotici, a tiskan je u subotičkoj tiskari Bittermannovih. Prvi je broj izdan za 1870., a sačuvani su još brojevi za 1871. i 1879. Posljednji je naslovljen *Bunjevačko-šokački kalendar*. Iz kasnijih napisa može se zaključiti da je kalendar izašao i za 1876., 1881. i 1882. Pretpostavlja se da je prva dva broja uredio Ambrozije Šarčević, a onaj za 1876. Josip Jukić Manić, uz potporu Age i Laze Mamužića. Kao potpisani suradnici pojavljuju se Ambrozije Šarčević, zatim kapelan subotičke crkve sv. Jurja Ivan Radić, subotički novinar Teodor (Božidar) Vujić te srpski pjesnik Laza Knežević, autor pjesme *Bunjevačko prelo*. Najveći dio kalendara čine književni prilozi (pjesme, kratke novele i pripovijetke) te razni poučni članci, dok su povijesni članci malobrojni. Sačuvani primjerci nalaze se u Gradskoj knjižnici u Subotici.

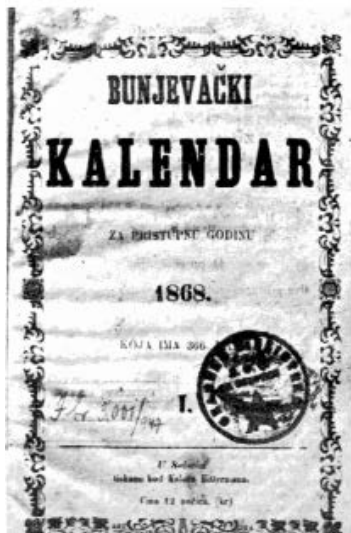
Bunjevački i šokački kalendar za pristupnu godinu 1870.

Lit.: *Pravi bunjevački kalendar za prostu godinu 1934.*, Subotica, b. g.; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* (rukopis); I. Kujundžić, *Bunjevačko-šokačka bibliografija, Rad JAZU*, 355, Zagreb, 1969; I. Sentđerdi, *Pitanje prvog kalendara u »Bunjevačko-šokačkoj bibliografiji«* Ivana Kujundžića, *Zbornik Matice srpske za književnost i jezik*, 3 (19), Novi Sad, 1971; B. Vojnić Hajduk, *Sto godina štampe u Su-*

botici (1848-1948), *Bibliotekarski godišnjak Vojvodine* 1972, Novi Sad, 1973; I. Szentgyörgyi, E. Bažant, *Subotička bibliografija 1870-1918*, Subotica, 1993.

E. Bažant

BUNJEVAČKI KALENDAR, prvi kalendar u bačkih Bunjevaca nakon Austro-ugarske nagodbe. Izlazio je u Subotici za 1868. i 1869., s time da je prvi broj tiskan u novosadskoj Platonovoj tiskari, dok su korice prvog broja i drugi broj tiskani u Subotici kod Kalora (Karla) Bittermanna. Sadržava uobičajeni kalendarski dio, bunjevačke narodne pjesme (u drugom broju tiskane ćirilicom), povijesne članke, savjete i dr. Iako je kalendar u cijelosti anonimn, uređivao ga je srpski publicist Đorđe Popović-Daničar u suradnji s narodnim preporoditeljem Ambrozijem Šarčevićem i subotičkim trgovcem Timotijem Radićem, koji su kalendar poslije i prodavali. Sačuvani primjerci nalaze su Knjižnici SANU u Beogradu.

Bunjevački kalendar za 1868. godinu

Lit.: Đ. Popović – Daničar, *Bački Bunjevci i Šokci*, Beograd, 1907; V. Stajić, Mađarizacija i demađarizacija Bunjevaca, *Letopis Matice srpske*, 1-3 (325), Novi Sad, 1930; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* (rukopis); I. Kujundžić, *Bunjevačko-šokačka bibliografija*, Rad JAZU, 355, Zagreb, 1969; I. Sentđerđi, Pita-

nje prvog kalendra u »Bunjevačko-šokačkoj bibliografiji« Ivana Kujundžića, *Zbornik Matice srpske za književnost i jezik*, 3 (19), Novi Sad, 1971; I. Szentgyörgyi, E. Bažant, N. Bašić Palković, *Subotička bibliografija 1764-1869*, Subotica, 1988.

E. Bažant

Bunjevački kalendar za prostu godinu 1939., Subotica

BUNJEVAČKI KALENDAR, jugoslavenski orijentiran kalendar namijenjen bunjevačkom puku u Bačkoj koji je izlazio u Subotici 1939.-41. Izdavalga ga je Prva bunjevačka čitaonica, a uređivao Ivan Poljaković, ujedno urednik *Bunjevačkih novina*. Kalendar je poštovao tradicionalne forme uobičajene za narodne kalendare, a njegov je sadržaj jasno odražavao ideološko opredjeljenje karakteristično za jedan dio bunjevačke zajednice u Bačkoj. Programski načela Prve bunjevačke čitaonice, koja se zauzimala za bunjevačku opstojnost i narodnosnu posebnost te promicanje jugoslawenstva, odredila su uređivačku politiku kalendara. U njemu se isticao prinos pojedinih bunjevačkih prvaka »duhovnom ujedinjenju« Vojvodine i Srbije te Bunjevaca i Srba, a podjednako i političkom ujedinjenju južnih Slavena. Iako se u kalendaru često naglašava da svojim jugoslavizmom nasljeđuje stajališta Ivana Antunovića, većina tekstova pokazuje da je posrijedi unitarno shvaćanje jugoslawenstva tipično za dominantnu ideologiju u Kraljevini Ju-

goslaviji. U praksi je to značilo poticanje na približavanje Srbima, distanciranje od Mađžara te uporabu regionalnog imena kako bi se neutralizirale bilo kakve prohrvatske težnje. M. Evetović ističe da je kalendar »namijenjen grupi ljudi koji u politici imaju beogradsku orijentaciju« te zaključuje da u narodu zato i nije bio primljen. Jezično kalendar nije bio ujednačen. Neki su tekstovi pisani bunjevačkom ikavicom, neki srpskim književnim jezikom, a mnogi njihovom mješavinom.

Lit.: M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* (rukopis).

Lj. Vuković

Bunjevački kalendar za 1941 godinu, Subotica, 1941.

BUNJEVAČKI KALENDAR, jedan od narodnih kalendara namijenjenih bačkim Bunjevcima, pokrenut u vrijeme provođenja tzv. politike srpsko-hrvatskog sporazuma i započete federalizacije Kraljevine Jugoslavije. Prvi i jedini broj izašao je 1941., uredila ga je Mara Đorđević-Malagurska, a tiskan je u Gradskoj tiskari u Subotici. Preuzima formu drugih narodnih kalendara, no sadržaj je gotovo u cijelosti podređen dokazivanju političkih teza da Bunjevci nisu Hrvati te da su vjerni dinastiji Karađorđević i Kraljevini Jugoslaviji.

Lit.: *Bunjevački kalendar*, Subotica, 1941.

Lj. Vuković

BUNJEVAČKI KALENDAR, jedan od nakladničkih projekata struje Bunjevaca koja od 1990-ih negira hrvatstvo Bunjevaca. Prvi broj izašao je za 1994., a kalendar izlazi do danas. Nakladnik je Bunjevački kulturni centar iz Subotice, a glavni urednik Miroslav Vojnić Hajduk. Povremeno se kao sunakladnici pojavljuju Obnoviteljska Bunjevačka matica, odnosno kasnija Bunjevačka matica, zatim Pokrajinsko tajništvo za obrazovanje i kulturu te Nacionalni savet Bunjevačke nacionalne manjine. Članci su pisani uglavnom usiljenom ikavicom i srpskim književnim jezikom, a priložima se nerijetko propagiraju režimska stajališta (»otvoreno i navijačko uplitanje Vatikana«, »zverstva hrvatsko-muslimanske soldateske«...). Redovito se predstavlja u Srpskom kulturnom centru u Subotici. Poput drugih nakladničkih projekata te političke struje, sadržaj kalendara upitan je na nekoliko razina: stručnoj, sadržajnoj, jezičnoj...

Lit.: T. Žigmanov, *Summa diletantizma* pisane riječi, *Žig*, br. 40-42, Subotica, 1996.

S. Bačić

BUNJEVAČKI KULTURNI CENTAR (BKC), udruga bačkih Bunjevaca koji se ne smatraju Hrvatima. Na sjednici u Gradskoj knjižnici u Subotici 9. XI. 1991. Inicijativni odbor za osnivanje BKC-a i Srpski kulturni centar *Sveti Sava* potpisali su *Povelju o neraskidivom jedinstvu Bunjevaca i Srba*. BKC je osnovan u Subotici na poticaj Bunjevačke i šokačke stranke te skupine bivših članova KUD-a *Bunjevačko kolo*, nezadovoljnih novim programskim opredjeljenjima *Bunjevačkog kola*, koja su imala jasnu hrvatsku crtu. Osnivačka je skupština održana 31. VII. 1992. u dvorani Otvorenog sveučilišta u Subotici. U osnivanju ogranka BKC-a u Tavankutu potkraj studenoga 1992. sudjelovali su pak i bivši članovi KUD-a *Matija Gubec*, koji su istupili iz članstva nakon što je tom društvu vraćeno prvotno ime Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo *Matija Gubec*. God. 1994. osnovan je i ogranak u Đurđinu, ali ondje se nije održao. U novije vrijeme utemeljen je ogranak u Bajmoku. U sklopu BKC-a djeluje nekoliko sekcija, a u suradnji s Bunjevačkom maticom od 1994. izda-

je *Bunjevački kalendar*. Najviše se međutim bavi folklornim plesovima, pri čemu surađuje ponajprije s folklornim društvima koja se deklariraju kao srpska. Usko surađuje i sa Srpskim kulturnim centrom *Sveti Sava* u Subotici. U osnivanju i djelovanju tijekom 1990-ih znatnu potporu BKC-u pružao je tadašnji režim.

Lit.: *Bunjevački kalendar za prostu 1994.*, Subotica, 1993; *Bunjevačke i šokačke novine*, br. 2, 5, 6, Subotica, 1994; *Bunjevački kalendar za prostu 2001.*, Subotica, 2000; *Bunjevački kalendar za prostu 2002.*, Subotica, 2001; *Bunjevačke novine*, Subotica, 1-12/2004.

T. Žigmanov

BUNJEVAČKI NACIONALNI SAVET → Nacionalni savet bunjevačke nacionalne manjine

BUNJEVAČKI ŠPORT KLUB, sportska udruga hrvatske mladeži u Subotici između dvaju svjetskih ratova. Odluka o osnivanju nove bunjevačke sportske udruge, uz već postojeću *Bačku*, donesena je 19. VI. 1926. na okupljanju mladeži na čelu s Blaškom Bukvićem, Matijom Lipušinovićem i Josipom Horvackim, a osnivačka je skupština održana 22. V. 1927. Za prvog je predsjednika izabran Petar Bajić, za dopredsjednika Mirko Tumbas, a za tajnika Veco Miljački. Klupske su boje bile crvena i bijela.

Iako je klub osnovan kao omladinsko društvo, od samog početka nogometaši su imali dobre nastupe. Već 1927. postali su prvaci Subotičkoga športskog omladinskog odbora te je potkraj 1927. klub primljen u Jugoslavenski nogometni savez. Nogometna momčad natjecala se uglavnom u 2. razredu subotičkoga nogometnog podsaveza, ali je potkraj 1930-ih igrala i u 1. razredu. Klub je imao vlastito igralište u Zapadnim ugarinicama (iza Kerskoga groblja), no utakmice su se igrale i na pomoćnim terenima gradskog stadiona.

Osim nogometne, u klubu je postojala i jaka kuglaška te lovačka sekcija. Djelovanje međutim nije bilo samo sportsko, jer su u njemu radile i tamburaška te »diletantska« (dramska) sekcija. Nakon stapanja sa Sport klubom *Jugoslavija* 1929., na zahtjev vlasti 1933. naziv je promijenjen u

Jugoslavenski sport klub *Bunjevac*. Pod novim je imenom klub djelovao do 1941.

Nogometna momčad *Bunjevca* iz 1934.

Izvor: *Pravila Bunjevačkog šport kluba*, privatna zbirka Laze Tumbasa, Subotica.

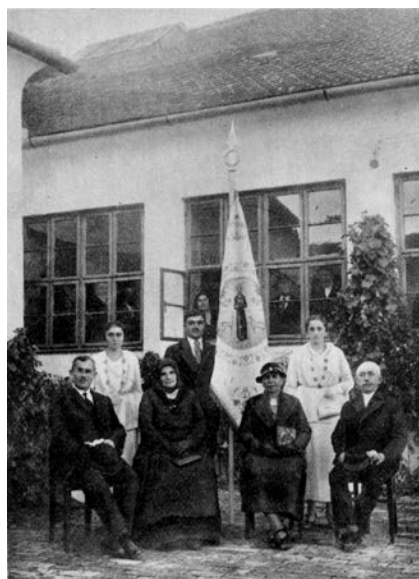
Lit.: K. Petrović, *Subotica i kupalište Palić*, Subotica, [1928]; *Jugoslavenski sport: Almanah sportskih klubova Jugoslavije*, ur. J. Frank, Novi Sad, 1928; *Pravi bunjevački kalendar za godinu 1935*, Subotica, b. g.; *Sportske subotičke novine*, br. 10, Subotica, 12. III. 1996.

P. Skenderović

BUNJEVAČKO KOLO, kulturna organizacija bunjevačkih Hrvata u Somboru utemeljena 1921. Za prvog predsjednika izabran je Antun Bošnjak – Tonika, a nakon njega tu su funkciju obnašali Ivan Bošnjak, Stipan Stolišić, Đura Bošnjak i dr. Sjedište udruge bilo je u ulici Pavla Kneževića br. 3. (današnji trg Koste Trifkovića). U sklopu *Bunjevačkog kola* djelovalo je nekoliko sekcija, a najaktivnija je bila kuglaška, kojoj je dugo godina na čelu bio Ivan Abramović. Postojale su još i ženska dobrotvorna zadruge, »diletantska« (dramska) sekcija, pjevačka sekcija, tamburaški orkestar te udruga mladeži. Tijekom prvih godina djelovanja *Bunjevačko kolo* bilo je politička baza Bunjevačko-šokačke stranke.

Isprva je među članovima *Bunjevačkog kola* vladao konsenzus o ključnim pitanjima djelovanja, ali su se s vremenom pojavili sukobi. Uzroci su bili nacionalni, vjerski, kadrovski, socijalni, pa i politički. Teško je precizno utvrditi kad su počela raslojavanja prema nacionalnoj orijentaciji, ali su se pri izboru svećenika crkve Presvetog Trojstva 1927. jasno razlikovala dva tabora – »hrvatski« i »bunjevački«. »Hrvatska« je struja podupirala Antuna Sken-

derovića, »bunjevačka« Franju Švraku, a za župnika je na kraju izabran Skenderović. Sukobi se zaoštravaju 1935., kad je članstvo podijeljeno i politički. Dok se »bunjevačka« struja zauzima za unitaristički radikalizam i politiku Bogoljuba Jefića, »hrvatska« zastupa politički i socijalni pravac Seljačko-demokratske koalicije, koju su utemeljili Stjepan Radić i Svetozar Pribićević. Ta je podjela imala i socijalni karakter jer su u prvu skupinu pripadali uglavnom »bogoši« (imućniji članovi *Kola*), a u drugu sitniji poljodjelci. Na redovitim izborima za novo vodstvo 1935. neznačajnom je većinom pobijedio kandidat prve struje. To je dovelo do odlaska velikog broja članova drukčije orijentacije, koji su godinu dana poslije osnovali Hrvatsko kulturno društvo *Miroљub*. Iako je članstvo *Kola* nakon toga bilo osjetno smanjeno, društvo je nastavilo rad i nije ga prekidalo ni u vrijeme Drugoga svjetskog rata.

Zastava *Bunjevačkog kola* iz 1934. godine

U razdoblju 1939.-42. bilo je više pokušaja da se dva društva opet ujedine te je jedanput čak i zaključeno da se osnuje zajedničko društvo koje bi se zvalo Hrvatsko-bunjevačko prosvjetno društvo *Miroљub*. Do ujedinjenja je došlo 1945., kad se *Bunjevačko kolo* priključilo Hrvatskomu

prosvjetnom društvu *Miroљub* (danas Hrvatsko kulturno-umjetničko društvo *Vladimir Nazor*), čime je prestalo postojati kao posebna organizacija.

Godine 2001. osnovano je Udruženje građana *Bunjevačko kolo*, koje pretendira na nasljedovanje prvotnoga *Bunjevačkog kola*. Na čelu je te udruge odvjetnik Đuro Bošnjak, a njezina je osnovna značajka negiranje hrvatstva somborskih Bunjevaca, u čemu joj potporu pružaju i gradske vlasti.

Izvori: Historijski arhiv Sombor, Fond: 56, sign. 607; Isto, Fond Memoarska građa, sign. 221, 223. i 226.

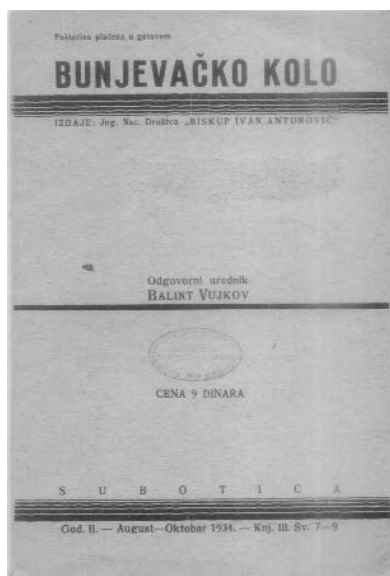
Lit.: Dr. D-ć, *Bunjevačko kolo u Somboru*, *Svijet*, Zagreb, 6/1934; *Pravi bunjevački kalendar za prostu godinu 1935.*, Subotica, b. g.; M. Beljanski, *Sombor i bunjevački nacionalni preporod (1870-1945)*, Sombor, 1971; F. Matarić, *Monografija Društva: Kulturno-umjetničko društvo »Vladimir Nazor«*, Sombor, 1986; A. Kuntić, Bački Bunjevci u Somboru i značaj dela Martina Matića za njihovu istoriju, *Spomenik SANU*, CXXXII, Beograd, 1991; F. Krajniger, Osnivanje i povisni razvoj KUD-a »Vladimir Nazor« iz Sombora, *Miroљub*, br. 1, Sombor, 1998.

A. Čota

BUNJEVAČKO KOLO, mjesečnik za književnost i kulturu jugoslavenski orijentirane bunjevačke mladeži. Izlazio je u Subotici, a prvi se broj pojavio 15. II. 1933. Urednik je bio Balint Vujkov, izdavač Albe Rudinski, a u pokretanju časopisa sudjelovali su i Marko Peić Tukuljac, Blaško Vojnić Hajduk, Julije Tumbas, Franjo Bašić te Jovan Mikić. Važniji suradnici bili su k tomu Josip Vuković Đido, Ante Jakšić, Vasa Stajić, Antun Vojnić Purčar i dr. God. 1934. časopis je financijski podupiralo Jugoslavensko nacionalno društvo *Biskup Ivan Antunović*, koje je u tom razdoblju navedeno i kao izdavač. Tijekom 1935. nekoliko je brojeva uredio Blaško Vojnić Hajduk, a 1936. uredništvo je preuzeo Marko Peić Tukuljac. Zadnji broj *Bunjevačkog kola* objavljen je u studenome 1936., a nakon toga časopis se gasi zbog nedovoljne materijalne potpore.

Uredništvo *Bunjevačkog kola* vodilo se željom da pridonese razvitku jugoslavenske književnosti i isticalo je pritom pošto-

vanje slobode stvaranja. Časopis je međutim važan ponajprije zbog toga što su u njemu objavljene mnogobrojne narodne pripovijetke koje su zapisali Balint Vujkov, Marko Peić Tukuljac i Barnaba Mandić. Narodnim pripovijetkama posvećen je u cjelini 4. svezak, što je bio važan korak u predstavljanju dotad gotovo nepoznate bunjevačke pučke narativne predaje.

Bunjevačko kolo, knj. III., sv. 7-9, Subotica, 1934.

Bunjevačka mladež koja je pokrenula ovaj književni časopis isticala je da teži nastavljajući rada kulturnih i prosvjetnih djelatnika koji su joj prethodili, a u suradnju su bili uključeni ponajprije Bunjevci koji su čvrsto vjerovali u jugoslavensko usmjerenje. M. Evetović ističe da su ti mladi ljudi, »iako su bili na pogrešnom putu«, u situaciji poslijeratne stagnacije na prosvjetnom polju ipak uspjeli nastaviti graditi na temeljima što su ih postavili »nacionalni Bunjevci« prije rata.

Lit.: *Pravi bunjevački kalendar za просту godinu 1934.*, Subotica, b. g.; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* (rukopis); I. Kujundžić, *Bunjevačko-šokačka bibliografija*, *Rad JAZU*, 355, Zagreb, 1969; M. Miković, *Isprekidani kontinuitet subotičkih listova i časopisa*, *Rukovet*, Subotica, 7-8-9/1995.

Lj. Vuković

BUNJEVAČKO KOLO → Hrvatski kulturni centar »Bunjevačko kolo«, Subotica

BUNJEVAČKO KULTURNO UDRUŽENJE NEVEN, kulturna udruga Bunjevaca u Kaćmaru utemeljena 1970. Desetak članova udruge organizirano je u glumačku, tamburašku i folklornu sekciju, a priređuju i godišnja prela. Kako je to jedna od rijetkih bunjevačkih udruga u Mađarskoj koja osporava pripadnost Bunjevaca hrvatskom narodu, u svojem radu surađuje sa sličnim udruagama iz Subotice.

Lit.: *Bunjevačke i šokačke novine*, Subotica, 3, 5/1994.

S. Bačić

BUNJEVAČKO MOMAČKO KOLO, katolička prosvjetno-odgojna i zabavna organizacija subotičke mladeži između dvaju svjetskih ratova. Društvo je osnovano nakon Prvoga svjetskog rata kao pandan Katoličkomu divojačkom društvu, koje je postojalo još od 1912., a za privremenog predsjednika izabran je Tome Kujundžić. Prva skupština društva održana je 24. X. 1920. u gradskoj vijećnici u Subotici i na njoj je za predsjednika izabran Ive Prčić, a za tajnika Marko Peić Tukuljac. U pravilima Društva, koja su odobrena u kolovozu 1921., kao svrha njegova djelovanja navedeno je: »a) mušku mladež izobražavati u religioznom i domoljubnom duhu, b) odgajati ih u prosvjetnom i privrednom pravcu, c) priređivati im pristojne zabave i predavanja te osnivati knjižnice«. Prvo prelo Društvo je organiziralo 29. I. 1928., a posvetu zastave obavio je 24. VI. biskup Lajčo Budanović. Zastavi je kumovao Geza Dulić, a svečani govor tom je prigodom održao Blaško Rajić.

Prva podružnica društva osnovana je u subotičkoj župi sv. Jurja 11. XI. 1928., a njezin je duhovnik bio Stjepan Prčić. Kao neformalna udruga pod nazivom Kolo katoličke omladine, koja je u ovoj župi organizirana na poticaj Grge Vukova i svećenika Ilije Kujundžića, postojala je međutim još od 1920. U toj su podružnici aktivno djelovale tamburaška i »diletantska« (dramska) sekcija, a osnovana je društvena

BUNJEVAČKO MOMAČKO KOLO

knjižnica s čitaonicom. Članovi su pomagali siromašnim učenicima tamošnje osmogodišnje škole, a dio novčanih sredstava ustupali su i Dobrotvornoj zajednici Bunjevaka, koja je skrbila za napuštenu i siromašnu djecu. Ta je podružnica uskoro postala glavnim nositeljem aktivnosti cijele organizacije i osobito je intenzivno radila tijekom 1930-ih i na početku 1940-ih.

Pozivnice Bunjevačkoga momačkog kola

Bunjevačko momačko kolo, jednako kao i Katoličko divojačko društvo, od osnutka je djelovalo pod izravnim vodstvom bunjevačkih crkvenih prvaka i bilo je važan oslonac u širenju katoličkog pokreta u Bačkoj između dvaju svjetskih ratova, a znatno je pridonijelo i organiziranju orlovskih i križarskih organizacija. God. 1935. dužnost predsjednika društva privremeno je preuzeo Miško Kujundžić, a dužnost duhovnika Ivan Beneš. Potkraj iste godine na skupštini udruge Beneš je istaknuo kako Bunjevačko momačko kolo u sklopu katoličke akcije ima cilj očuvati vjeru i povećati blagostanje naroda te se zauzeo za to da to najvažnije društvo bunjevačke mladeži intenzivnije radi na buđenju narodne svijesti i jačanju veza s drugim katoličko-narodnim udrugama. Društvo je nakon toga uspostavilo suradnju s HSS-om i sa *Seljačkom slogom*, a u to je vrijeme imalo više od 400 članova.

Tijekom Drugoga svjetskog rata društvo nije imalo važnijih aktivnosti, iako je zabilježeno da je 1943. imalo 95 članova. Nakon rata obnavlja svoj rad te 1946. organizira i prvo poslijeratno Momačko prelo u Subotici. Zbog katoličke orijentacije komunističke su vlasti potkraj 1940-ih zabranile rad Bunjevačkoga momačkog kola. Na njegovim tradicijama u Subotici je početkom sedamdesetih godina, iako bez velika utjecaja Katoličke crkve, osnovano Hrvatsko kulturno-umjetničko društvo *Bunjevačko kolo*, koje od 1995. nosi ime Hrvatski kulturni centar *Bunjevačko kolo*.

Izvori: Historijski arhiv Subotica, F: 47, Gradonačelnik, 55/1922, 589/1922; Arhiva I. podružnice Bunjevačkoga momačkog kola, ostavština Bele Gabrića, Hrvatska čitaonica, Subotica.

Lit.: *Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar sa slikama za prostu godinu 1921.*, [Subotica], b. g.; M. Knežević, *O Bunjevcima*, Subotica, 1927; *Subotička Danica ili bunjevačko-šokački kalendar (sa slikama) za просту godinu 1929.*, Subotica, b. g.; P. Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, Zagreb, 1930; A. Reščik, *Naš omladinski pokret*, *Subotička Danica ili Bunjevačko-šokački kalendar (sa slikama) za просту godinu 1934.*, Subotica, b. g.; *Subotičke novine*, Subotica, 3/1935; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* (rukopis); *Szabadka Palicsfürdő útmutatója*, Szabadka, 1943; T. Vereš, *Bunjevačko pitanje danas*, Subotica, 1997; I. Čović, *Sićanje na prvo bunjevačko prelo održano posli II. svjetskog rata*, *Zvonik*, Subotica, 2/1999.

K. Bušić

BUNJEVAČKO OMLADINSKO DRUŠTVO, kulturna udruga jugoslavenski orijentirane bunjevačke mladeži u Subotici između dvaju svjetskih ratova. Nezadovoljna djelovanjem dotadašnjih bunjevačkih društava na prosvjetnome i kulturnom polju, skupina unitaristički opredijeljene mladeži osnovala je 1928. udrugu koja je trebala raditi na prosvjećivanju i odgajanju naroda »u jugoslavenskom duhu« te skupljati narodno stvaralaštvo. Na suradnju su pozvali ponajprije one koji se osjećaju »Bunjevcima Jugoslavenima«, a ne »Bunjevačkim Hrvatima ili Bunjevačkim Srbima«. Jedan od osnivača društva bio je i učitelj Barnaba Mandić, sin Mije Mandića. Udruga je okupljala bunje-

*Pravi Bunjevački kalendar
za просту godinu 1934, Subotica, b. g.*

vačku mladež različita društvenog statusa, a svoj je rad organizirala u nekoliko odjela. Tamburaški odjel vodio je tako Antun Stantić, diletantski (glumački) Dezider Lulić, a »tilovežbački« Nikola Matković. Društvo je priređivalo kazališne predstave i zabave u Subotici i njezinoj okolici, organiziralo predavanja po salašima te osnovalo podružnice na Pavlovcu i u Maloj Bosni. God. 1933. počelo je izdavati *Pravi bunjevački kalendar*, no izašla su samo tri

godišta. Društvo je imalo utjecaja i na pokretanje subotičkoga književnog časopisa *Bunjevačko kolo*. Zbog jačanja hrvatske samosvijesti među bunjevačkom mladeži nakon prestanka diktature, nekoliko desetaka članova Društva nije uspijevalo ispuniti postavljenu zadaću te je do početka Drugoga svjetskoga rata ono postupno prestalo djelovati.

Lit.: *Zemljodilski kalendar (sa slikama) za просту godinu 1926.*, Subotica, 1925; *Pravi Bunjevački kalendar za просту godinu 1934.*, Subotica, b. g.; *Pravi Bunjevački kalendar za просту godinu 1935.*, Subotica, b. g.; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* (rukopis).

Lj. Vuković

BUNJEVAČKO-SRPSKA NARODNA GARDA, milicija koja je djelovala u Subotici u vrijeme raspada Austro-Ugarske. Njezino formiranje počelo je prije donošenja odluke o osnivanju Bunjevačko-srpskog odbora, a glavni organizator bio je Andrija Mazić, koji je nakon donošenja te odluke počeo novačenje po gradskim četvrtima. U vrijeme osnivanja Bunjevačko-srpskoga narodnog odbora 10. XI. 1918. garda je imala nekoliko stotina članova, a na čelu joj je bio potpukovnik Milan Viličić. Imala je zapovjedništvo, dvije čete, mitraljeski odjel te ispostavu u Šan-

Spomen-ploča časnika Bunjevačko-srpske narodne garde u Subotici

doru. Većinu njezinih članova činili su Srbi, a od znamenitijih Bunjevaca u njoj su bili poručnik Lazar Orčić, potporučnici Ivan Malagurski, Andrija Mazić, Andrija Čakić, Gavro Čović i Bela Orčić te zastavnici Remija i Marko Peić Tukuljac. Članovi garde s gradske su kuće 12. XI. 1918. skinuli ranije postavljenu hrvatsku zastavu. Ondašnje su novine zabilježile i oštre sankcije koje su gardisti primjenjivali prema svima koji su skidali plakate srpskih vojnih vlasti i srpske zastave. Iako je isticano kako joj je svrha očuvati javni red i mir u uvjetima anarhije, garda je zapravo trebala omogućiti da Bunjevačko-srpski narodni odbor preuzme vlast u situaciji kad su u gradu bile i stare policijske i vojne postrojbe te naoružana Radnička garda. Proces razoružavanja Bunjevačko-srpske narodne garde završen je 10. XII. 1918., kad je održavanje reda u gradu preuzela novoosnovana Srpska vojna milicija.

Lit.: Neven, Subotica, 1/1918; P. Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, Zagreb, 1930; M. Grlica, G. Vaš, Subotica u Jugoslaviji, *Pro memoria*, 7, Subotica, 1989.

S. Bačić

BUNJEVAČKO-SRPSKI NARODNI ODBOR U BAJI, samoproklamirano prijelazno tijelo vlasti u Baji osnovano ujesen 1918. Predsjednik mu je bio Milutin Grigorijević, a tajnik Beno Trskić. Među članovima uprave za održavanje javnog reda i mira bili su i Antun i Josip Lovretić, Aleksandar Paštrović, Đuka Trskić i Đuro Tomanović. Većinu članova činili su Bunjevci, kojih je u Baji bilo znatno više nego Srba. Djelovao je do ulaska srpskih postrojba u grad polovicom prosinca 1918., kad je za gradonačelnika postavljen Vaso Dolinka, a za druge članove gradske upra-

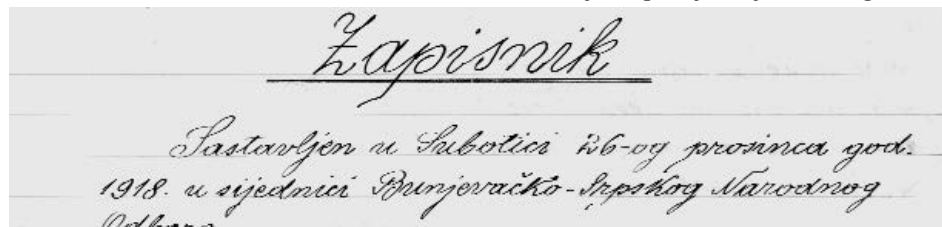
ve većinom Srbi. Nakon povlačenja srpske vojske 1921. na granice utvrđene Trianonskim ugovorom mnogi su članovi Odbora izbjegli u Kraljevinu SHS. Oni koji su ostali u Baji (npr. Beno Trskić) bili su zatvarani, a imovina im je oduzimana. Izravna je posljedica represalija bilo naglo jačanje mađjarizacije bajskih Bunjevaca.

Izvor: Kazivanje Bajaca Bene Balinda (rođ. 1900.) i Joze Budimca (rođ. 1893.), privatna arhiva Živka Mandića.

Lit.: Neven, Subotica, 26, 34/1918; P. Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, Zagreb, 1930.

Ž. Mandić i S. Bačić

BUNJEVAČKO-SRPSKI NARODNI ODBOR U SUBOTICI, samoproklamirano prijelazno tijelo vlasti u Subotici osnovano ujesen 1918. U iščekivanju vojnog poraza Austro-Ugarske u Prvome svjetskom ratu, u mnogim mjestima u Bačkoj, Banatu i Baranji južnoslavensko je stanovništvo osnivalo narodne odbore i vijeća. Odluka da se narodni odbor osnuje i u Subotici donesena je 5. XI. 1918. u stanu odvjetnika Vladislava Manojlovića u nazočnosti dvadesetak građana, među kojima su bili i svećenici Blaško Rajić i Ilija Kujundžić, odvjetnici Josip Vojnić Hajduk i Josip Prčić te Gavro Čović, Andrija Mazić i dr. Na osnivačkom skupu Odbora 10. XI. 1918. u velikoj sali kavane *Hungaria* (danas zgrada disko-kluba *Lifka*), koji je najavljen kao proslava 40 godina postojanja Pučke kasine, bilo je nekoliko tisuća Subotičana. Za predsjednika je izabran umirovljeni austrougarski pukovnik Šime Milodanović, za dopredsjednike Blaško Rajić i Vladislav Manojlović, a za tajnike Josip Prčić i Jovan Petrović. Na osnivačkom su skupu bile istaknute hrvatske i srpske zastave, koje su poslije izvještene na gradsku

Početak zapisnika sa zasjedanja Bunjevačko-srpskog narodnog odbora u Subotici

kuću. Odbor se sastao ukupno pet puta, a posljednja je sjednica održana 26. XII. 1918. Njegova se glavna funkcija sastojala u tome da zajedno s odborima (vijećima) iz drugih mjesta pripremi odvajanje od Ugarske i postupno preuzimanje gradske uprave, u čemu mu je pomagala Bunjevačko-srpska narodna garda. Odbor je tako postao dijelom prijelazne političke strukture iz koje se razvio državni aparat buduće Kraljevine SHS. Kad je na temelju odluka Velike narodne skupštine u Novom Sadu 25. XI. 1918. utemeljena Narodna uprava za Banat, Bačku i Baranju kao privremeno tijelo, prema njezinu je nalogu raspušten je i subotički odbor te je umjesto njega, kao gradsko predstavničko tijelo, osnovan Narodni odbor sa 60 članova. To je tijelo prvu sjednicu održalo u travnju 1919., a potkraj kolovoza promijenilo je ime u Prošireni senat.

Lit.: Neven, Subotica, 1/1918; P. Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, Zagreb, 1930; M. Grlica, G. Vaš, Subotica u Jugoslaviji, *Pro memoria*, 7, Subotica, 1989.

M. Grlica

BUNJEVAČKO-ŠOKAČKA DANICA ILI SUBOTIČKI KALENDAR → Subotička danica

BUNJEVAČKO-ŠOKAČKA KNJIŽNICA IVANA KUJUNDŽIĆA, zavičajna knjižnica bačkih Hrvata koju je u Subotici 1946. osnovao svećenik i bibliofil Ivan Kujundžić. Nastala je kao rezultat njegova dugogodišnjeg prikupljanja djela bunjevačko-šokačkih pisaca te drugih autora koji su pisali o bačkim Hrvatima. Kad je Kujundžić 1947. uhićen zbog »neprijateljskog djelovanja« te osuđen na 17 godina zatvora (izdržao je sedam godina u Srijemskoj Mitrovici), mnoge knjige i drugi dijelovi fonda konfiscirani su i predani drugim knjižnicama, uglavnom Gradskoj knjižnici u Subotici. Preostali knjižni fond čuvan je subotičkoj župi sv. Roka, u kojoj je Kujundžić bio župnik 1954.-69.

Nakon osnutka Instituta *Ivan Antunović* 1990. u Subotici (čiji je naziv poslije promijenjen u Katolički institut za povijest, kulturu i duhovnost *Ivan Antunović*),

ta je knjižnica postala prvim samostalnim knjižnim fondom i odjelom Instituta. Dio knjižnog fonda smješten je tada u prostorije župe sv. Roka, a drugi dio u kuću pročelnika knjižnice Bele Gabrića. U sklopu obilježavanja 100. obljetnice izgradnje subotičke crkve sv. Roka u njezinu je župnom uredu 14. IX. 1996. otvorena Bunjevačko-šokačka knjižnica Ivana Kujundžića s oko 10.000 monografskih i serijskih publikacija. Osim Kujundžićeve zbirke, u nju su ušli i privatni fondovi pjesnikâ Jakova Kopilovića i Ivana Prčića, prof. Bele Gabrića i prof. dr. Ane Gabrijele Šabić. Dio fonda prvi je put obrađen po knjižničnim standardima.

INSTITUT „IVAN ANTUNOVIĆ“
Br.: 26/97. ZP
SUBOTICA
KNJIŽNICA „IVAN KUJUNDŽIĆ“

Pečati Bunjevačko-šokačke knjižnice
Ivana Kujundžića

Bunjevačko-šokačka knjižnica Ivana Kujundžića prema svojoj je osnovnoj koncepciji zavičajna knjižnica u kojoj su najvažnije hrvatske knjige. Knjige su podijeljene u nekoliko cjelina: zavičajni fond s monografskim publikacijama i periodikom, fond starih i rijetkih knjiga i publikacija do početka XX. st., osnovni fond periodike te fond stranih knjiga iz zaostavštine Ivana Kujundžića. Knjižnica do danas nema odgovarajućih prostorija.

Lit.: I. Kujundžić, Bunjevačko-šokačka bibliografija, *Rad JAZU*, 355, Zagreb, 1969; *Bačko klasje*, 56, Subotica, 1990; *Subotička Danica: kalendar za 1991. god.*, Subotica, 1990; *Subotička Danica (nova): Kalendar za 1997. godinu*, Subotica, 1996.

K. Čeliković

BUNJEVAČKO-ŠOKAČKA STRANKA, prva politička stranka bačkih Hrvata, koja je djelovala u godinama nakon Prvog svjetskog rata. Osnovana je 15. IX. 1920., uoči izbora za Ustavotvornu skupštinu. Nakon izbora imala je četvoricu

Kako bi istaknuli svoju nacionalnu orijentiranost, vođe su stranke *Nevenu* 1922. dali i poseban podnaslov »list bunjevačkih Hrvata«. Stranka je bila snažno vezana uz Katoličku crkvu pa je u vjerskim pitanjima zastupala jednaka stajališta kao i Hrvatska

Poštarina u gotovom plaćena.

NEVEN

ORGAN BUNJEVAČKO-ŠOKAČKE STRANKE.

Izlazi svaki dan 2 sata popodne osim nedjele i blagdana.

Pretpisati na četvrti godine 120.— kruna. Godišnje 480.— kruna.
Pojedini broj 2 kruna. Cijena oglasa K 10 po cm.

Uredništvo: Pakšićeva ulica broj 7, I. sprat.

Telefonski broj uredništva i uprave: 8—52.

Rukopis se ne vraća. Neplaćeni se listovi ne primaju.

Izdavač i odgovorni urednik: Dr. STIPAN VOJNČIĆ TUNIĆ.

God. XXXIV.

Subotica, četvrtak 23. lipnja 1921.

Broj 134.

Bajski trokut.

U t. zv. Bajskom trokutu (srez Bajski i Bačalmaski) živi oko 25.000 Bunjevaca, 15.000 Mađžara i nešto preko 30.000 Nijemaca. Naš je dakle življivi napram Mađžara u većini, a ipak je to i riononskom ugovoru ovaj vrlo plodni dio Bačke dosudjen Mađžarima. Bunjevački vodje poduzimali su prije zaključenja toga mirovnoga ugovora sve moguće korake, da se ovih 25.000 nacionalno svjesnih Bunjevaca spase za našu državu, slali su pače i deputacije iz pojedinih mjesta bajskog trokuta u Pariz, no sve je to ostalo bez uspjeha, jer naši mirovni de-

Frane Josipa) Kanal, dug 64 km. Ovi su kanali žile kućavice za donju Bačku, jer se gotovo sav rod, određen na izvoz, tovari na šlepove u tom kanalu.

Taj se kanal hrani vodom iz Dunava dovodnim kanalom (Sugavica) dugim 44 km, u koji utječe voda kod Baje. Kad je voda srednja ili visoka, hrani se kanal direktno tokom Dunava, a kada je voda niska, 4—5 mjeseci u godini, mora se kod Baje potrebna voda u kanal pumpati. Za to su like pumpe. Ulaz u kanal kod Baje mora se redovno bagerovati, jer Dunav ondje pri velikom vodostaju nanosi mnoga pijeska.

Co., koje je osnovano g. 1870. U engleskim se rukama nalazi dionica u nominalnoj vrijednosti od 19.068.000 K, a ostale u nominalnoj vrijednosti od 8.036.000 K u rukama su mađžarske vlade i nekih privatnih lica. Svakako je u interesu Engleza da cijelo poduzeće bude u jednoj državi, dok naprotiv mađžarska vlada na kanalu nikakvog više interesa nema, pa bi od nje naša država ili privatnici njene akcije trebali otkupiti.

Još jedan važni razlog, zašto bi Bajski trokut imao pripasti našoj državi.

Bačka je niski teren, koji je izvržen pri kiskama i visokoj vodi u Dunavu velikim poplavama. Za

nice, koju ogromna većina Slovenaca i Hrvata odbacuje. Možda ovo što mi javno kažemo, nije politički, ali ono je iz srca. Hoćete li svoju hrvatsku republiku? Bujrum, izvolite. Mi Srbi možemo bez vas. A možete li vi bez nas? Mi smo uvjereni da ne možete i da ćete postati plijen grabljivih Nijemaca, Talijana i Mađžara...

... Ali Srbi ne će da silom održavaju ono što ne može održati. Hoće li naša država imati 14, ili 12 ili 10 milijuna, je za savim sve jedno. Mi jedino znamo, da je Banat, Bačka, Srijem, Baranja, Slavonija, Bosna i Hercegovina, Lika i Sjeverna Dalmacija,

Neven, organ Bunjevačko-šokačke stranke, Subotica, 23. VI. 1921.

zastupnika u prvom sazivu parlamenta nove države, trojicu iz subotičkog okruga (Vranju Sudarevića, Blaška Rajića, Stipana Vojnića Tunića) i jednoga iz somborskoga (Ivana Evetovića). Dobar rezultat postigla je i na parlamentarnim izborima 1923., kad su iz njezinih redova u parlament izabrana trojica predstavnika (Blaško Rajić, Vranje Sudarević i Ivan Evetović). Poslije smrti Ivana Evetovića 1923. kao njegov zamjenik u Narodnu je skupštinu ušao Antun Bošnjak, a zastupničko mjesto Vranje Sudarevića, preminuloga 1924., zauzeo je Miško Prčić. Od 1920. list *Neven* postaje »organ Bunjevačko-šokačke stranke« i taj je podnaslov nosio do početka 1922., a od 1925. do 1926. određuje se kao »zvanično glasilo Bunjevačko-šokačke stranke«. Stranka se borila za autonomiju Vojvodine i za federalizaciju države, odnosno protiv njezine centralizacije. Osim toga, pristaše stranke zauzimali su se za priznanje hrvatstva bačkih Bunjevaca i Šokaca, koje su nove vlasti počele osporavati.

pučka stranka (HPS) u Hrvatskoj i Slovenska ljudska stranka (SLS) u Sloveniji. Zajedno s tim strankama u parlamentu je osnovala Jugoslavenski klub, na čijem je čelu bio Anton Korošec, predsjednik Slovenske ljudske stranke. U gospodarskim pitanjima borila se za ravnopravniju agrarnu reformu, odnosno za dodjelu zemlje hrvatskim bezemljašima u Vojvodini, a ne samo favoriziranim solunskim dobrovoljcima, koji su u to doba kolonizirani u Bačku. U prosvjetnim pitanjima borila se za pravo Hrvata katolika na škole u kojima će se poučavati u duhu katoličke vjere i na hrvatskom jeziku. Zbog odnosa prema Stjepanu Radiću i njegovoj tadašnjoj Hrvatskoj republikanskoj seljačkoj stranci (HRSS) u Bunjevačko-šokačkoj stranci nastala je velika podjela. Dio stranke, na čelu s odvjetnicima Mirkom Ivkovićem Ivandekićem i Mihovilom Katancem te zemljoposjednikom Josipom Vukovićem Đidom, bio je za Stjepana Radića, a drugi dio članova, na čelu s Blaškom Rajićem,

želio je da stranka ostane na pučkoj liniji uz HPS i SLS. Zbog suprotstavljenih mišljenja o političkom pravcu stranke Blaško Rajić izlazi iz stranke 28. XI. 1924. i osniva Vojvođansku pučku stranku. Ras- kol je doveo do loših izbornih rezultata na parlamentarnim izborima 1925. te nijedan član Bunjevačko-šokačke stranke nije iza- bran za narodnog zastupnika. Podjele u su- botičkom okrugu slijedile su i somborske frakcije nastale iz Bunjevačko-šokačke stranke, ali su uskoro počele intenzivne pripreme za sjedinjenje s HSS-om. Na ve- likom okružnom zboru HSS-a u Somboru 24. V. 1926., u kojem je sudjelovao i Stje- pan Radić, pročitana je deklaracija kojom je ustvrđeno kako Bunjevačko-šokačka stranka kao takva prestaje postojati, sve njezine mjesne organizacije postaju orga- nizacijama HSS-a, a *Neven* postaje »glasi- lom HSS-a za Srijem i Vojvodinu«. Stran- ka je i službeno ujedinjena s HSS-om 27. VI. 1926.

Dio članstva u Somboru, okupljen oko Antuna Bošnjaka, nastavio je djelovati do izbora 1927. skupa s Vojvođanskom pučkom strankom, izdajući u ljeto te godi- ne i stranački list *Vojvodina*. Nakon jesen- skih izbora i taj se ogranak stranke ugasio.

Lit.: *Subotička Danica* ili *bunjevačko-šokački ka- lendar sa slikama za prostu godinu 1921.*, [Subo- tica], b. g.; *Somborska reč*, br. 3, Sombor, 1926; *Neven*, br. 20, 23, Subotica, 1926; *Vojvodina*, br. 1-7, Sombor, 1927; P. Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, Zagreb, 1930; *100 godina somborske štampe* (katalog izložbe), Sombor, 1964; M. Be- ljanski, *Sombor i bunjevački nacionalni preporod (1870-1945)*, Sombor, 1971; M. Grlica, G. Vaš, *Subotičko višestranačje 1919-1920, Pro memoria*, 9, Subotica, 1990; R. Končar, *Opozicione partije i autonomija Vojvodine 1929-1941*, Novi Sad, 1995; R. Skenderović, *Hrvatska seljačka stranka u Bačkoj 1918-1941, Hrvatska revija*, Zagreb, 3/2005.

R. Skenderović

BUNJEVAČKO-ŠOKAČKI KALEN- DAR → Bunjevački i šokački kalendar

BUNJEVAČKO VIJEĆE, jedno od ne- koliko političkih vijeća u Somboru u vrije- me raspada Austro-Ugarske Monarhije. Osnovano je u Gradskoj kući u noći

između 4. i 5. XI. 1918. godine na poticaj Miše Jelića, odvjetnika iz Baje, i Ivana Paštrovića, somborskog odvjetnika, koji su se povukli iz Beograda kao austrougarski policijski časnici. Na osnivačkom zbo- ru Paštrović je govorio o novonastalim pri- likama u Mađarskoj inzistirajući na tome da i somborski Bunjevci, poput Mađara, iskažu povjerenje vladi Mihálya Károlyija. Kad je govor završio riječima »Živjela Mađarska!«, mnogi nazočni Bunjevci na- pustili su dvoranu. Oni koji su ostali (Josip Strilić, Ivan Parčetić, Josip Temunović i dr.) zajedno su s Jelićem i Paštrovićem uputili izraze solidarnosti predsjedniku mađarske vlade, naglašavajući pritom da Bunjevci Mađarsku smatraju svojom do- movinom. Sutradan, 5. XI., osnovano je još jedno vijeće – Narodni odbor Srba i Bunjevaca, koje je ubrzo potisnulo bunje- vačko i druga vijeća.

Lit.: P. Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, Zagreb, 1930; P. Pekić, *Povijest oslobođenja Vojvodine*, Subotica, 1939; M. Beljanski, *Sombor i bunje- vački nacionalni preporod (1870-1945)*, Sombor, 1971; A. Kuntić, *Bački Bunjevci u Somboru i značaj dela Martina Matića za njihovu istoriju, Spomenik SANU, CXXXII*, Beograd, 1991.

A. Čota

BUNJEVAČKO ŽACKALO, subotički humoristični i satirični list koji je izlazio dvaput na mjesec (»žacka dvaput mi- sečno«) u prvoj polovici 1940. Nominalni urednik bio je Grgo Prčić, a stvarni ured- nik i vlasnik lista Geza Sekelj. Prvi je broj izašao 3. II. 1940. Tiskan je u tiskari braće Fischer u Subotici. Ukupno je izašlo sed- am brojeva, a zadnji nosi nadnevak 10. V. 1940. Satirično deklariran kao »jediní pra- vi bunjevački list«, pokrenut je u atmosfe- ri poraza jedne protuhrvatske ideologije

Bunjevačko žackalo, Subotica, 10. V. 1940.

BUNJEVAČKO ŽACKALO

među bačkim Bunjevcima i okretanja njezinih nositelja drugoj – umjesto ideje da su Bunjevci i Srbi jedan narod, oni naime počinju agresivno zastupati ideju da su Bunjevci poseban narod. Takvo društveno ozračje odredilo je hrvatsku orijentaciju lista, koja se ogledala u ismijavanju političara i pristaša stranaka bez korijena u narodu, koji su protiv volje narodne većine upravljali gradom. Premda je bio kratka daha, list je važan kao jedini satirični list u bačkih Hrvata.

Lit.: I. Kujundžić, Bunjevačko-šokačka bibliografija, *Rad JAZU*, 355, Zagreb, 1969; T. Kolozsi, *Szabadkai sajtó (1919-1945)*, Újvidék, 1979; D. Popov, *Srpska štampa u Vojvodini 1918-1941*, Novi Sad, 1983; Grgo Prčić, vlasnik i urednik predratnog lista »Bunjevačko žackalo«: Sve smo žackali, ali nismo vridali, *Žig*, br. 36, Subotica, 1995.

V. Sekelj

BUNJEVCI, hrvatska etnička skupina nastanjena u dijelovima Hrvatske (Gorski kotar, Ravni kotari, Primorje, Dalmatinska zagora, Lika, Baranja, Slavonija), Bosne i Hercegovine (zapadna područja), Mađžar-

ske (Bajski trokut te manji broj podunavskih mjesta sjeverno od njega sve do okoline Budima) i Vojvodine (sjeverna Bačka). Prema nekim procjenama, od oko 400.000 pripadnika te skupine, u Bačkoj ih živi oko 100.000. Dok su se Bunjevci u Dalmaciji, Primorju, Hercegovini, Bosni, Baranji i Slavoniji integrirali u hrvatsku naciju, i to do te mjere da se i ime Bunjevci u mnogih od njih izgubilo, u bačkih Bunjevaca, osobito u Vojvodini, zbog spleta povijesnih okolnosti, to ime ne samo što se sačuvalo nego se oko njega izgradio snažan kolektivni identitet, kojemu neki čak niječu pripadnost hrvatskomu narodnom korpusu. Zbog toga se, kad se danas upotrijebi naziv Bunjevci, i misli najčešće na bačku skupinu.

1. Ime. O podrijetlu imena Bunjevac postoji nekoliko različitih mišljenja, a najvažnija su sljedeća: a) prema narodnoj predaji, ime je izvedeno od naziva hercegovačke rijeke Bune, što prihvaća i najveći broj autora (M. Lanosović, Đ. Sarić, V. Karadžić, L. Knežević, I. Iványi, F.

Točkice označavaju prostor bivše Jugoslavije i južne Mađarske koji naseljavaju Bunjevci

Vrelo Bune

Bádics, I. Ivanić, Gy. Dudás, Đ. Popović-Munjatović u ranijim radovima, R. Horvat, P. Pekić i dr.); b) neki autori (Đ. Brkić, B. Bellosics, Đ. Popović-Munjatović u kasnijim radovima, M. Evetović i dr.), polazeći od Šafárikova i Jirečkovca mišljenja da je Buna ili Bona samo latinsko ime naselja Blagaja, odnosno Huma (*grč.* bounos: brdo, hum, brežuljak, vrh; *lat.* bonus: dobar, blag), smatraju da su Bunjevci ime dobili po samome mjestu Buni, tj. Blagaju, odnosno po njegovoj široj okolici, koja bi obuhvaćala današnju Hercegovinu; c) nekoliko autora (B. Kosović, Č. Iveković, N. Radojić, S. Georgijević, S. Pavičić, M. Somborac) smatra da je ime izvedeno od naziva specifičnih nastamba bunja, uobičajenih u ličko-primorskim područjima, u kojima su Bunjevci živjeli prije svojega doseljenja u Podunavlje; d) šire je zastupljeno i stajalište da je ime Bunjevac izvedeno od glagola *buniti se* (u narodnoj tradiciji, M. Barbarić, A. Šarčević, I. Ivanić u kasnijim radovima, J. Smodlaka, R. Jeremić), što se najčešće povezuje s protuturskim pobunama u XVII. st., kad se ime Bunjevac prvi put susreće u povijesnim izvorima u Podunavlju, te s pobunama protiv austrijskih časnika i vojnih vlasti u Lici u prvoj polovici XVIII. st., kad naziv Bunjevci postaje čest i u izvorima u Primorju i Lici. Osim navedenih, postoje i

druga, manje prihvaćena mišljenja: da je ime Bunjevac izvedeno od albanskog naziva rijeke Bojane – Buna (M. Šufflay); od glagola *bunjati* u značenju »govoriti nešto nerazumljivo, trabunjati«, tj. moliti se Bogu na drugima nerazumljivome latinskom jeziku (V. Glušac, J. Erdeljanović); od osobnog imena, i to od imena Bunj izvedenoga od Bunislav ili Bonifacius (Đ. Daničić), od imena navodnoga vlašskog stariješine Buna ili Bunja (M. Filipović), od rumunjskog imena Bun, nastalog od Bonus (P. Skok), od odmilice Bunja za papu Bonifacija III. iz VII. stoljeća, kojega su Bunjevci priznavali za kršćanskog poglavara (M. Nedić); od staroslavenskoga glagola *obonjati* u značenju »neugodno mirisati, vonjati«, od čega je nastalo ime Obonjavci, porugljiv naziv za razbojnike i nedisciplinirane vojne plaćenike, koji postoji i u nekim drugim slavenskim jezicima (V. Mažuranić). Većina autora smatra da naziv nije nastao u samoj skupini Bunjevaca, nego izvan nje te da je isprva imao pogrdno značenje (M. Nedić, I. Kukuljević, Đ. Popović-Daničar, V. Mažuranić, V. Glušac, J. Erdeljanović, V. Arđalić, I. Milić).

Još nije posve razjašnjeno kako se to razmjerno rijetko rabljeno ime učvrstilo u bačkoj skupini. Od doseljenja u Podunavlje pa sve do druge polovice XIX. st. sami su se Bunjevci nazivali Dalmatincima (*lat.* Dalmatae), a rjeđe se javljalo i u službenim dokumentima rabljeno ime Iliri ili Iliri rimokatolici. Drugi su ih narodi nazivali Bunjevcima (puk) ili katoličkim Racima (isprva austrijski časnici, zatim mađarski znanstvenici). Tek u doba građanskog društva (od polovice XIX. st.) ime Bunjevac prevladalo je te ušlo u širu uporabu. Čini se da razloge njegova učvršćivanja među bačkom skupinom Bunjevaca valja tražiti u nastanku nacionalnih država te u nacionalnoj mimikriji koju je uvjetovao položaj enklave u okružju većinskih naroda – mađarskoga i srpskoga. Nastanak moderne mađarske nacije u XIX. st. i osobito mađjarizacija nakon Austro-ugarske nagodbe 1867. u malobrojnome nemadžjariziranom građanstvu i svećenstvu bačkih Hrvata, svjesnome sla-

venske posebnosti, ali ne i jasnog osjećaja pripadnosti hrvatskoj naciji, uvjetovali su opredjeljenje za razmjerno neutralno ime Bunjevac, koje je, svakako i s obzirom na zategnute hrvatsko-madžarske odnose, uzrokovalo znatno manje teškoća. U jugoslavenskom razdoblju, u sličnim uvjetima zategnutih hrvatsko-srpskih odnosa i zemljopisne odijeljenosti od glavnine hrvatskog naroda, uporaba regionalnog imena Bunjevac imala je jednaku motivaciju. Sve je to rezultiralo nastankom razmjerno jake regionalne svijesti i zadržavanjem bunjevačkog imena kao jasno prepoznatljive oznake kolektivnog identiteta.

Lit.: L. Knežević, O Bunjevcima, *Letopis Matice Srpske*, 128, Novi Sad, 1881; J. Erdeljanović, *O poreklu Bunjevaca*, Beograd, 1930; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* (rukopis); *Hrvatska enciklopedija*, 3, Zagreb, 1942; J. Smolaka, Bunjevci i njihovo ime, *Naučni zbornik Matice srpske. Serija društvenih nauka*, 1 (1) Novi Sad, 1950; M. Somborac, O porijeklu naziva Bunjevac, *Subotičke novine*, br. 46, Subotica, 1965; V. Mažuranić, *Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik*, 1, pretisak, Zagreb, 1975; *Enciklopedija Jugoslavije*, 2, Zagreb, 1982; D. Pavličević, Seobe Vlaha Krmpočana u XVII. stoljeću, u: *Vojne krajine u jugoslovenskim zemljama u novom veku do Karlovačkog mira 1699.*, Beograd, 1989; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1990; J. Buljović, Pregled mišljenja o poreklu i imenu Bunjevaca, u: *Filološki ogledi*, Subotica, 1996; J. Horvat [S. Bačić], O bunjevačkom imenu, *Dodatak za znanost, kulturu i umjetnost*, Žig, br. 50, Subotica, 1996; L. Heka, *Povijest Hrvata Dalmatina u Segedinu*, Budimpešta, 2004.

S. Bačić

2. Povijest. Do doseljenja u Podunavlje.

Etnička zajednica Bunjevaca dio je veće skupine hrvatskih etničkih zajednica koje su nakon doseljenja Hrvata u VII. st. živjele na području današnje Dalmacije, jugozapadne Bosne, Hercegovine i jugozapadne Crne Gore. Pri doseljenju miješale su se s drugim selilačkim etničkim zajednicama, npr. s Avarima, i sa starim autohtonim etničkim skupinama, napose s romaniziranim ilirskim stanovništvom. Kako su te skupine naselile područje koje se u antičko doba nazivalo Dalmacijom ili Ilirikom, već u srednjem vijeku uz ime Hrvat za to stanovništvo pojavljuju se i zamjenska

imena Dalmatinac i Ilir. Nakon dolaska Hrvata na panonsko-jadranski prostor, dio starijega romaniziranoga ilirskog stanov-

Bunja u dalmatinskom kršu

ništva povlači se u planinske krajeve, gdje kao stočari nastavljaju živjeti u većim zajednicama. I oni će se međutim s vremenom asimilirati s pridošlim hrvatskim stanovništvom pa će i ta skupina utjecati na etnički sastav i razvoj bunjevačke zajednice. To stanovništvo izvori nazivaju starim ili katoličkim Vlasima, odnosno »Vlasima v Hervateh«, i ono se u njima razlikuje od balkanskih pravoslavnih Vlaha, koji se na hrvatskome etničkom prostoru pojavljuju u XV. st., a od XIX. st. postupno se asimiliraju u srpsku naciju.

Skica unutrašnjosti bunje

Prvotni prostor koji je nastanjivala bunjevačka etnička skupina prostirao se uzduž Dinarskoga gorja od izvora rijeke Bune do Jadranskog mora, a u ranome srednjem vijeku proširio se na istok do Crne Gore, na zapad u jugozapadnu Bosnu i na sjever do rijeke Rame. Nakon uspostave priobalnih kneževina u VIII. i IX. sto-

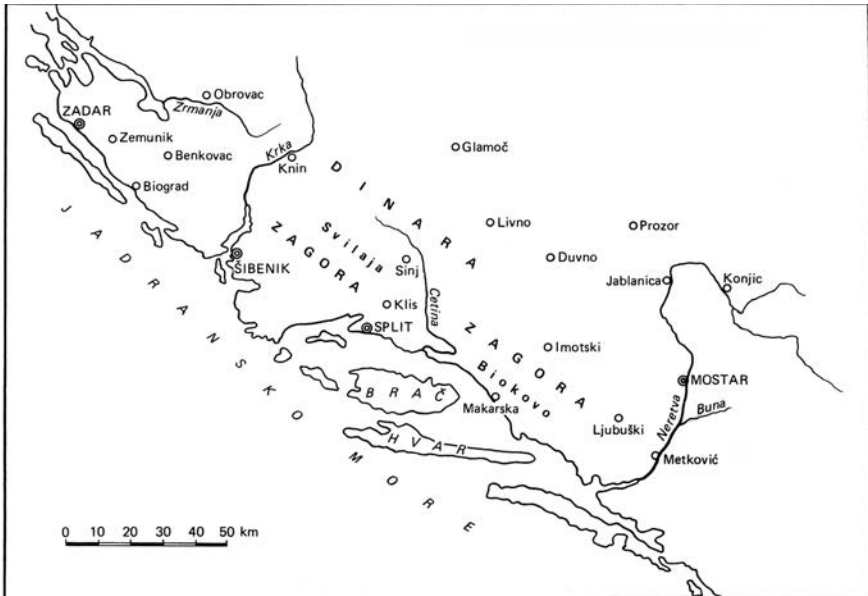
ljeću Bunjevci su obitavali u Zahumlju, Travuniji i Duklji. Iako iz tog vremena ima malo pisanih dokumenata (glavni su povijesni izvori kronika popa Dukljanina i spis *O upravljanju carstvom* bizantskog cara Konstantina Porfirogeneta), najnovija arheološka istraživanja navode na zaključak da su prvotne migracije s prostora oko izvorâ rijekâ Cetine i Zrmanje te s prostora Dinarskoga gorja počele potkraj VIII. st.

Selidbe prema Panonskoj nizini počele su vjerojatno zbog nagla povećanja populacije. Već potkraj IX. i početkom X. st. potvrđena je prisutnost prvotnih hrvatskih selilačkih populacija u istočnoj Slavoniji, Srijemu i južnoj Ugarskoj oko današnjih gradova Đakova, Vinkovaca (Horvati kod Mikanovaca), Pečuha i Bača. Oni su se tu stopili s već otprije pristiglim slavenskim stanovništvom, osobito na prostoru Posavske Hrvatske. U X. st. u okvir Kraljevine Hrvatske ulazio je i teritorij što ga je naseljavala bunjevačka etnička skupina. Konstantin Porfirogenet opisao je taj prostor navodeći imotsku, cetinsku, zрманjsku, livanjsku i druge županije, a upravo je livanjska županija jedna od ishodišnih točaka s koje su u kasnijem razdoblju Bunjevci migrirali u Panoniju. Migracije iz toga planinskog prostora bile su potaknute po-

najprije gospodarskim čimbenicima jer je ekstenzivni uzgoj stoke prisiljavao sve brojnije stanovništvo na odlazak u područja s bogatijim prirodnim resursima. Na pojačano iseljavanje utjecali su međutim i ratni sukobi te vjerska sučeljavanja.

Od kraja X. st. u središte Panonske nizine naseljavaju se ugarska plemena, koja osnivaju vlastitu državu te stupaju u kontakt s hrvatskim stanovništvom. Ta će veza ojačati nakon potpisivanja *Pacta conventa* 1102., tj. nakon uspostave Hrvatsko-Ugarskog Kraljevstva. Istodobno, od kraja XII. st. dio Dukljaninove »Crvene Hrvatske«, tj. sama Duklja, prestaje biti samostalna kneževina te potpada pod utjecaj srpske kneževine Raške, na čijem se čelu tad nalazio Stefan Nemanja.

Od XIII. do XV. st. u novim migracijama znatnu su ulogu imala vjerska previranja potaknuta djelovanjem patarenske sljedbe, čija su se učenja iz dalmatinskih gradskih komuna tijekom XIII. st. proširila i na prostor Bosne. Pod utjecajem pridošlih dalmatinskih patarena razvila se samostalna heterodoksna crkva bosanskih krstijana, koju su bosanski banovi, uz potporu hrvatsko-ugarskih vladara, u početku nastojali iskorijeniti. Prvi pisani izvori o

Prapostojbina bunjevačkih Hrvata

doseljenju veće hrvatske skupine na prostor Bačke vezani su upravo uz križarske pohode ugarsko-hrvatskih vladara u Bosnu. Tako će kalačko-bački nadbiskup Ugrin 1222., nakon povratka s križarskog pohoda, u okolicu Bača nastaniti veću skupinu katoličkih izbjeglica iz Bosne, napose Bošnjaka i Šokaca, no pretpostavlja se da je među njima bilo i bunjevačkih rodova. Veću skupinu Dalmatinaca u okolicu Budima naseljava kralj Bela IV. nakon povratka iz južne Hrvatske, kamo je bio izbjegao pred provalom Tatara 1242./43. Oni su, kao vrsni klesari, trebali pomoći u gradnji novoga kraljevskog sjedišta. Ti su se pridošlice stopili s ondje već otprije zastupljenim hrvatskim etničkim skupinama, a za hrvatsku se populaciju u ugarskom Podunavlju od tog doba često rabi ime Dalmatinci. Istodobno, iz dalmatinskih kulturnih središta u unutrašnjost sve se više širi djelovanje redovničkih zajednica, ponajprije u svrhu suzbijanja krivovjerja među slavenskim stanovništvom Bosne, Slavonije, Srijema i južne Ugarske. Osobito će velik utjecaj pritom imati franjevci, koji će, ujedinjeni u svojoj provinciji Bosna Srebrena, od XV. do početka XVIII. st. odigrati važnu ulogu u novim migracijama hrvatskog stanovništva s juga na sjever.

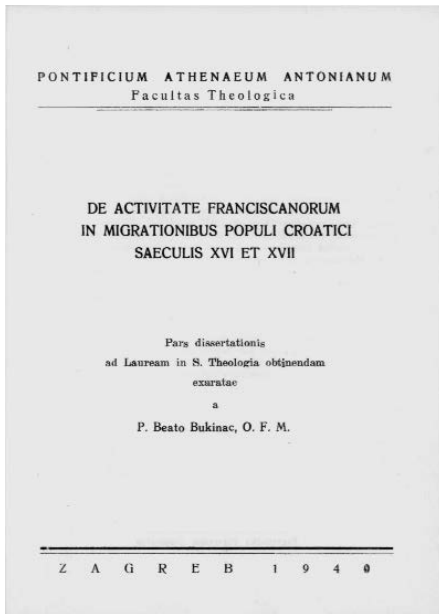
Velike migracije Bunjevaca od XV. do XVII. st. bile su potaknute ponajprije prodorom Osmanlija. Osmanska je vojska naime 1463. zauzela cijelu Kraljevinu Bosnu, koja je postala berglerbeglukom (pašalukom) i kojoj su priključena i novoosvojena pretežito katolička područja: Hercegovina 1482., veći dio podvelebitske Hrvatske 1525., Lika, Krbava i Jajačka banovina s cijelim područjem oko donjega toka Vrbasa 1527./28., Srijem i istočna Slavonija 1529., srednja Slavonija 1536., a od 1537. postupno i dijelovi zapadne Slavonije. Migracije hrvatskih populacija s prostora Dinarskoga gorja, pa i Bunjevaca iz njihove stare postojbine, tekle su u tri vala. Prvi u XV. st. iz područja oko Rame vodi na jug, na najbliži sigurni prostor oko dalmatinskih gradova pod mletačkom upravom, drugi na zapad u Ravne kotare te u Primorje (okolica Senja) i Gorski kotar,

koji su od 1527. pod upravom Habsburške Monarhije, a treći i ujedno najveći val u XVI. st. vodi na sjever, u Slavoniju i južnu Ugarsku, koje su se nalazile pod upravom Osmanskog Carstva. Bunjevački su rodovi ujedno bili nositelji širenja novoštokavske akcentuacije, koja je nastala početkom XV. st. na dinarsko-jadranskom prostoru. O tome da su selidbe tijekom XV. i XVI. st. tekle u više etapa svjedoči i primjer zapadno-bunjevačkih migracija. Nakon pada Klisa 1537. iz Buhova (okolica Širokog Brijega u Hercegovini) selidbe najprije smjeraju prema Velikomu Krmpotskom Selu (Bukovica, okolica Drniša), zatim prema Ravnim kotarima i Zemuniku te na kraju u okolicu Senja. Odatle se međutim nastavlja prema Liču (Gorski kotar) i Lici, a nakon oslobođenja Like od osmanske vojske potkraj XVII. i početkom XVIII. st. dio zapadnih Bunjevaca nastanio se u Slavoniju i južnu Ugarsku.

Nakon što su i južnougarska područja poslije Mohačke bitke 1526. dospjela pod djelomičnu osmansku upravu, dotadašnje stanovništvo tih krajeva u veliku se broju iselilo. Novo naseljavanje hrvatskih populacija iz Bosne i Slavonije u Ugarsku potaknuo je građanski rat između pristaša Ferdinanda Habsburškoga i Ivana Zapolje, u kojem se pojačala feudalna anarhija te je velikašima, jednako kao i osmanskim osvajačima, bilo u interesu da to područje što prije ponovno napuče. U razdoblju osmanskih pustošenja po Slavoniji 1530.-37. velik broj Šokaca seli se u Bačku i Baranju, u kojima je privremeno vladao mir jer je ugarski velikaš Ivan Zapolja sklopio sporazum sa sultanom Sulejmanom II. o vazalskom odnosu Kraljevine Ugarske i Vojvodstva Erdelja s Turskom. Taj je sporazum međutim nakon Zapoljine smrti propao te su Osmanlije 1541. ipak zaposjeli veći dio središnje Ugarske, pa tako i Bačku.

Prvi novi veliki migracijski val Bunjevaca u Podunavlje i Potisje potaknut je u XVI. st. teškim gospodarskim stanjem i međuvjerskim sučeljavanjima u Bosanskom pašaluku. U njegov je sastav tad ulazio i Hercegovački sandžak, na čijem je

širem području bila nastanjena bunjevačka etnička zajednica. Zbog nasilja lokalnih spahija nad katoličkim pukom, franjevci provincije Bosne Srebrene počeli su sredinom XVI. st. organizirati selidbe u južnu Ugarska. Već 1541. bosanski su franjevci podigli samostan u Budimu, koji će u XVI. i XVII. st. postati glavnim kulturnim središtem, a skupa sa samostanima u kalačko-bačkoj, pečuškoj, zagrebačkoj, srijemskoj i temišvarskoj biskupiji i mjesto oko kojega se naseljavaju Bunjevci pridošli iz Hercegovine.

B. Bukinac, *Djelatnost franjevaca u seobama hrvatskoga puka u XVI. i XVII. stoljeću*, Zagreb, 1940.

Tijekom XVI. st. mnogobrojne katoličke župe u Bosanskom pašaluku, zbog migracija uzrokovanih nasiljem i islamizacijom, nestaju. Iz tog vremena potječu i mnogobrojna franjevačka izvješća o većim skupinama Dalmatinaca, tj. Bunjevaca, u južnoj Ugarskoj. Jedno od prvih odnosi se na Temišvarsku biskupiju, u kojoj je 1582. fra Anto Matković otvorio školu za Dalmatince, a slična škola za svećenike Dalmatince postojala je 1647. u Sečenju. Izvješće fra Luke Ibrišimovića iz 1672. navodi da franjevci iz istočnobanatske Lipo-

ve u Bačkoj imaju mnogobrojne i bogate župe, što pokazuje da je središte prvog vala naseljavanja Bunjevaca bila Bačka. Potvrdu o bačko-baranjskom središtu naseljavanja Bunjevaca daje i vizitacija isusovca Bartola Kašića, koji je 1612. pohodio krajeve između Budima i Pečuha i zabilježio kako se na tom području govori »dalmatinski«. Iako neki autori smatraju da Kašić nikad nije posjetio Bačku, nego samo Pečušku biskupiju, iz njegovih se izvješća ipak vidi kako su na području cijele južne Ugarske živjeli Dalmatinci, tj. Bunjevci. I prvo spominjanje imena Bunjevac vezano je za bački prostor – u molbi fra Šimuna Matkovića iz 1622. da mu se dodeli župa Bunjevci u Kalačkoj nadbiskupiji. To pokazuje da su Bunjevci naselili mnoga bačka mjesta, napose oko franjevačkih samostana. Potvrđuje to i izvješće barskog nadbiskupa iz 1633., u kojem se navodi da u župi »Bačka« djeluju franjevci provincije Bosne Srebrene te da narod koji stanuje u više od 400 zaselaka govori »iliriki« (*de lingua illirica*). U izvješću iz 1649. navodi se da je beogradski biskup Marin Ibišimović krizmao u Bačkoj u mjestima Segedin, Martonoš, Bajmok, Jankovac, Santovo, Sombor, Bereg, Kolut, Monoštor, Bač i Bukin. U kronici mađarskoga franjevačkog samostana u Gyöngyösu sačuvane su bilješke iz 1653., 1657., 1660. i 1668. u kojima se navodi kako u Segedinu među katoličkim pukom djeluju franjevci Dalmatinci. U pismu pisanome bosančicom iz 1668. katolici iz Baje, Bajmoka i Sombora ističu kako su dušobrižnici tih gradova pripadali provinciji Bosni Srebrenoj, a dolazili su iz olovskoga franjevačkog samostana. Iako se u povijesnim izvorima nigdje ne navodi podatak o broju bunjevačkih naseljenika prvoga migracijskog vala, nakon analize navedenih izvješća iznesena je pretpostavka da je riječ o nekoliko tisuća doseljenika.

Njima su se potkraj XVII. st. pridružili novi bunjevački rodovi, koji su s juga stare postojbine u Bačku donijeli živu samosvijest o bunjevačkom imenu i o zemlji podrijetla te će se, zahvaljujući njima, do danas sačuvati narodna predaja o precima

koji su u Bačku stigli od »rike Bune«. Nakon poraza Osmanlija pod zidinama Beča 1683. udružena je kršćanska vojska Poljske, Habsburške Monarhije i Venecije počela oslobađati dijelove srednje i jugoistočne Europe od osmanske vlasti, što je na tim područjima potaknulo spontane narodne ustanke, koje su u hrvatskim krajevima predvodili poglavito franjevački redovnici. Pobjede kršćanskih postrojba u Podunavlju i porazi u Bosni rezultirali su međutim novim migracijama, u kojima se islamizirano stanovništvo iz južne Ugarske, Slavonije i Srijema postupno seli u Bosnu, a iz Bosne u oslobođene krajeve dolaze bunjevački i šokački rodovi iz drugoga selidbenog vala.

O drugome selidbenom valu Bunjevaca na južnougarski prostor svjedoče i neki dokumenti u bečkome Ratnom arhivu. Među njima je izvješće bavarskog kneza Maksimilijana Emanuela, kojemu su 9. VII. 1687. došli »neki katolički Raci« i izrazili želju da se iz Turske (tj. iz Bosne, Hercegovine i Dalmacije) presele u Bačku te molbu da im dopusti naseliti Segedin, Suboticu i Baju i popraviti opustjele tvrđavice. Istom su knezu nedugo poslije toga pristupili i bunjevački izaslanici Dujo Marković i Đuro Vidaković, koji su ga također molili da se iz Turske u Bačku preseli 5000 Bunjevaca te da im se dodijeli nekoliko oštećenih tvrđavica i zemlja kako bi se mogli prehraniti, a zauzvrat su spremni pomoći habsburškoj vojsci u borbama s Osmanlijama. U kronici gyöngyöskog samostana sačuvana je pak bilješka da su tijekom 1686. Bunjevci u okolicu Subotice i Segedina pristigli uz pomoć 18 franjevaca provincije Bosne Srebrene, većim dijelom iz Bosne, a manjim iz Dalmacije, ali kako južna Ugarska te godine još nije bila oslobođena od Osmanlija, podatak vjerojatno treba razumjeti kao svjedočanstvo o početku drugog vala velikih migracija iz Bosanskog pašaluka.

Bunjevački i šokački rodovi naselili su se u Slavoniju, Srijem, Baranju i Bačku tek nakon protjerivanja osmanske vojske 1687., što potvrđuju i izvješća Dvorskoga ratnog vijeća iz rujna i listopada iste godi-

ne. To je vijeće naime udovoljilo molbama pridošlih Bunjevaca te je zapovjedilo generalu Caraffi da doseljenicima omogućí nastanjivanje u Segedinu, Subotici, Baji i Somboru, podizanje traženih tvrđavica i općenito slobodan ostanak u Bačkoj između Tise i Dunava, od Baje preko Subotice, Martonoša, Sente, Sombora, Bača i Titela, pri čemu su naseljena i sjevernija područja sve do okolice Budima. Potvrda da su seobe pokrenute 1686. jest i izvješće provincijala Bosne Srebrene Mihajla Radnića, u kojem se navodi da su osmanske vojne postrojbe 1686. i 1687. godine opustošile mnogobrojne franjevačke samostane u Bosni i Hercegovini te su franjevci s dijelom puka bili prisiljeni napustiti to područje i preseliti se u sigurnije jugozapadne krajeve pod zaštitom Venecije, odnosno u prekosavske krajeve oko Požege, Velike, Iloka, Mohača i Budima. U sigurnom prolasku kroz Bosnu tom je bunjevačkom i šokačkom puku pomagala habsburška vojska, koja je pod zapovjedništvom princa Eugena Savojskoga početkom 1687. prodrla u Bosnu sve do Sarajeva. Kako su iste godine oslobođeni Bačka, Baranja i Slavonija, bunjevački rodovi mogli su preko prijelaza na Savi kod Brčkoga, Mihaljevca (u blizini Babine Grede), Županje, Blata, Davora i Broda nesmetano prijeći u Slavoniju. Za nastavak njihova puta važno je bilo oslobođenje Osijeka ujesen iste godine, jer su tek tada preko Drave mogli nastaviti put u Baranju i Bačku. Novopridošli bunjevački rodovi stopit će se s već otprije pristiglom hrvatskom populacijom pa će potkraj XVII. st. mnoga baranjska i bačka naselja, od Pečuha do Segedina, biti napućena razmjernom većinom bunjevačkoga i šokačkog stanovništva. O drugome migracijskom valu povijesna demografija također nema precizne podatke, ali se na temelju pojedinih franjevačkih izvješća zaključuje kako se u Slavoniju i južnu Ugarsku 1683.-99. iselilo oko 100.000 šokačkih i oko 50.000 bunjevačkih Hrvata. Bunjevci pristigli u drugom valu u posljednjim su godinama XVII. st. pridonijeli pob-

jedama habsburške vojske u Srijemu, Bačkoj i Banatu, pri čemu se posebice istaknuo subotički kapetan Luka Sučić, koji je predvodio Bunjevce u bitkama kod Slankamena 1691. i kod Sente 1697. Plemićka porodica Sučić isticala je da potječe iz grada Livna u jugozapadnoj Bosni, što upućuje na šire zemljopisno područje s kojega potječe i cjelokupna zajednica Hrvata-Bunjevaca. Bunjevačke stoljetne migracije na transverzali jug-sjever svoje polazne točke imaju na prostoru Dinarskoga gorja, s kojega su npr. Sučići iz Livna preko Bosne stigli na prijelaze na Savi, a nakon prelaska Drave kod Osijeka iz Baranje su 1687. došli u Suboticu, gdje su, s drugim bunjevačkim rodovima, stupili u redove habsburške vojske.

Pobjede habsburških vojnih postrojba označile su prekretnicu u ratu s Osmanlijama pa je 1699. zaključen mir u Srijemskim Karlovcima, prema čijim je odredbama Osmansko Carstvo izgubilo mnogobrojne posjede u Europi. Habsburgovci pak na novostečenim posjedima, uključujući i područje južne Ugarske, restauriraju stari županijski sustav, pri čemu iz njega izuzimaju pojedina područja, koja ostaju u okviru Vojne granice. Velike migracije bu-

njevačkog stanovništva uglavnom su izvršene potkraj XVII. i početkom XVIII. st. Sporadične migracije bunjevačkih rodova iz Like u Slavoniju i Bačku nisu imale veći utjecaj na demografske promjene u tim područjima. Tako se, primjerice, ime Bunjevac u Slavoniji gotovo nigdje i ne spominje, iako je bunjevačkih rodova bilo u mnogim slavonskim gradovima – ti su se doseljenici naime razmjerno brzo stopili sa šokačkom većinom. U južnu Ugarsku lički su se Bunjevci sporadično doseljavali sve do sredine XVIII. stoljeća.

Lit.: R. Horvat, *Hrvati u Bačkoj (Bunjevci i Šokci)*, Osijek, 1922; M. Mandić, *Djelovanje Franjevaca u Podunavlju i Potisju (1526.-1926.)*, *Subotička Danica ili Bunjevačko-šokački kalendar (sa slikama) za prostu godinu 1926.*, Subotica, b. g.; K. Draganović, *Opći šematizam Katoličke crkve*, Sarajevo, 1939; M. Lorković, *Narod i zemlja Hrvata*, Zagreb, 1939 (pretisak 1996); Ž. Mandić, *Povijesna antroponimija bunjevačkih Hrvata u Mađarskoj*, Budimpešta, 1987; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; S. Pavičić, *Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji*, Vinkovci, 1994; R. Pavličić, *Bunjevci*, Rijeka, 1991; P. Hanák (ur.), *Povijest Mađarske*, Zagreb, 1995; E. Zöllner, T. Schüssel, *Povijest Austrije*, Zagreb, 1995; D. Pavličević, *O pučanstvu Krbave, Like i Gacke s posebnim osvrtom na Bunjevce*, *Zbornik radova Kravavska bitka i njene posljedice*, Zagreb, 1998.

K. Bušić

Senčanska bitka 1697.

Crna Gospa u Franjevačkoj crkvi
u Subotici (XVII. st.)

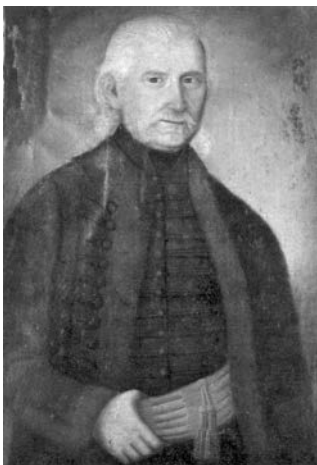
U Podunavlju. Nakon Karlovačkog mira 1699. dio doseljenih bunjevačkih Hrvata i dalje je vodio vojnički život na područjima koja su postala dijelom Potiske vojne granice. Nakon što je formirana 1702., kao vojni šanci u njezin su sastav ušli su i Subotica i Sombor. Drugi dio bunjevačkog stanovništva okrenuo se civilnom životu, i to ponajprije na područjima koja su bila pod upravom Ugarske komore i na kojima je ponovno uspostavljen ugarski županijski sustav, ali djelomice i na vojnograničarskom teritoriju. Bačku je međutim ubrzo zahvatio ustanak F. Rákóczyja (1703.-11.), u kojem su Bunjevci bili na austrijskoj strani. Područja na kojima su živjeli postala su tada bojištem te su pred pustošenjima mnogi izbjegli sve do Srijema, a velik im je udarac bilo i nekoliko epidemija kuge (1709., 1738./39.). Mnoge su bunjevačke porodice u tom razdoblju dobile plemstvo zahvaljujući prijašnjim ratnim zaslugama, ali i sudjelovanju u antiturskim (1683.-99., 1716.-18., 1737.-39.) te europskim ratovima (Poljski nasljedni rat, Austrijski nasljedni rat) na habsburškoj strani. Austrijski su časnici bunjevačko

stanovništvo u tom razdoblju nazivali *katoličkim Racima*, dok se ono samo nazivalo *Dalmatincima*.

Većina bunjevačkog stanovništva u prvim se desetljećima mirnog života u Podunavlju uspješno prilagodila prelasku na civilni način života te je u vrijeme ukidanja Potiske vojne granice tijekom 1740-ih godina prijenos vlasti na civilna tijela uspješno obavljen i u Somboru i Subotici. U Somboru su se k tomu hrvatski i srpski graničari 1749. izborili za status slobodnoga kraljevskoga grada te su tako izbjegli jurisdikciju županijske vlasti. Subotički su se graničari 1743. zadovoljili statusom komorskog trgovišta, no poslije će i Subotica postati slobodnim kraljevskim gradom. Malobrojni graničari katoličke vjeroispovijedi iz obaju gradova koji se nisu mogli prilagoditi mirnodopskim prilikama preselili su se, skupa s dijelom pravoslavnih graničara, u vojnu granicu koja je u međuvremenu pomaknuta bliže stvarnoj granici s Turskom. Subotički graničari otišli su tako u Gospodince u jugoistočnoj Bačkoj, a segedinski »dalmatinski« graničari u obližnja sela Sirig i Desku. Dio katoličkih graničara odselio se pak, skupa s pravoslavnima, daleko na sjeveroistok, na područje današnje Ukrajine.

Od druge polovice XVIII. st. postupno se mijenja demografska slika u cijelome ugarskom Podunavlju. Hrvatima i Srbima, doseljenima u vrijeme protjerivanja Turaka, pridružuje se najprije mađarsko stanovništvo, koje se vraća na područja odakle je bilo izbjeglo pred Turcima. Marija Terezija počinje i veliku kolonizaciju njemačkog stanovništva, a u manjoj mjeri doseljavaju se i pripadnici drugih naroda (Slovaci, Rumunji, Židovi, Rusini tj. Ukrajinci). Suživot s drugim narodima, koji su iza sebe nerijetko imali jaču političku, gospodarsku i kulturnu infrastrukturu, bio je velik izazov za opstojnost Hrvata u ugarskom Podunavlju, tim više što je u to doba oslabljena i glavna društvena institucija koja je među njima održavala svijest o zajedništvu s Hrvatima u drugim zemljama – franjevački red. Franjevačka nazočnost, a osobito učilišta u Budimu, Baji,

Subotici i Baču, bili su naime važan čimbenik u povijesti hrvatskog puka u ugarskom Podunavlju, pri čemu je posebno mjesto imao tzv. budimski kulturni krug, čija je utjecaj, zahvaljujući ponajprije molitvenicima i kalendarima, dopirao sve do Bačke. Oduzimanje župa bosanskim franjevcima u razdoblju 1735.-70. i njihovo podvrgavanje jurisdikciji svjetovnog svećenstva školovanoga u Kalači i drugim mađarskim teološkim središtima imalo je zato velik utjecaj na pojačano odnarođivanje u podunavskim Hrvatima.

Petar Kuntić (rođ. 1743.), čelnik Izabranog građanstva u Subotici početkom XIX. st.

Asimilacija je u feudalnom razdoblju najviše rezultata imala u naseljima u kojima je »dalmatinsko« pučanstvo bilo u manjini, no mađariziran je i najveći dio viših društvenih slojeva: županijsko plemstvo, viši činovnici, crkveni velikodostojnici i intelektualci. Pokazalo se naime da se oni nisu samo najuspješnije prilagodili novim životnim prilikama i najviše uspjeli na društvenoj ljestvici nego su u pravilu i prihvatili jezik i kulturu dominantnog naroda. Najveći dio bunjevačkog stanovništva bavio se međutim poljodjelstvom i živio je razmjerno izolirano od glavnine društvenih procesa te je, zahvaljujući tomu, ostao pošteđen asimilacije. S vremenom se povećavao i isprva malen udio Bunjevaca među urbanim stanovništvom, a ono je jake mađarizaciji bilo izloženo osobito nakon što je pri kraju feudalnog razdoblja

kao jezik službene administracije, umjesto dotadašnjega latinskoga, uveden mađarski. Ta je regulativa postala snažnim uporištem asimilacije hrvatskog stanovništva u građanskom razdoblju koje će uslijediti. Arhivski izvori svjedoče da se puk koji se danas naziva bunjevačkim u tom razdoblju nazivao Dalmatincima, rjeđe Ilirima rimokatolicima (nasuprot Ilirima »nesjedinjenima«, tj. pravoslavnima) ili samo Ilirima (nasuprot »Rascijanima«, tj. Srbima), dok naziv Bunjevac gotovo da nije bio u uporabi. Svoj jezik nazivali jednako kao i Hrvati u Trojednoj Kraljevini te u Bosni i Hercegovini dalmatinskim, ilirskim i »slovenskim«.

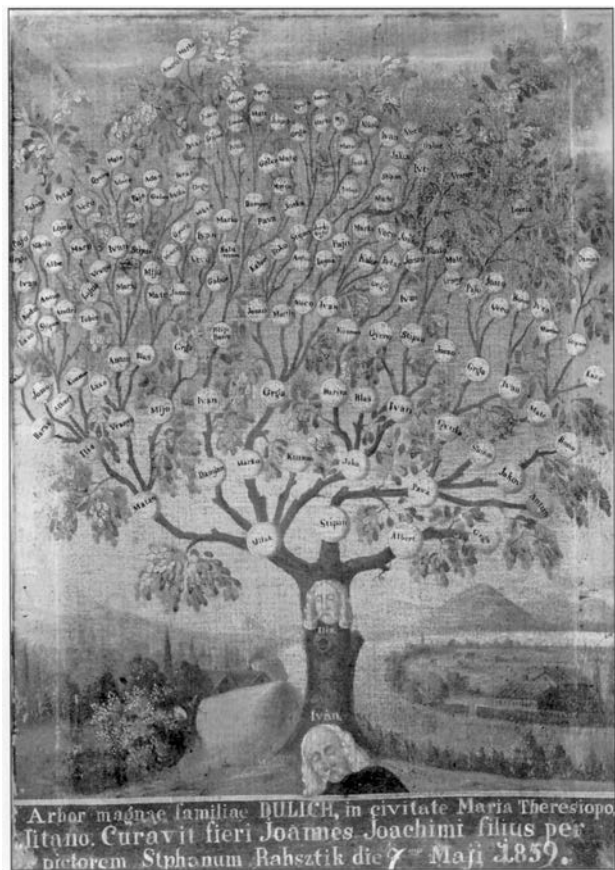
Bunjevačka nošnja početkom XIX. st.

U revoluciji 1848. i 1849. Bunjevci su bili na strani mađarske revolucionarne vlade, nasuprot srpskim postrojbama u južnoj Ugarskoj, koje su se borile na strani austrijske carske vojske. Kako je, nakon gušenja revolucije, prvo desetljeće građanskoga društvenog razvoja u Ugarskoj protjecalo u uvjetima Bachova apsolutizma i suspendiranoga županijskog sustava, i proces mađarizacije bio je donekle usporen. Sukladno tomu, u mnogim bunjevačkim mjestima gradski su zapisnici vođeni na mjesnoj hrvatskoj ikavici, a usporedno s time u javnoj i službenoj uporabi počinje se javljati ime Bunjevac, umjesto dotad uobičajenih imena Dalmatinac ili Ilir. Nakon sloma Bachova apsolutizma, restauracije

ustavnog stanja te Austro-ugarske nagodbe 1867. i Hrvatsko-ugarske nagodbe 1868., manifestacije mađarske nacionalne svijesti naglo su ojačale te su se ugarski Hrvati u drugoj polovici XIX. st. suočili s novim prilikama. Odvojeni od hrvatskih zemalja, u kojima se razvijala moderna hrvatska nacija i oblikovao moderni hrvatski jezični standard, ugarski su Hrvati bili izloženi pojačanom pritisku mađarizacije, pri čemu je otegotnu okolnost predstavljala stalna zategnutost odnosa između Zagreba i Budimpešte. Iako su mađarski zakoni od 1868. jamčili jezična prava nemadžarskim narodima, stvarnost je bila drukčija, što se može vidjeti i u tome što je pripadnika nemadžarskih naroda, koji su još sredinom XIX. st. činili većinu stanovništva Ugarske, pred Prvi svjetski rat u Ugarskoj bilo manje od Mađara. Sukladno tomu, u

općinske je škole, umjesto lokalnoga ikavskoga hrvatskoga govora, do kraja XIX. st. postupno uveden mađarski jezik, koji postao jedinim jezikom cijele administracije. Potkraj XIX. i početkom XX. st. provedeno je i sveopće pomadžarivanja toponima, pa su tako, primjerice, Baračka i Bikić preimenovani u Nagybaracska i Bácsbokod.

Usprkos svemu tomu, među ugarskim Hrvatima počinje se upravo u to doba razvijati narodni preporod, koji njegovi nositelji promiču pod neutralnijim regionalnim bunjevačkim imenom. Kontekst u kojem je narodni preporod pokrenut bio je iznimno složen: inteligencija bunjevačkog podrijetla bila je uglavnom mađarizirana, građanski je sloj među Bunjevcima bio razmjerno malobrojan, a nositelji pokreta bili su izolirani u odnosu na slične pokrete u Monarhiji u koje su se ugledali, pa tako i

Porodično stablo Dulićevih

od iliraca u Hrvatskoj. Pokretač preporoda bio je biskup Ivan Antunović, kalački kanonik, a njegovi glavni sljedbenici bili su subotički pravnik Ambrozije Boza Šarčević, subotički novinar Kalor Milodanović, kačmarski učitelj Mijo Mandić, profesor bajske učiteljske škole Ivan Mihalović te subotički svećenici Pajo Kujundžić i Matija Mamužić. Njihova je djelatnost na planu kulturnog prosvjeđivanja bila golema: Antunović je u Kalači izdavao *Bunjevačke i šokačke novine* (1870.-72.) i *Bunjevačku i šokačku vilu* (1871.-76.), Milodanović je u Subotici pokrenuo listove *Misečna kronika* (1872.-73.) i *Subatički glasnik* (1873.-76.), narodne kalendare u Subotici izdavao je najprije Šarčević (*Bunjevački kalendar* 1868.-69., *Bunjevački i šokački kalendar* 1870.-82.), a poslije i Kujundžić (*Bunjevačko-šokačka Danica* od 1884., poslije preimenovana u *Subotičku Danicu*, koja izlazi sve do Prvoga svjetskog rata), dok je Mandić 1884. pokrenuo list *Neven*, koji je izlazio do 1914. Šarčević je k tomu sastavio i nekoliko dvojezičnih rječnika, a Antunović je 1882. objavio *Razpravu o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih*. Na prosvjetnom je polju najvažnija djelatnost Ivana Mihalovića, koji je u na hrvatskome izdao *Čitaniku za katoličke škole* 1872., a na mađžarskome *Početicu za učenje ilirskog jezika* 1874., pri čemu su obje objavljene u nekoliko izdanja, te Mije Mandića, koji je 1880. za »bunjevačku i šokačku dicu« izdao *Zemljopis, povistnicu i ustavoslovlje te Prirodopis, prirodoslovlje i slovnici*. Osim raširene nabožne književnosti pisane ikavicom, nastaje i svjetovna književnost, istina, i dalje uglavnom iz pera svećenikâ (Nikola Kujundžić, Ante Evetović Miroljub i dr.). Iako su Antunović i njegovi najbliži suradnici odlučili povesti borbu protiv odnarođivanja pod regionalnim bunjevačkim imenom, vlastima je čak i ono bilo neprihvatljivo te do raspada Austro-Ugarske nije odobren rad nijednoj ustanovi koja je u nazivu sadržavala pridjev *bunjevački* (Pučka kasina 1878. u Subotici, Bajska kršćanska čitaonica 1910., Bunjevačka školska zadruga u Subotici 1914. i dr.), jer su vlasti takvim udrugama pripisivale širenje panslavizma.

Bunjevačka preporodna glasila iz XIX. st.

Osim što su se ugarski Hrvati tijekom cijeloga građanskog razdoblja borili protiv mađžarizacije, sve su to vrijeme bili izloženi i utjecaju srpske nacionalne ideologije. Dok su bunjevačka inteligencija, ne osobito brojan mađžarizirani građanski sloj te veleposjednici u veliku broju pristali uz mađžarsku nacionalnu ideju jer su se uz mađžarski jezik vezivale predodžbe kultiviranosti i prosperiteta, dok se hrvatska ikavica smatrala obilježjem kulturno i gospodarski inferiornih društvenih slojeva, utjecaj srpske nacionalne ideje očitovao se na suptilnije načine, koji se često nisu jasno razlikovali od suradnje u narodnom prosvjeđivanju. Osim srpskih političkih i kulturnih krugova iz južne Ugarske, primjerice Ujedinjene omladine srpske, Matice srpske, novosadskoga Srpskoga narodnog kazališta i subotičkoga Srpskoga pjevačkog društva, snažan utjecaj na bačke Bunjevce ostavili su i neki agilni pojedinci: Ilija Garašanin održavao je česte kontakte sa Šarčevićem i Milodanovićem, Đorđe Popović-Daničar sa Šarčevićem je 1868. i 1869. izdavao *Bunjevački kalendar*, subotički tiskar Božidar Vujić izdavao je bunjevačke knjige i bio suurednik *Subatičkoga glasnika*, odvjetnik Dušan Petrović tiskao je, a Mladen Karanović izdavao *Subotičke novine* 1893.-98., Jovan Jovanović Zmaj pomagao je razvoju književnosti među Bunjercima... Treba istaknuti da su među njima bili i znanstvenici i kulturni djelatnici koji su, pod utjecajem Vuka

BUNJEVCI

Karadžića, Bunjevce neprikriveno smatra-
li katoličkim Srbima, poput Ivana Ivanića i
Laze Kneževića.

Bajmočki Bunjevac s djecom potkraj XIX. st.

Iako veze s Hrvatskom nije bilo uvijek lako uspostaviti, one su ipak održavane. Posrijedi su bile ponajprije književno-kulturne veze (ban Ivan Mažuranić, Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima i Matica hrvatska imali su svoje povjerenike u Bačkoj i poslali su tisuće knjiga u mnoga bunjevačka mjesta, a Antunovićeve *Bunjevačke i šokačke novine* imale su veći broj pretplatnika u Hrvatskoj nego među samim ugarskim Hrvatima), no zahvaljujući agilnijim svećenicima, poput Ivana Antunovića, Ante Evetovića Miroljuba, Đure Baloga, Blaža Modrošića i dr., uspostavljeni su i izravni kontakti, primjerice s đakovačkim biskupom Josipom Jurjem Strossmayerom. Iako su izravni kontakti isprva bili ograničeni zbog nepovoljnih odnosa Budimpešte i Zagreba, s jačanjem nacionalne emancipacije u Hrvatskoj potkraj XIX. i početkom XX. st. bačke Bunjevce sve češće pohode hrvatski saborski zastupnici, crkveni velikodostojnici (dr. Antun Bauer, mostarski biskup fra Alojzije Mišić, kanonik Milko Cepelić i dr.) i

kulturni djelatnici (dr. Josip Reberski, dr. Tugomir Alaupović, dr. Đuro Arnold, Rudolf barun Maldini Wildenhainski i dr.), u bunjevačkim publikacijama (*Danica, Neven*) javljaju se suradnici iz Hrvatske, ugarski Bunjevci postaju članovima kulturnih društava iz Hrvatske, hrvatski listovi prate prilike Bunjevaca u Bačkoj (*Obzor, Hrvatska domovina, Vienac, Dom, Hrvat, Narodna obrana* i dr.), a *Hrvatska straža* čak prikuplja potpise za osnivanje Bunjevačke školske zadruge. Utemeljena je usto Pučka gazdačka banka 1892. kao »skoro čisti bunjevački zavod« te Zemljodilska štedionica 1904., koja je 1912. postala podružnicom Hrvatske zemaljske banke iz Osijeka. Iako se u Bačkoj sve češće susreće i hrvatsko ime (u subotičkoj franjevačkoj samostanu ljetopisci jezik Bunjevaca umjesto ilirskim počinju nazivati hrvatskim), u pojačanim kontaktima bunjevačkih prvaka s istaknutim pojedincima iz Hrvatske ocijenjeno je da bi isticanje hrvatske narodnosti uzrokovalo još veće pritiske vlasti te da je posve prikladno da se ugarski Hrvati protiv odnarođivanja i dalje bore pod lokalnim imenom. No nakon što i *Neven* u godinama prije Prvoga svjetskog rata otvorenije počne zastupati hrvatsku orijentaciju kada Bunjevce zove »bunjevačkim Hrvatima« (1908.) ili ističući da su Bunjevci »ogra-

Bunjevačka književnost
prije Prvoga svjetskog rata

nak hrvatskog naroda« (1913.), novosadska *Zastava* sa žaljenjem ističe da Srbi Bunjevce »nisu pridobili za srpstvo«.

Učinci preporodnog pokreta ostali su međutim uvelike ograničeni na dio svećenika koji nije pristao uz vladajuću panmađžarsku ideologiju te na srednje bunjevačke agrarne strukture, koje su živjele na relaciji između grada i sela. Siromašna seoska i salašarska populacija, kao društveni sloj koji je među Bunjercima bio najbrojniji i koji je, zbog razmjerne izoliranosti, dotad nerijetko ostajao izvan domašaja mađžarizacije, ostao je sad zbog istih razloga zaklonjen od zračenja preporodnog rada. Ograničen utjecaj borbe za narodnu samobitnost rezultat je i toga što ugarski Bunjevci nisu imali vlastite političke stranke, već se borba u lokalnim okvirima, prije svega u Subotici, u kojoj je bunjevačko stanovništvo bilo najbrojnije, vodila u stranaka čije su središnjice bile u Budimpešti. Ukratko, Bunjevci, poput drugih hrvatskih etničkih skupina u Ugarskoj, zbog spleta povijesnih okolnosti jedva da su bili uključeni u proces oblikovanja moderne hrvatske nacionalne samosvijesti te njihova percepcija vlastita kolektivnog identiteta često nije prekoračila lokalni jezični i etnički obzor. Povezivanju hrvatskih etničkih skupina s prostora povijesne Ugarske i integraciji ugarskih Bunjevaca u hrvatski narodni korpus nisu međutim pogodovala ni vremena koja su slijedila.

Preporodne aktivnosti, među kojima se najviše isticala borba za jezična prava u školama i Crkvi što su je predvodili Pajo

Kujundžić i Matija Mamužić, prekinuo je naime Prvi svjetski rat. Tijekom rata, u kojem je, osobito na istočnim bojišnicama, stradalo nekoliko tisuća ugarskih Bunjevaca i koji je u Ugarskoj doživljavan pretežito kao mađžarsko-srpski sukob, i svakodnevna komunikacija među Bunjercima na vlastitu jeziku sumnjičena je kao potpora srpskoj politici i panslavizmu. U duhu toga, provladine *Naše novine* 1917. i 1918. osuđuju izraz »bunjevački Hrvat« kao »trabunjanje« ističući kako »u Ugarskoj nema Hrvata, jer se oni svi smatraju dobrim Mađžarima«.

Kad se na kraju rata Austro-Ugarska raspala, većina je bačkih Bunjevaca težila pripajanju krajeva u kojima su živjeli budućoj južnoslavenskoj državi. Obećanja koja je nova mađžarska vlada Mihály Károlyija na kraju rata dala nemadžžarskim narodima i koja je prihvatio samo dio ugarskih Bunjevaca stigla su prekasno. Demarkacijsku crtu, koju je odredio zapovjednik tog dijela bojišta francuski general Franchet d'Esperey, bez borbe je u prosincu zaposjela srpska vojska, a po južnougarskim mjestima osnivanja su samoproglašena mađžarska i srpska narodna vijeća (odbori). Ondje gdje su živjeli i Bunjevci vijeća su bila mješovita – bunjevačko-srpska. Subotički su Bunjevci raspad Austro-Ugarske simbolički obilježili isticanjem hrvatske zastave na gradskoj kući u studenome 1918. Tijekom mirovnih pregovora

Subotičani omladinci koji su 10. XI. 1918. pronijeli hrvatsku zastavu gradom

u Trianonu granica između dviju država na pojedinim je dijelovima povučena južnije od demarkacijske crte do koje je došla srpska vojska te je tako 1920. odlučeno šira okolica Baja (tzv. Bajski trokut) ostane u sastavu Mađarske. Razlozi za to nisu bili samo nedovoljna brojnost bunjevačkih Hrvata nego i nezainteresiranost srpske politike da dodatne skupine slavenskih katolika budu uključene u novostvorenu Kraljevinu SHS. Nakon Trianonskog mira društveni razvitak ugarskih Bunjevaca zato protječe različito, u dvjema državama.

Bunjevci ispred salaša 1920-ih godina

Prvotni entuzijazam bačkih Bunjevaca u južnoslavenskoj državi postupno je nestajao. Tijek događaja pokazao je da beogradske vlasti nacionalnom razvitku Bunjevaca nisu bile znatno naklonjenije od prijeratnih mađarskih. Nepovjerenje novih vlasti prema Bunjevcima imalo je ponajprije vjerske i nacionalne, ali i gospodarske razloge, pri čemu su, kad je riječ o gospodarskim razlozima, u jednakom položaju bili i bački Srbi. Lokalno hrvatsko stanovništvo postupno je isključivano iz državnih tijela, a na njihovo mjesto vlasti su dovodile kadrove iz južnijih krajeva. Među lokalnim hrvatskim stanovništvom podupirane su osobe lojalne režimu, nerijetko one koje su svoju lojalnost već dokazale i prema ugarskim vlastima, primjerice, Marko Jurić, Andrija Pletikosić, Joso Šokčić, Staniša Neorčić i dr. Provodi se srbizacija toponima (mađarski Nemesmilitics, umjesto u hrvatski Lemeš, preimеноvan u Svetožar Miletić, mađarski Mérges

preveden je na srpski kao Ljutovo, umjesto uzimanja postojećeg naziva Mirgeš i dr.), a vladajući režim podupire osnivanje vlastima lojalnih udruga (Zemljodilska kasina, Bunjevačka omladinska zajednica, Bunjevačka prosvetna matica...) i političke stranke (Zemljodilska stranka), protežira pojedince u prorežimskim strankama, pokreće časopise (*Književni sever*), novine (*Narod, Borba, Bačvanin, Bunjevačke novine* /1924.-27. i 1940.-41./, *Subotičke novine* /1927./) i kalendare (*Zemljodilski kalendar, Bunjevački kalendar* i dr.), uz pomoć kojih se nastojala spriječiti integraciju bačkih Bunjevaca u hrvatsko narodno tijelo. Takve su aktivnosti međutim bile kratka daha, često su smjenjivale jedna drugu, a kako nisu imale potporu u puku, općenito su postizale slabe rezultate. Jednako kao prije mađarske, i srpske su vlasti priječile prohrvatski angažman državnih djelatnika pa su malobrojni koji su uspjeli doći do državne službe i usto bili angažirani na narodnoj stvari bili premješteni u druga mjesta (I. Malagurski – Tanar) ili su, zbog prijetnja otpuštanjem, svoj nacionalni angažman prekidali.

Rezultati aktivnosti iza kojih je stajao režim postigli su slabe rezultate i zbog toga što je među bunjevačkim pukom, a osobito među njegovim kulturnim, vjerskim i političkim liderima, hrvatska svijest usprkos svemu snažno ojačala. Na taj proces ključno su utjecala dva čimbenika: nacionalno-integracijska djelatnost Katoličke crkve te nekoliko desetaka agilnih kulturnih djelatnika koji su se, nakon stvaranja južnoslavenske države, iz Hrvatske doselili u sjevernu Bačku (Mihovil Katanec, Ladislav Vlašić, Dragan Mrljak, Vinko Žganec, Matej Jankač, Miroslav Mažgon, Mato Škrabalo i dr.). Pokazatelj jačanja hrvatske svijesti bilo je osnivanje mnogobrojnih hrvatskih institucija (u Subotici Dobrotvorna zajednica Bunjevaca, Bunjevačko momačko kolo, Hrvatsko akademsko društvo *Antunović*, Hrvatsko prosvjetno društvo *Neven*, Hrvatsko pjevačko društvo *Neven*, Matica subotička, Hrvatska kulturna zajednica; u Somboru *Bunjevačko kolo* i Hrvatsko kulturno društvo

Središnja proslava 250. godina doseljenja Bunjevaca 1936. u Subotici

Miroljub; u Čonoplji Bunjevačka kasina), izdavanje novina (*Subotičke novine* /1921.-23.; 1929.-1941./, *Hrvatske novine*, *Bunjevačko žackalo*, *Subotički športski list*, u Somboru *Danica*), časopisa (*Klasje naših ravni*), djelovanje političkih stranaka i različitih organizacija (Bunjevačko-šokačka stranka, podružnice Hrvatske seljačke stranke, Hrvatske seljačke sloge, križarske organizacije i drugih društava te hrvatski domovi osnovani su u Subotici, Somboru, Đurđinu, Tavankutu, Žedniku i drugdje). Neobično važnu ulogu u tom procesu imali su i istaknuti svećenici, poput Lajče Budanovića, Blaška Rajića, Ivana Beneša, Alekse Kokića i dr. Bilo je to doba iznimno dobre povezanosti bačkih Hrvata s Hrvatskom, prije svega na kulturnom planu. Iako se većina Bunjevaca i dalje bavila poljodjelstvom, upravo u tom razdoblju postupno nastaje i urbani bunjevački srednji sloj, uglavnom hrvatski orijentiran.

No zbog političkoga i kulturnog raslojavanja bunjevačkog stanovništva u međuratnom razdoblju manji dio bunjevačke, uglavnom lijeve inteligencije zauzimao se za očuvanje bunjevačke samosvojnosti osnivajući udruge (npr. Bunjevačko omladinsko društvo i Jugoslavensko nacionalno društvo *Ivan Antunović* u Subotici te *Bunjevačko kolo* u Somboru), izdajući svoj časopis (*Bunjevačko kolo*), kalendare (*Pravi bunjevački kalendar*, *Biskupa Ivana Antunovića kalendar*), razvijajući svoju

političku i kulturnu aktivnost na temeljima neunitarno shvaćenog jugoslavenstva. U krugu tih aktivista najistaknutiji je bio Mijo Mandić, koji mu se priklonio potkraj 1920-ih, a zapaženiji su protagonisti bili i Marko Peić Tukuljac, Balint Vujkov, Barnaba Mandić i dr. Ni njihovo djelovanje nije naišlo na plodno tlo među pukom.

Nakon stvaranja Banovine Hrvatske 1939. u granicama koje nisu smatrane definitivnima i zbog očekivanja federalnog preustroja Kraljevine Jugoslavije zaoštreno je i hrvatsko pitanje u Bačkoj. Afirmira se tridesetih godina nastala ideja Bačke Hrvatske kojim su se označavali sjeverni i sjeverno-istočni dijelovi Bačke naseljeni većinskim hrvatskim stanovništvom. Hrvatska je svijest bačkih Bunjevaca bila u stalnu uzletu i u to je doba dosegla svoj povijesni vrhunac, no vlasti u borbi protiv hrvatskog pokreta u Bačkoj više nisu prezele ni od prijetnja ili uporabe fizičke pri-

Lajčo Budanović služi sv. misu na kongresu katoličkih muževa u Somboru 6. VIII. 1939.

sile. U Subotici je tako 1939. otkazan hrvatski kulturni sabor nakon što je lokalni Srpski klub prijetio da će u slučaju njegova održavanja posegnuti za oružjem, a najistaknutiji hrvatski aktivist mlađe generacije svećenik Aleksa Kokić pod nerazjašnjenim je okolnostima izgubio život na početku služenja vojnog roka na Cetinju 1940. Hrvatstvo bačkih Bunjevaca simbolički je međutim i dalje predstavljao NK *Bačka* iz Subotice, koji je 1939. promijenio ime u Hrvatski športski klub *Bačka*, pristupio Hrvatskomu športskom savezu te nastupao najprije u hrvatsko-slovenskoj, a poslije u hrvatskoj ligi.

Drugi svjetski rat i povratak Bačke u sastav Mađarske ponovno je nakratko administrativno povezo Bunjevce razdvojene trianonskom granicom. U međuratnoj Mađarskoj Bunjevci su, poput drugih manjina, bili izloženi jakom asimilacijskom pritisku, pri čemu se hrvatske etničke skupine i dalje u pravilu nisu mogle službeno služiti nacionalnim, već samo regionalnim imenima. Njihove ustanove bile su malobrojne (Bajska kršćanska čitaonica, Bunjevački i šokački odbor u Budimpešti), a nakladništvo je bilo koncentrirano u Budimpešti i nalazilo se pod stalnom prismotrom cenzure (*Bunjevačke i šokačke novine* 1924., kalendar *Danica* 1924.-44.). U nacionalnom radu isticali su se odvjetnik Mišo Jelić, svećenik Ivan Petreš te pisac kazališnih komada Antun Karagić sa svojim Društvom bunjevačkih kazališnih dobrovoljaca iz Gare. Od travnja 1941. Horthyjeva državna politika proširila se i na Bunjevce iz jugoslavenskog dijela Bačke. Bunjevački duhovni vođe Lajčo Budanović i Blaško Rajić bili su internirani izvan Subotice, a dio mlađe inteligencije (Petar Pekić, Marko Čović, Blaško Ivić, Jakov Kopilović i dr.) preselio se u Hrvatsku te se ondje organizirao u Društvo bačkih Hrvata i obnovio i časopis *Klasje naših ravni*. Pojedinci koji su bili skloni dotadašnjem beogradskom režimu (Martin Matić, Albe Kuntić i dr.) izbjegli su pak u Srbiju. Iako bunjevačke i hrvatske udruge, za razliku od većine srpskih, tijekom rata nisu bile zabranjene, njihova je djelatnost

zbog ratnih prilika uglavnom zamrla. Ipak, tijekom rata Marko Peić u Subotici je objavio knjigu, Grga Vuković u Somboru je izdavao *Naše novine* i *Naš kalendar*, a tiskana je i nabožna literatura na hrvatskome. O tome da ni mađarskim crkvenim krugovima ni državnim vlastima nije odgovarala integracija Bunjevaca u hrvatski narod svjedoče knjige franjevca Bernardina Unyija. Bunjevci su bili sudionici antifašističkog pokreta u Bačkoj, koji je imao mješoviti nacionalno-ideološki karakter.

Diletantsko društvo u Čavolju 1941. god.

Ponovno razgraničenje duž trianonske granice, komunistički režim i federalni preustroj Jugoslavije odredili su nov kontekst u kojem se razvijala povijest bačkih Bunjevaca nakon Drugoga svjetskog rata. U Jugoslaviji su područja na kojima su živjeli bački Bunjevci postala dio autonomne pokrajine Vojvodine, a preko nje i Srbije, iako je bilo pokušaja da se dijelovi sjeverne i sjeveroistočne Bačke u kojima je živjelo hrvatsko stanovništvo priključe Hrvatskoj. Crkva je u novim prilikama postala proganjanom institucijom i njezin se utjecaj na nacionalni razvitak osjetno smanjio, a 27 istaknutih katoličkih aktivista iz Subotice (Ivan Kujundžić, Vojislav Pešut, Alojzije Poljaković, Mara Čović i dr.) u političkim su procesima 1948. osuđeni na višegodišnje zatvorske kazne. Zbog uvođenje sovjetskog modela gospodarskog razvika (agrarna reforma, kolonizacija, tzv. obvezni otkup) selo prolazi kroz velike promjene, a dio stanovništva seli se u grad. U uvjetima proklamirane nacionalne ravnopravnosti i partijskog odustajanja od velikosrpskog koncepta osporavanja hrvatstva Bunjevaca prve godine nakon ra-

Praizvedba opere J. Andrića *Dužijanica*

ta obilježene su pozitivnim trendovima: nastavlja se rad hrvatskih institucija (Subotička matica, Bunjevačko momačko kolo, Pučka kasina), u Subotici i okolnim bunjevačkim selima organizira se školska nastava na hrvatskome, pokreću se novine *Hrvatska riječ*, časopis *Rukovet* i Hrvatsko narodno kazalište, pri čemu su vodeću ulogu imali uglavnom pojedinci iz predratne lijevo i projugoslavenski orijentirane bunjevačke mladeži (Balint Vujkov, Matija Poljaković, Antun Vojnić Purčar, Marko Peić, Blaško Vojnić Hajduk i dr.) te nekadašnji simpatizeri i članovi partizanskog pokreta (Geza Tikvicki i dr.). Međutim, veze bačkih Bunjevaca s Hrvatskom postupno slabe, a potkraj pedesetih godina, u sklopu afirmiranja ideje socijalističkog jugoslavenstva koje je pratilo ukidanje manjinskih institucija jugoslavenskih naroda izvan matičnih republika, zatiru se i dotadašnja postignuća bačkih Hrvata – Hrvatsko narodno kazalište u Subotici postaje Narodnim pozorištem, *Hrvatska riječ* postaje *Subotičkim novinama*, hrvatskim kulturno-prosvjetnim društvima *Matija Gubec* iz Tavankuta te *Vladimir Nazor* iz Sombora ukida se hrvatski predznak i naziv se ekavizira, a časopis *Rukovet* gubi hrvatske atribute. Nastaje desetogodišnje zaštie u javnom životu hrvatske zajednice u Bačkoj, u kojem iznimku čini samo djelovanje nekolicine pisaca (Matija Poljaković, Balint Vujkov, Ante Sekulić, Jakov Kopilović, Lazar Merković i dr.) te KPD-a *Vladimir Nazor* iz Sombora i KUD-a *Matija Gubec* iz Tavankuta, koji su i dalje dje-

lovali u hrvatskom duhu. Oaza hrvatstva u tom je razdoblju bila i Katolička crkva, ali je i ona bila izložena stalnim pritiscima režima. Gospodarske su socijalne promjene u nekoliko desetljeća rezultirale urbanizacijom bunjevačkog stanovništva, nastankom srednjeg sloja i radništva, a u manjoj mjeri Bunjevci participiraju i u vodećim političkim i gospodarskim strukturama. To je zajedno s širokom dostupnošću obrazovanja i uopće socijalnim karakterom države rezultiralo snažnim modernizacijskim procesima za socijalističkoga razdoblja u bačkih Bunjevaca. Znatno je izmijenjena etnička struktura sjeverne Bačke zbog poslijeratne kolonizacije i protjerivanja njemačkog stanovništva, ali i zbog studentskih migracija iz Crne Gore, Bosne i Hercegovine i Srbije, koje su utjecale na povećanje udjela Srba u stanovništvu Subotice i Sombore, te gospodarskih i studentskih migracija mađarskog stanovništva iz bačkih i banatskih mjesta, koje su utjecale na to da Subotica s vremenom postane središtem vojvođanskih Mađara.

Ozračje političke i ekonomske liberalizacije potkraj 1960-ih osjetilo se i među bunjevačkim Hrvatima te se ponovno pokreće dužijanica – javno obilježavanje žetvenih svečanosti (u Subotici od 1968.), u Subotici se 1970. osniva HKUD *Bunjevačko kolo*, tavankutski KUD *Matija Gubec* u svojem radu snažnije razvija kulturna stvaralaštva bunjevačkih Hrvata te radi na njihovoj integraciji u kulturni život Hrvatske, poprse Ambrozija Šarčevića, rad Ivana Meštrovića, postavlja se 1971., časopis *Rukovet* tijekom 1970. i 1971. ponovno poprima hrvatska obilježja, a u raz-

KUD Matija Gubec iz Tavankuta na I. međunarodnoj smotri folkloru u Zagrebu 1966.

Dužijanca 1968. u Subotici

doblju 1968.-72 mnogobrojni hrvatski pisci (Jakov Kopilović, Pavao Bačić, Ivan Kujundžić, Petko Vojnić Purčar, Ante Sekulić, Balint Vujkov, Ive Prčić, Matija Poljaković, Ivan Pančić, Vojislav Sekelj i dr.) učestalo objavljuju knjige, pri čemu nastaju i kapitalna izdanja, poput antologija Geze Kikića. Ponovno se pokreće kalendar *Subotička Danica* 1971., a u sklopu intenzivirane suradnje s kulturnim institucijama iz Hrvatske, osobito s Maticom hrvatskom, inicirano je i osnivanje ogranka Matice hrvatske u Subotici. Zaustavljanje liberalnih reformi 1971. rezultirao je, među ostalim, i slomom »hrvatskog proljeća«. U godinama koje će doći nekoliko je desetaka najagilnijih kulturnih djelatnika izgubilo namještenje i preselilo se u Hrvatsku, neki su nakon montiranih procesa utamničeni (Bela Gabrić i Ante Sekulić), a *Subotička Danica* za 1972. zabranjena je. Nakon svojevrzne dekapitacije bačkih Hrvata te konfederalizacije zemlje i formiranja republičkih partijskih struktura, Katolička crkva ponovno je postala oazom očuvanja hrvatske svijesti. U okviru Crkve održava se sjećanje na narodne preporoditelje iz austrougarskog razdoblja i iz vremena Kraljevine Jugoslavije, a postupno

se obnavlja i nakladništvo: od 1978. izlaze novine *Bačko klasje*, a od 1984. ponovno i kalendar *Subotička Danica*. Međutim, asimilacija je u tom razdoblju nastavljena i postupno pridobiva oblik srbizacije, koja je najvidljivija u jeziku. Većina urbanih Bunjevaca koristi se samo srpskim jezikom jer je društveni prestiž hrvatske govorne ikavice sve niži, a u školama se ne poučava hrvatski književni jezik. No zemlja postupno ulazi u gospodarsku i političku krizu, a u srbijanskom partijskom vodstvu potkraj 1980-ih prevladala je hegemonistička opcija.

S uvođenjem višestranačja u sklopu očekivane demokratske preobrazbe u Subotici je osnovan Demokratski savez Hrvata u Vojvodini, koji utemeljuje podružnice i u većini bunjevačkih mjesta te izdaje stranačko glasilo *Glas ravnice*. Usporedno s tim, vlasti reafirmiraju međuratnu politiku podvajanja Bunjevaca na Hrvate i nehrvate podupirući prorežimske bunjevačke udruge, stranku i nakladništvo, što je, u kontekstu srpsko-hrvatskog rata 1991.-95., režima Slobodana Miloševića 1988.-2000., opće pauperizacije i de-setljećima duge razdvojenosti od matice,

rezultiralo odnarođivanjem znatnijeg dijela bunjevačkog puka. Nakon raspada federativne Jugoslavije bunjevački su Hrvati postali klasičnom nacionalnom manjinom, a nakon završetka rata našli su se u položaju sličnome onomu u kojem su bili Bunjevci koji su nakon povlačenja trianonske granice ostali u Mađarskoj. Mnogi bunjevački Hrvati, iz straha za fizičku i gospodarsku egzistenciju, pri određivanju svoje nacionalne pripadnosti izjašnjavaju se kao Bunjevci ili Jugoslaveni, što vlasti potiču jednako kao što su prije činile i mađarske. Uprkos tomu, tijekom 1990-ih hrvatski jezik postaje službenim jezikom u subotičkoj općini, a tendencija jačanja javnog života hrvatske zajednice u Bačkoj sve je jača. U Subotici su pokrenuti dvotjednik *Žig* i katolički mjesečnik *Zvonik*, izlazi časopis za kulturu *Klasje naših ravni*, u okviru Katoličkog instituta *Ivan Antunović* objavljuje se nabožna literatura, mnogobrojni pisci stvaraju i objavljuju na hrvatskome književnom jeziku i na lokalnoj ikavici, udrugama se vraćaju hrvatski predznaci (Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo *Matija Gubec* u Tavan kutu, Hrvatski kulturni centar *Bunjevačko kolo* u Subotici, Hrvatsko kulturno-umjetničko društvo *Vladimir Nazor* u Somboru), a nastaje i više novih hrvatskih ustanova i društava.

Tijekom kratkotrajne prozapadne vlade Zorana Đinđića 2000.-03. prestala je otvo-

Suvremeno novinstvo bačkih Hrvata

rena državna potpora dijeljenju bačkih Bunjevaca te je hrvatska manjinska zajednica u Vojvodini, zahvaljujući afirmativnu odnosu vlasti prema njoj, etablirana: formalno je priznato njezino postojanje, pokrenut je tjednik *Hrvatska riječ*, hrvatski je kao službeni jezik uveden u pokrajinska tijela, otvaraju se školski razredi u kojima se cjelokupna nastava održava na hrvatskom jeziku, a u škole se uvodi se i mogućnost fakultativnog pohađanja nastave iz hrvatskog jezika itd. Nova srbijanska vlada, usprkos potpisanom Sporazumu o zaštiti manjina 2004. između Hrvatske te Srbije i Crne Gore, nastavila je međutim podupirati podvajanje bunjevačkih Hrvata tretirajući Bunjevce nehrvate kao posebnu nacionalnu manjinu, aktivno radeći na stvaranju »bunjevačkog« jezika od dijalektalnog bu-

Suvremeni hrvatski katolički tisak u Bačkoj

njevačkog govora i njegovom uvođenju u škole. Ponovno se aktualiziraju i teze o Bunjevcima kao katoličkim Srbima (u Somboru), čak i u znanstvenim krugovima (Srpski biografski rječnik). U određivanju položaja bunjevačkih Hrvata u Bačkoj u najnovije doba važan je čimbenik i svojevrstan »odljev mozgova«: od nekoliko desetaka mladih koji svake godine odlaze na studij u Hrvatsku rijetko se tko, zbog teške političke i gospodarske situacije, vraća u zavičaj.

Iako je uloga Katoličke crkve među bačkim Bunjevcima u artikuliranju hrvatske svijesti smanjena nakon uspostavljanja demokracije, ona je ostala važan kohezijski čimbenik. U budućnosti bi međutim na daljnje smanjenje njezine uloge u očuvanju hrvatstva među bačkim Bunjevcima mogla utjecati upravo njezina univerzalistička narav, na što upućuje sve češće korištenje srpskim jezikom u bogoslužju u Zrenjaninskoj biskupiji te Beogradskoj nadbiskupiji, ali i razvijanje teološkog sustava naobrazbe u Vojvodini, koje će nužno oslabiti jezičnu vezu s Hrvatskom. Zato nije nerealno očekivati da će posebnost bunjevačkih Hrvata u odnosu na Srbe s vremenom očitovati samo vjerom.

Općinska zgrada u Tukulji
u drugoj polovici XX. st.

Kad je riječ o Bunjevcima u Mađarskoj, asimilacija je nastavljena i nakon Drugoga svjetskog rata. Dodatno ju je ubrzao rigidniji oblik sovjetskoga gospodarskog modela nagle industrijalizacije, koja je uzrokovala nestajanje sitnoga seljačkog posjeda i migraciju mnogih Bunjevaca i Bačke u industrijska središta u unutrašnjosti. Na političkom su planu asimilaciji pridonijeli i politički progoni nakon sukoba Tita i Staljina 1948., uključujući i prisilna raseljavanja u druge dijelove Mađarske, tijekom kojih su mnogi bunjevački Hrvati iz Bajskog trokuta sumnjičeni za titoizam. Manjinska se prava djelomice ipak ostvaruju u južnoslavenskim udrugama (Demokratski savez Južnih Slavena), nakladništvu (*Naše novine*, *Narodne novine*, *Naš kalendar*, *Narodni kalendar*, *Etnografija južnih Slavena u Mađarskoj*) i školama, zahvaljujući kojima se, usprkos jezičnom unitarizmu, i među bačkim Bunjevcima stvara sloj intelektualaca (M. Karagić, R. Vidaković, Mišo Mandić, A. Kričković i dr.). S demokratskim promjenama u Mađarskoj potkraj 1980-ih te nakon raspada Jugoslavije u Mađarskoj nastaju i samostalne hrvatske organizacije (Savez Hrvata u Mađarskoj, Hrvatska državna samouprava, mjesne hrvatske samouprave po bačvanskim selima te u Budimpešti i okolici), udruge (Bajska bunjevačka čitaonica, Divan-klub u Aljmašu i dr.), nakladništvo (tjednik *Hrvatski glasnik*, godišnjak *Hrvatski kalendar*, časopisi *Etnografija Hrvata u Mađarskoj*, *Riječ*, *Pogledi* itd.) i škole (Hrvatska osnovna škola i gimnazija u Budimpešti, u bačvanskim selima manji

GLAVENI GORNJE RAČKE:
HRVATSKA BRACO I SESTRE!
DRUGOVI I DRUGARICE!
OMLADINO NAŠA!

U svim našim mjestima Bjeljskog trukata osnovan su — i već funkcioniraju — mjesni odbori AFS-a. Mi Slavani u Bjeljskom trukatu najposniju modernu bitu na to, što imamo svakomu masovnu, brojevačku, antifašističku organizaciju!

Naš front i naše organizacije sigurno su zadržali u lošim našoj protiv mađarskog lošena, koji nas je bio nacionalno povući unatrag.

[illegible]

Ali mi se još vrlo mnogo moramo boriti protiv te reakcije i fašizma, jer će ti najveći neprijatelji našeg naroda, pod krinkom ove ili one stranke, svom silom nastojati, da nas, kako sada, tako i ubuduće, stalno sprečavaju, i da nas napokon savim onemoguće. To je njihov cilj, jer smo mi njima najveći trn u oku, baš zato. Isto smo. Stvarni

BRACO I SESTRE!

Das 2. februara priredili čemo u Bečkom Almaju (Bečelmaju) u Domu KP

VELIKI NARODNI ZBOR

ANTIFAŠISTIČKOG FRONTA SLAVENA U MADJARSKOJ

Na taj Zbor prisustvovali su delegati iz svih naših mjesta Bajskog okruga. Odbor za Veliki Narodni Zbor AFS-a u Bajskom okrugu uputio je pozive i na ostala naša mjesta, da Bajskog okruga, gdje postoje organizacije AFS-a, i prvo na njihove članove, da li mogu prisustvovati, jer Veliki Narodni Zbor AFS-a u Rednom Albanu.

Na tom Zboru energično će se tražiti sva naša nacionalna i kulturna prava i potpuna ravnopravnost, koju mi dosada nismo. Nismo naše škole (ni osnovne), nismo naše novine, nismo u tom pogledu jednaki riječju - sila.

OMLADINO BAJSKOG TROKUTA!

Pozdravi i Ti Tvoje delegate na ovaj Prvi Veliki Zbor AFS-a, koji će Te istinski zastupati. Ti si, Omladino, jedina naša najveća nada i naša budućnost! Zato odložiti i Ti u što većem broju na tvoj Veliki Zbor AFS-a!

SLAVENI BAJSKOG TROKUTAN

Stupajte svi, i staro i mlado, u naše antifašističke organizacije AFS-a!
To je naš jedini put u borbu za naše svete nacionalna i kulturna prava i potpunu
samosvijest naših Slovena u Rajskom trokotu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

ANTUN NARAGIĆ v. r.
komandir, komandir, sekretar APB

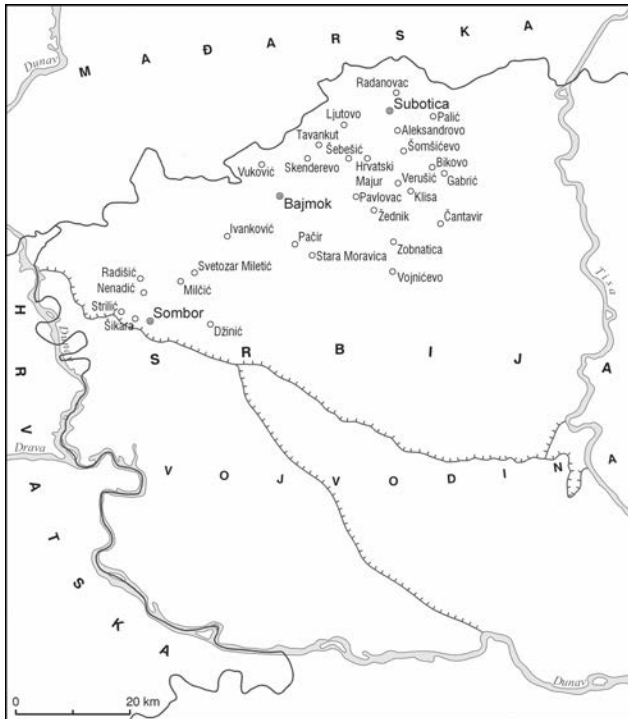
broj djece u osnovnim školama uči hrvatski jezik). Tim se koracima, u uvjetima podmakle asimilacije, ipak nastoji očuvati hrvatska narodna svijest. Hrvatska i Mađarska sklopile su 1995. Sporazum o međusobnoj zaštiti manjina, a u Mađarskoj se pripadnost Bunjevaca hrvatskom narodu danas ne dovodi u pitanje. Odnos Katoličke crkve u Mađarskoj prema hrvatskom puku tradicionalno je drukčiji nego u Vojvodini te je među neasimiliranim bunjevačkim Hrvatima u Mađarskoj evidentna slaba religioznost.

Lit.: I. Ivanić, *O Bunjevcima*, Subotica, 1894; P. Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, Zagreb, 1930; V. Stajić, Mađarizacija i demađarizacija Bunjevaca, *Letopis Matice srpske*, 1-3 (325), Novi Sad, 1930; P. Pekić, Političke i kulturne veze između Bunjevaca i Hrvata u prošlosti, u: *Obzor. Spomen knjiga 1860-1935*, Zagreb, 1936; *Hrvatska enciklopedija*, 2, Zagreb, 1942; Tan. [I. Malagurski – Tanar?] Kulturni i narodni preporod Hrvata u Bačkoj, *Klasje naših ravni*, Zagreb, 1/1943; I. Kujundžić, *Izvori za povijest bunjevačko-šokačkih Hrvata*, Zagreb, 1968; I. Kujundžić, Bunjevačko-šokačka bibliografija, *Rad JAZU*, 355, Zagreb,

1969; A. Lebl, *Građanske partije u Vojvodini 1887-1918*, Novi Sad, 1979; S. Kuzmanović, O nacionalnom preporodu bunjevačkih Hrvata, *Zbornik za istoriju*, 20, Novi Sad, 1979; *Enciklopedija Jugoslavije*, 2, Zagreb, 1982; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991; A. Kuntić, Iz istorije bačkih Bunjevaca, *Spomenik SANU*, 132, Beograd, 1991; B. Skenderović [S. Bačić], Formiranje nacionalne svijesti kod Bunjevaca u Bačkoj, *Marulić*, 3, Zagreb, 1998; M. Dulić, Da se ne zaboravi: Subotički proces 1948., *Politički zatvorenik*, br. 87, Zagreb, 1999; K. Bušić, Iz prošlosti hrvatske zajednice u Bačkoj, *Hrvatska revija*, Zagreb, 3/2000; D. Šokčević, *Kratka povijest Hrvata u Mađarskoj*, <http://www.croatia.hu/htorten.html>; E. Barić, *O jeziku Hrvata u Mađarskoj*, www.croatia.hu; N. Zelić, »Hrvatsko proljeće« i bački Hrvati (rukopis).

S. Bačić

3. Naselja. Nakon dolaska u Podunavlje bunjevački su se Hrvati naselili na širokom području sjeverne i srednje Bačke (oko Subotice, Sombora, Baje), u okolici Segedina te uzvodno uz Dunav, ponajviše na pojedinim područjima današnje Budimpešte i u njezinoj široj okolici. Broj naselja u koji-

Naselja bunjevačkih Hrvata u Vojvodini

ma su živjeli bunjevački Hrvati potkraj XVII. i u XVIII. st. bio je veći nego danas, ali je zbog malobrojnosti bunjevačko stanovništvo u tim mjestima asimilirano u susjedne narode, uglavnom Mađare i Nijemce. Jedno od malobrojnih naselja u kojima su Bunjevci asimilirali druge narode (Mađare, Nijemce i Slovačke) jest Tavan- kut. Zbog manje brojnosti i teritorijalne nekompatnosti, bunjevačke skupine u Budimpešti i široj okolici te u Segedinu i okolnim mjestima asimilaciji su bile izložene prije nego Bunjevci u Bačkoj.

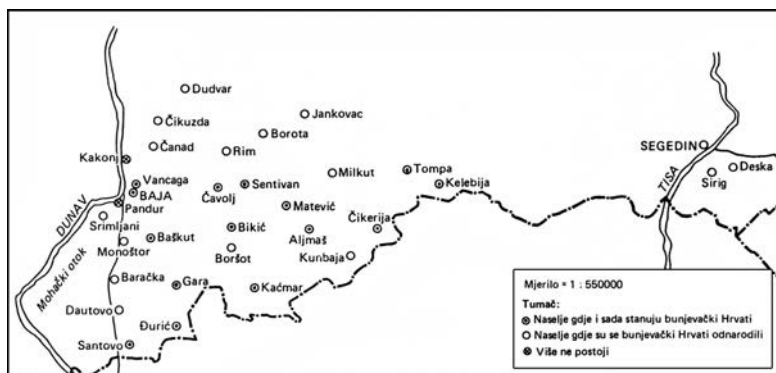
Središte bunjevačkih Hrvata u Bačkoj oduvijek je bila Subotica. Uvjetovano je to time što su Bunjevci u njoj nekad činili većinu stanovnika, a u XX. st. razmjernom kompaktnošću subotičkih Bunjevaca u odnosu na druga mjesta u kojima su živjeli. Subotica je tako, zahvaljujući kulturnim i političkim aktivnostima (udruge, društva, stranke, nakladništvo i dr.), postala središtem bunjevštine te hrvatstva općenito na području Bačke, pa i šire. Hrvatsko je stanovništvo u Subotici najgušće koncentrirano u četvrtima Bajnat, Gat, Ker, Mali Bajmok, Senta i Aleksandrovo (*arh. i dij.* Šandor).

U okolici Subotice znatniji broj bunjevačkih Hrvata živi još u sljedećim naseljima: Bajmok (*arh. i dij.* Bajmak), Bikovo, Čikerija (*arh. i dij.* Dolnja Čikerija), Đurđin, Gabrić, Klisa, Mala Bosna, Ljutovo (*arh. i dij.* Mirgeš), Novi Žednik, Šebešić (*arh. i dij.* Sebešić), Skenderovo, Tavankut, Verušić, Žednik (Stari Žednik,

arh. Načvin), pustarama Hrvatski Majur i Pavlovac (*arh. i dij.* Vantelek) i dr. Nekad je bunjevačkog stanovništva bilo i u Čantaviru, Ludašu (*arh. i dij.* Šupljak), Pačiru, Staroj Moravici, Zobnatici te u drugim mjestima, no ondje su uglavnom odnarođeni.

U Somboru su Bunjevci bili u manjini u odnosu na druge narode, ponajprije Srbe, i to osobito nakon Drugoga svjetskog rata. To je utjecalo i na njihovu slabije izraženu nacionalnu svijest. Bunjevački Hrvati žive u prigradskim salaškim naseljima Bezdanski Put, Nenadić i Gradina, zatim u Čonoplji i Svetožaru Miletiću (*arh. i dij.* Lemeš) te u okolici selâ Stanišić i Riđica.

Glavno bunjevačko središte u današnjoj Mađarskoj je Baja. Tom gradu gravitiraju i druga naselja u kojima žive Bunjevci: Aljmaš (*mađ.* Bácsalmás), Baškut (*mađ.* Vaskút), Bikić (*mađ.* Bácsbokod), Čavolj (*mađ.* Csávoly), Đurić (*mađ.* Bácsszentgyörgy), Fancaga (*mađ.* Bajaszentistván, danas dio Baje), Gara, Gornja Čikerija (*mađ.* Csikéria), Kačmar (*mađ.* Katymár), Matević (*mađ.* Mátételke), Sentivan (*mađ.* Felsőszentiván). Bunjevački su Hrvati već otprije odnarođeni u mjestima Baračka (*mađ.* Nagybaracska), Borota, Boršot (*mađ.* Bácsborsód), Čenad (*mađ.* Csanád, *mađ.* Csanád), Čikuzda (*mađ.* Sükösd), Dautovo (*mađ.* Dávod), Dudvar (*mađ.* Nemesnádudvar), Jankovac (*mađ.* Jánoshalma), Kelebija, Kunbaja, Madaraš (*mađ.* Madaras), Milkut (*mađ.* Mélykút), Mo-

Naselja bunjevačkih Hrvata u južnoj Mađarskoj

noštor (*madž.* Bátmonostor), Rim (*madž.* Rém), Srimljani (*madž.* Szeremle), Tataza (*madž.* Tataháza) i dr. Nekad su naseljavali i sela Kakonj (*madž.* Kákony) i Pandur (*madž.* Pandúr) ali ta naselja danas, zbog čestih poplava u prošlosti, više ne postoje.

Znatnija bunjevačka skupina živjela je i u Segedinu (*madž.* Szeged) te u obližnjim selima Deska (*madž.* Deszk) i Sirig (*madž.* Szöreg), ali su u sva tri mjesta odnarođeni još sredinom XIX. stoljeća.

Na području današnje Budimpešte hrvatsko stanovništvo, uglavnom bunjevačko, naselilo je dijelove grada Taban (*madž.* Tabán), Državnu Cestu (*madž.* Országút), Vodeni Grad (*madž.* Vízváros), Stari Budim (*madž.* Óbuda), Ulak (*madž.* Újlak), Čepelj (*madž.* Csepel) i Peštu (*madž.* Pest). U široj okolici važnija mjesta u kojima je živjelo bunjevačko jesu: Andzabeg (*arh.* Hamžabeg, *madž.* Érd), Džankutaran (*madž.* Adony), Erčin (*arh.* Jarčin, *madž.* Ercsi), Perkat (*madž.* Perkáta), Senandrija (*arh.* Sent Andrija, *madž.* Szentendre, *srp.* Sentandreja), Tukulja (*madž.* Tököl) i Turbal (*madž.* Törökbálint). Otprije je odnarođeno hrvatsko stanovništvo u mjestima Almaš (*madž.* Rácalmás), Bata (*madž.* Százhalombatta, današnje hrvatsko stanovništvo nije autohtono), Breka (*madž.* Berki), Ečka (*madž.* Etyek), Fedvar (*madž.* Földvár), Kerestur (*madž.* Ráckeresztúr), Pentela (*madž.* Dunaújváros), Stolni Biograd (*madž.* Székesfehérvár), Šokut (Šoškot, *madž.* Sósokút), Šumar (*madž.* Solymár), Tarnok (*madž.* Tárnok) i dr.

Lit.: Ž. Mandić, *Povijesna antroponimija bunjevačkih Hrvata u Mađarskoj*, Budimpešta, 1987; A. Sekulić, *Hrvatski bački mestopisi*, Zagreb, 1994.

S. Bačić

4. Govor. Govor bačkih Bunjevaca pripada štokavskom poddijalektu novoštokavsko-ikavskoga ili zapadnog dijalekta središnjega južnoslavenskoga dijalektnog dijasistema. Taj se dijalekt razvio iz ranijih zapadnoštokavskih govora u zapadnoj Hercegovini i unutrašnjosti srednje Dalmacije te je ondje i danas glavno područje njegova prostiranja. Tijekom velikih mi-

gracija stanovništva uzrokovanih turskom najezdom zapadni se dijalekt proširio i na veća kompaktna područja u srednjoj i zapadnoj Bosni, sjevernoj Dalmaciji, podvelebitskom primorju, Lici i Bačkoj, a u manjim se oazama njime govori i u Gorskom kotaru, sjevernoj Bosni, Slavoniji te južnotalijanskoj pokrajini Molise. Govornici zapadnog dijalekta u najvećem su broju Hrvati, a u Bosni i Bošnjaci.

Od novoštokavskih dijalektnih obilježja za govor bačkih Bunjevaca izrazito su karakteristični četveronaglasni akcentni sustav te gubljenje glasa *h*. Manje je dosljedan sinkretizam padežnih nastavaka za dativ, lokativ i instrumental množine, jer su i stari nastavci u mnogo slučajeva očuvani (osobito u lokativu: *na konji*; ali i u instrumentalu: *za vrati*). Iako je odraz praslavenskog jata dominantno ikavski, u govoru bačkih Bunjevaca pojavljuju se i poneki ekavizmi (*koren*, *obadve*, *starešina*, *donet*), što se često tumači utjecajem susjednih ekavskih govora. S druge strane, šćakavizmi u ovome izrazito šćakavskom govoru (*utočišće*, *narašćaj*, *milošća*, *dopuščat*) svjedoče o predmigracijskim dodirima sa šćakavskim govorima, a na drevne dodire s dalmatinskim govorima upućuju izolirani primjeri tipa *gospoja* (s čakavskim *j* umjesto štokavskoga *đ*) i *dužijanca* (neki dijalektolozi tu riječ izvođe iz *dožeo* + *nica*, pri čemu odraz za stari nastavak *I* nije *o*, kao u većini štokavskih govora, nego *a*, što je do danas obilježje mnogih govora u Dalmaciji). Za govor bačkih Bunjevaca tipični su k tomu sažimanje vokala u muškom rodu jednine radnoga glagolskog pridjeva (*mogo*, *zauzo*), gubljenje nenaglašenog *i* u sredini i na kraju riječi (*kor'to*, *držat*), analoško preuzimanje rezultata palatalizacije i sibilizacije i u slučajevima kad za te promjene nema glasovnih razloga (akuzativ množine *momce* prema nominativu *momci*, 3. lice množine prezenta *peču* i imperativ *peči* prema 1. licu jednine prezenta *pečem*), nastavak *-om* u instrumentalu jednine imenica muškog roda koje završavaju na palatal (*nožom*), zamjenica *otaj* umjesto *taj* (*s otim*), nastavak *-m* umjesto književnog *-u*

u 1. licu jednine prezenta glagola *moći* (*možem*), nastavci *-aje* i *-adu* umjesto književnog *-aju* u 3. licu množine prezenta 5. glagolske vrste (*pivaje/pivadu*)... Leksik sadržava velik broj germanizama, a osobito turcizama i hungarizama.

S obzirom na to da su se Bunjevci u Bačku doseljavali u nekoliko valova, da su nastanili razmjerno veliko područje te da komunikacija među pojedinim naseljima nije uvijek bila frekventna, pojedini su mjesni govori obilježeni mnogim lokalnim specifičnostima (npr. u Lemešu su zabilježena odstupanja od novoštokavske akcentuacije, što neki dijalektolozi objašnjavaju utjecajem šokačkih staroštokavskih govora). Ipak, za sve je bunjevačke mjesne govore u Bačkoj danas karakteristično intenzivno povlačenje. U Mađarskoj jedva da još ima Bunjevaca koji se svojim govorom služe u svakodnevnoj komunikaciji, a u Vojvodini su koncentrirani uglavnom u nekoliko naselja u okolini Subotice (Đurđin, Mala Bosna, Tavankut, Žednik...). Ipak, zanimanje za ikavicu među bačkim Bunjercima tijekom posljednjih desetljeća raste i očituje se na dva načina. Bunjevci koji se smatraju Hrvatima doživljavaju je ponajprije kao dio svojih lokalnih kulturnih tradicija te se dijalektološki proučava i sve češće susreće u pisanim i elektroničnim medijima kao sredstvo stilizacije, a nastaje na njoj i dijalektalna književnost. Bunjevci koji se ne smatraju Hrvatima pokušavaju pak na ikavici izgraditi književni jezik, ali kako u tome imaju malo uspjeha, u svojim se glasilima njome koriste razmjerno rijetko te u njima prevladava srpski književni jezik.

Lit.: S. Georgijević, Bački bunjevački govor, *Godišnjak Zadružbine Sare i Vase Stojanovića*, 6, Beograd, 1938; I. Popović, O bačkim bunjevačkim govorima, *Zbornik Matice srpske za književnost i jezik*, 1, Novi Sad, 1953; Lj. Prčić, Specifični lingvistički problemi na terenu severne Bačke i savremeni književni jezik, *Književnost i jezik*, 2, Beograd, 1975; P. Stepanović: O govorima bačkih Bunjevaca, *Neven: Prilog Narodnih novina*, br. 12, Budimpešta, 1987; A. Sekulić, Govor bačkih Bunjevaca, u: *Rasprave o jeziku bačkih Hrvata*, Zagreb, 1997.

P. Vuković

BUNJO, nekadašnji pogrdni naziv za Bunjevca. Bio je osobito u uporabi potkraj XIX. i početkom XX. st. u mađarskom jeziku (*bunyó*), a prije toga i među pravoslavnim stanovništvom u Lici, Dalmaciji i Hercegovini. Nazivom se nisu koristili sami Bunjevci. Neki autori smatraju da je ime Bunjevac izvedeno iz naziva koji je isprva bio pejorativan.

Lit.: *Neven*, Subotica, 3/1918; J. Erdeljanović, *O poreklu Bunjevaca*, Beograd, 1930.

S. Bačić

Dragutin Burić

BURIĆ, Dragutin (Zagreb, 16. X. 1907. – Novi Sad, 25. VI. 1984.), operni pjevač. U rodnom gradu pohađao je trgovačku školu, no ubrzo se opredijelio za operno pjevanje. Studirao je kod tadašnjih najboljih zagrebačkih pedagoga za solo pjevanje – Ade Dietrich i Milivoja Kučića. Pjevačku karijeru tenora počeo je 1938. u opernom zboru Hrvatskoga narodnog kazališta u Zagrebu. Još kao zborni pjevač dobivao je složenije solističke uloge, a nekoliko godina poslije postao je i solistom. Godine 1946. prelazi u Hrvatsko narodno kazalište u Subotici, gdje tumači glavne tenorske uloge u operetama, a godinu dana poslije odlazi u Operu Srpskoga narodnog kazališta u Novi Sad, gdje će ostati sve do umirovljenja 31. XII. 1963. Gostovao je i u drugim opernim kućama u Jugoslaviji te nastupao kao koncertni pjevač. Ostvarujući mnogobrojne zapažene uloge, znatno je pridonio bogaćenju repertoara i kvalite-

te novosadske opere. Njegova najuspjelija ostvarenja bile su lirske tenorske uloge, posebice Alfreda i Vojvode (G. Verdi, *Traviata* i *Rigoletto*), Fausta (u istoimenoj operi Ch. Gounoda), Werthera (u istoimenoj operi J. Massenet), Rodolfa, Cavara-dossija i Des Griexa (G. Puccini, *La bohème*, *Tosca* i *Manon Lescaut*), Lenskoga (P. I. Čajkovski, *Evgenij Onjegin*), Juranica (I. Zajc, *Nikola Šubić Zrinski*), Kulina (I. Bajić, *Knez Ivo do Semberije*) i Miće (J. Gotovac, *Ero s onoga svijeta*). Za svoje je umjetničke domete i prinose opernoj umjetnosti u Vojvodini dobio nekoliko priznanja, među kojima je i Zlatna plaketa 1972. u povodu 25. obljetnice obnove novosadske opere.

Lit.: *Politika*, Beograd, 27. VI. 1984; *Almanah pozorišta Vojvodine*, br. 82/83, 83/84, 84/85, Novi Sad, 1987; *Hrvatski biografski leksikon*, 2, Zagreb, 1989.

A. Čota

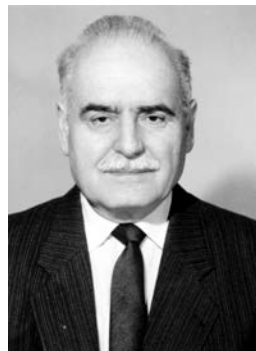
BURNAC, Ivan (Bátori, János) (Čonoplja, 17. V. 1841. – Budimpešta, 25. V. 1900.), svećenik i kulturni djelatnik. Teologiju je svršio u Kalači, no prije nego što je 1868. zaređen za svećenika, u rodnom je selu 1866./67. djelovao kao pomoćni učitelj. Nakon ređenja obavljao je službu kapelana u Fancagi, Kecelu, Baji, Aljmašu, Lemešu i Somboru. U Baji je 1875. pokušao izdavati kalendar *Bunjevačka i šokačka Danica*, ali u tome nije imao uspjeha. Nakratko je napustio svećenički red te je u Budimpešti radio kao financijski činovnik, no ubrzo se vratio među svećenike, promijenivši ujedno prezime u Bátori. Kateheta somborskih osnovnih škola postao je 1882., a u tom je gradu iste godine pokrenuo i list *Bunjevac*, što je Ivan Antunović primio s tolikim oduševljenjem da je bio spreman odustati od pokretanja *Nevena*, na čemu je radio skupa s Mijom Mandićem. U svojem je listu Burnać objavio više poučnih i drugih članaka, no prekritičko stajalište o upravo tad objavljenoj Antunovićevoj *Razpravi* stajalo ga je ugleda među čitateljima. List je zbog toga izgubio potporu i pretplatnike te je vrlo brzo i prestao izlaziti. Burnać je 1886. postao kapelanom u subotičkoj župi sv. Terezije,

zatim administratorom u Boršodu, a 1893. župnikom u Santovu. Tijekom priprema za mjesnu proslavu tisućljeća mađarske državnosti 1896. inzistirao je na tome da i santovački Hrvati sudjeluju na svečanome mađarskome misnom slavlju, čemu su se mnogi protivili. Nakon Burnaćeve prijave vlastima, neki su od njih utamničeni i zlostavljani. Njegova molba da se poveća broj misa na mađarskom jeziku, koju je iste godine uputio Kalačko-bačkoj nadbiskupiji, raspirila je višegodišnji spor mađarskih i šokačkih vjernika, zbog kojega je dio santovačkih Šokaca poslije i prešao na pravoslavlje (»santovački slučaj«). Na vlastit zahtjev umirovljen je 1897., nakon čega ponovno odlazi u Budimpeštu, gdje je i umro. Zapamćen je ponajprije kao mađarizator, a kao takva spominju ga i pučke te druge pjesme (npr. *Nebo plače* od Miše Jelića).

Lit.: P. Pekić, *Povijest Hrvata u Vojvodini*, Zagreb, 1930; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* (rukopis); Ž. Mandić, Santovci su rekli: ne, *Hrvatski glasnik*, Budimpešta, 19. IX. 1996; *Hrvatski književnici u Mađarskoj: Mišo Jelić* (prir. Ž. Mandić), Budimpešta, 2002; <http://www.asztrik.hu/archivum/kf11/1c.htm#b>

M. Grlica i Đ. Lončar

Ivan
Burnać

BURNAC, Ivan (Čonoplja, 24. XI. 1926. – Sombor, 5. XII. 2005.), društveni djelatnik. Sin Marijana i Lize, rođ. Jozić. Osnovnu školu završio je u rodnom selu, a gimnaziju u Somboru. Diplomirao je 1963. na Pravnom fakultetu u Novom Sadu. Obnašao je dužnost općinskog suca za prekršaje u Apatinu te starješine Općinskog organa za prekršaje u Somboru. Bio je tajnik Društva filatelista u Apatinu i

Somboru, dopredsjednik Saveza filatelista Vojvodine i član predsjedništva Saveza filatelista Jugoslavije. Za svoj je filatelistički rad nagrađen srebrnom i zlatnom značkom vojvođanskog saveza i zlatnom značkom srbijanskoga. Izlagao je na mnogim filatelističkim izložbama – lokalnim, republičkim, saveznim i međunarodnim – te dobio mnogobrojna priznanja. Bio je ujedno član organizacijskih odbora više filatelističkih izložaba. Povremeno je objavljivao napise o filateliji i drugim temama u lokalnom tisku (u apatinskom *Glasu Komune*, *Somborskim novinama*, *somborskom Miroljubu*, *Biltenu* Saveza filatelista Vojvodine, *Filatelistu* Saveza filatelista Srbije i *Filateliji* Hrvatskoga filatelističkog saveza). Bio je član Upravnog odbora Hrvatskoga kulturno-umjetničkog društva *Vladimir Nazor* u Somboru, te član uredništva glasila tog društva *Miroljub*.

Đ. Lončar

BURUNDŽUK (barundžuk, brundžuk) (*tur.* bürüncük, burumcük), fina, ručno tkana prozirna tkanina slična današnjoj gazi. U bačkih Šokaca dio je narodne nošnje. Koristi se najčešće u svečanim prilikama, primjerice, za prekrivanje mladenkina lica ili lica duhovskih »kraljica«. Osim toga, stavlja se i preko kolijevke radi zaštite djeteta od kukaca.

Lit.: S. Velin, Duhovski običaj Bunjevaca, Šokaca i Srba u našem dijelu Bačke, *Etnografija Južnih Slavena u Mađarskoj*, 1, Budimpešta, 1975; A. Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991.

M. Šeremešić i J. Dumendžić

BUŠIĆ, Krešimir (Vinkovci, 10. IV. 1970.), povjesničar. U rodnom gradu pohađao je osnovnu i srednju školu. Diplomirao je 1999. na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu te izradio magistarsku radnju pod naslovom *Društveno, kulturno i političko organiziranje bačkih Hrvata-Bunjevaca 1918.-1941.: uloga bunjevačke elite u procesu nacionalne integracije i modernizacije hrvatske zajednice u Bačkoj*. Kao profesor povijesti i sociologije radio je u Vukovaru od 1999. do 2000., a nakon toga radi kao asistent na In-

stitutu društvenih znanosti *Ivo Pilar* u Zagrebu. Bavi se istraživanjem povijesti hrvatskog iseljništva, među ostalim proučava i bunjevačke i šokačke Hrvate. Članke posvećene zavičajnoj tematici objavljivao je u zagrebačkim časopisima *Hrvatska revija*, *Croatica christiana periodica* i *Pro historia Croatica* te u vinkovačkom *Gođišnjaku Matice hrvatske*.

Djela: Iz prošlosti hrvatske zajednice u Bačkoj: povijesna problematika usporene nacionalne integracije bačkih Hrvata-Bunjevaca, *Hrvatska revija*, Zagreb, 3/2003; Migracije i kulturni identitet Hrvata-Bunjevaca, *Zbornik radova o biskupu Lajči Budanoviću*, Subotica, 2004; Odjeci uspostave Banovine Hrvatske u hrvatsko-bunjevačkoj javnosti, *Društvena istraživanja*, Zagreb, 4-5/2005.

Lj. Vuković

BUZOV, Matija (? – ?), prosvjetni i politički djelatnik, novinski urednik. Podrijetlom iz Dalmacije, nekoliko je godina bio policijski komesar u Slavoniji, ali je kao »nepoćudan« izbačen iz službe. Nakon toga doselio se u Vajsku, gdje je aktivno radio na političkome i kulturnom organiziranju šokačkih Hrvata. Njegov je rad utjecao i na rezultate općinskih izbora 6. XI. 1927., na kojima je HSS dobio 15 vijećnika i vlast u Vajskoj. Zbog velika ugleda i utjecaja koji je imao na mjesne Hrvate bio je izložen pritiscima naseljenih dobrovoljaca. Na kulturnom planu dao je poticaj osnivanju pjevačkoga i »diletantskoga« (dramskog) društva *Zora* u Vajskoj i *Javor* u Sonti. Pomagao je i organizirao kulturno zbližavanje šokačkih sela i Vukovara, a u više navrata Vajsku su, na njegov poticaj, posjetili pjevačko društvo *Dunav* i Hrvatski konjanički sokol iz Vukovara. Pokrenuo je i akciju boljega prometnog povezivanja sela srednje i jugozapadne Bačke s Vukovarom. Na njegovu inicijativu u travnju 1928. osnovana je kotarska organizacija HSS-a u Odžacima, u kojoj je bio tajnik. U razdoblju od 1928. do 1930. u subotičkom listu *Neven* objavio je nekoliko lirskih pjesama rodoljubnoga i socijalnog nadahnuća, u kojima je veličao hrvatstvo i seljaštvo. Od 1928. bio je vlasnik i urednik vukovarskog tjednika *Nova hrvatska riječ*, koji je promicao načela što ih je zastupala

Hrvatska seljačka stranka. Nastojao je od toga lokalnog lista stvoriti glavno glasilo susjednih sela u Srijemu i bačkih šokačkih sela. U listu je pokrenuo redovitu rubriku *Dopisi s onu stranu Dunava*, u kojoj se izvještavalo o svakodnevnim problemima bačkih sela, a objavio je i veći broj pjesama i tekstova posvećenih šokačkim Hrvatima. Tako u broju od 9. VI. 1928., u članku *Subotički biskup Budanović obilazi hrvatsko-šokačka sela u jugozapadnoj Bačkoj*, izvještuje o oduševljenom dočeku biskupa Lajče Budanovića u Plavni, Bođanima i Vajskoj te naglašava kako u tim selima živi apsolutna većina Hrvata-Šokaca. Potkraj 1928. i početkom 1929. u tjedniku izlazi i serija članaka pod zajedničkim naslovom *O Bunjevcima*, u kojima se ističe kako su bački Bunjevci, zbog zat-

vorenosti u svoju etničku zajednicu, dugo bili nesvjesni svoje nacionalne pripadnosti, ali su pod utjecajem Stjepana Radića i svojih vođa postali svjesni Hrvati. Ubrzo nakon uvođenja šestosiječanjske diktature kralja Aleksandra Karađorđevića, potkraj veljače 1929. prestao je izdavati i uređivati list »iz političkih i financijskih razloga«.

Lit.: *Hrvatska riječ*, br. 46, 48, 52, 53, Vukovar, 1927; *Nova Hrvatska riječ*, br. 2, 3, 4, Vukovar, 1928; *Dom*, br. 19, Zagreb, 1928; *Neven*, br. 15, Subotica, 1929; M. Evetović, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* (rukopis); M. Smiljanić, *Štamparstvo u Vukovaru na bazi dokumenta u Gradskom muzeju* (magistarski rad obranjen 1971. na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu); H. Matković, *Povijest Hrvatske seljačke stranke*, Zagreb, 1999.

K. Bušić i M. Bara